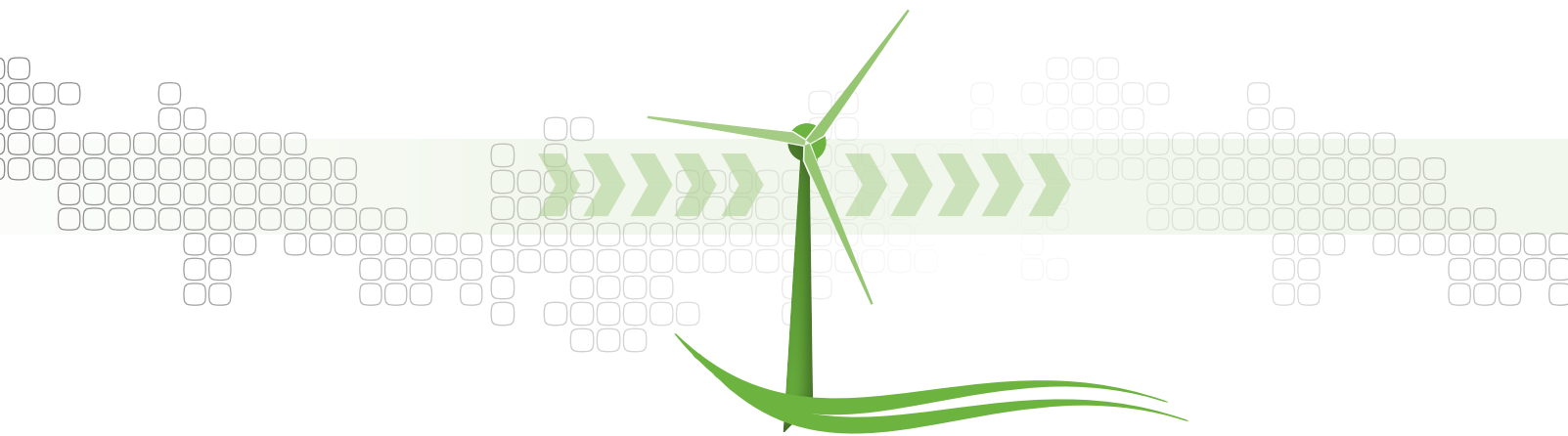

**ANALIZË E GJENDJES DHE NEVOJAVE
PËR ZHVILLIMIN E EFIKASITETIT
ENERGJETIK NË KOMUNAT
MANASTIR DHE KËRÇOVË**

**Përforcimi dialogut publik për shfrytëzim
të qëndrueshëm të energjisë**

IMPRESSUM

Titulli: Analizë e gjendjes dhe nevojave për zhvillimin e efikasitetit energjetik në komunat Manastir dhe Kërçovë: Përforcimi dialogut publik për shfrytëzim të qëndrueshëm të energjisë

Autorë: Zllatko Simonovski Elena Trajkovska

Redaktor: Marija Risteska

Botues: Qendra për hulumtime dhe krijimin e politikave

Lëkturë në gjuhën shqipe: Sheriban Kllokoçi

Përkthyer nga gjuha maqedonase në gjuhën shqipe: Jeta Krasniqi

Shtypi: ©Vinsent Grafika

Tirazhi: 500 Skopje

Viti: 2015

Vërejtje:

Ky publikim është përgaditur me ndihmën e Unionit European. Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi vetëm e CRPM dhe në asnjë mënyrë nuk e reflekton opinionin e Unionit European.

PËRMBAJTJA

Hyrje	5
Metodologjia	5
Kapitulli 1: Sistemi energjetik i RM – korniza ligjore dhe institucionale nacionale	7
Korniza politike dhe ligjore	8
Kapitulli 2: Korniza politike, ligjore dhe institucionale për efikasitetin energjetik në nivel lokal studim rasti Kërçova dhe Manastiri	11
Kapitulli 3: Situata njohuritë dhe vetëdija për efikasitetin energjetik në Manastir dhe Kërçovë	15
Njohuri të përgjithshme dhe vetëdije për efikasitetin energjetik	15
Situata me izolimin e efikasitetit energjetik tek qytetarët e Kërçovës dhe Manastirit	18
Situata me konsumin e energjisë tek qytetarët e Manastirit dhe Kërçovës	20
Potenciali për zhvillimin e efikasitetit energjetik nga ana e qytetarëve në Manastir dhe Kërçovë	23
Kapitulli 4: Gjendja e efikasitetit energjetik tek nëpunësit komunal në Manastir dhe Kërçovë	26
Perceptime dhe bashkëpunim rreth efikasitetit energjetik	26
Aktivitete për zhvillimin e efikasitetit energjetik në Manastir dhe Kërçovë – situata dhe sfidat	28
Vullneti politik për zhvillimin e efikasitetit energjetik	31

Kapitulli 5: Dialogu politik për efikasitet energjetik në Manastir dhe Kërçovë 35

Pjesëmarrja e sektorit joqeveritar – OJQ-ve në dialogun politik për efikasitet energjetik në Manastir dhe Kërçovë	35
Pjesëmarrja e medimeve në dialogun politik për efikasitet energjetik	41
Pjesëmarrja e sektorit të biznesit në dialogun politik për efikasitet energjetik	45

Kapitulli 6: Përfundimi dhe rekomandimet 51

Përfundime	51
Rekomandime	57

Hyrje

Ky publikim është rezultat i projektit „Iniciativa për rritjen e dialogut publik për shfrytëzimin e qëndrueshëm të energjisë” i financuar përmes programit IPA të Bashkimit Evropian për bashkëpunim ndërkufitar mes Maqedonisë dhe Shqipërisë. Në Maqedoni projekti zbatohet nga Qendra për hulumtim dhe krijim të politikave (CRPM) nga Shkupi, ndërsa në Shqipëri për zbatimin e tij është angazhuar Akademia për studime politike (ASP) nga Tirana. Qëllimi i këtij projekti është rritja e bashkëpunimit mes komunave Manastir dhe Kërçovë në Maqedoni si dhe Korçë e Pogradec në Shqipëri, për zbatimin e më shumë qëllimeve të parashtruara për shfrytëzim të qëndrueshëm të energjisë, për uljen e shpenzimeve për energji si dhe për shfrytëzimin racional të burimeve të disponueshme në rajonin kufitar. Ky publikim ka për qëllim të paraqesë analizë të të dhënave nga hulumtimi i cili u realizua në kuadër të këtij projekti, ndërsa është kryer në dy rajone kufitare: Kërçovë dhe Manastir. Nga hulumtimi i bërë u qartësuan qëndrimet, pikëpamjet dhe përvojat e të gjitha palëve që e përbëjnë komunitetin lokal – qytetarët, nëpunësit komunal, kryetarët e komunave, organizatat joqeveritare, subjektet afariste dhe gazetarët. Përmes mjeteve të përshtatshme hulumtuese, siç janë intervistat, pyetësorët dhe analizat e dokumenteve përkatëse, CRPM ka fituar një pasqyrë të gjendjes në lidhje me zhvillimin e efikasitetit energjetik në Manastir dhe Kërçovë, potencialit për përmirësim të portofolios energjetike të të dyja komunave si dhe në lidhje me problemet dhe sfidat rreth shfrytëzimit të arsyeshëm të energjisë me të cilat ballafaqohen qytetarët, kompanitë, përfaqësuesit e sektorit joqeveritar dhe vetëqeverisja lokale.

Më tej, në hulumtim u përfshinë edhe gazetarët të cilët raportojnë për këto rajone me qëllim që të merret parasysh perceptimi dhe përgjegjësia e tyre në intensifikimin e debatit publik në këtë çështje.

Metodologjia

Ky hulumtim është pjesë e aktiviteteve të parapara nga projekti i lartpërmendur i cili është zbatuar paralelisht në Maqedoni dhe Shqipëri. Me qëllim që të fitojmë një pasqyrë gjithëpërfshirëse rreth efikasitetit energjetik dhe vendosjen e kësaj teme në debatin publik në komunitetet lokale të komunave Manastir dhe Kërçovë, u përfshinë gjithsej gjashtë profile:

- kryetarët e komunave Manastir dhe Kërçovë;
- nëpunësit komunal në këto njësi të vetëqeverisjes lokale të angazhuara me aktivitete dhe detyra që kanë të bëjnë me energjetikën dhe efikasitetin energjetik;
- qytetarë
- përfaqësues dhe aktivistë të organizatave joqeveritare nga të dyja rajonet;
- udhëheqës dhe/ose përfaqësues nga firma që punojnë në rajonin e Manastirit dhe Kërçovës
- gazetarë dhe korrespondentë që raportojnë për komunat Manastir dhe Kërçovë

Para se t'i shikojmë mjetet metodologjike për mbledhjen e informacioneve të nevojshme, së pari duhet të potencojmë se ky hulumtim paraqet sintezë të analizës kualitative dhe kuantitative. Me kryetarët e komunave, nëpunësit komunal, gazetarët dhe përfaqësuesit e sektorit joqeveritar, gjegjësisht nga organizatat joqeveritare lokale, u zhvilluan intervista. Bisedat me to u zhvilluan drejtpërdrejt dhe në mënyrë anonime, përveç me kryetarët e komunave emrat e të cilëve janë publikuar në këtë publikim. Intervistat u realizuan me ndihmën e një pyetësori të llojit gjysmë të strukturuar të përpiluar paraprakisht. Kjo karakteristikë e pyetësorit lejoi rrjedhë fleksibile të intervistës dhe mundësi për debat më të zgjeruar dhe analizë jo vetëm të pyetjeve që kanë të bëjnë pikërisht me efikasitetin energjetik dhe shfrytëzimin e qëndrueshëm të energjisë, por dhe tematika që e prekin këtë problematikë. Bisedat janë regjistruar

dhe janë transkriptuar, pastaj vijoi analiza e gjithë asaj që u tha dhe u potencua si e rëndësishme. Sa u përket qytetarëve, CRPM me rrjetin e vet të bashkëpunëtorëve dhe profesionistëve, ka realizuar anketë telefonike me ekzemplar reprezentativ. Gjithsej u realizuan 1.200 anketa telefonike, nga 600 në të dyja komunat. Pyetjet ishin të strukturuar në pyetësorë të llojit gjysmë të hapur (shumica e pyetjeve ishin me përgjigje të shumëfishta) dhe paralelisht u vendosën në sistemin SPSS i cili ka ndihmuar gjatë analizës. Ky qëndrim na mundësoi të fitojmë një pasqyrë më të qartë për një pjesë të pyetjeve, veçanërisht për pjesën e aspektit socio-ekonomik. Për profilin e fundit, gjegjësisht për komunitetin e biznesit, u qasëm me pyetësorë gjysmë të hapur tek menaxherët, gjegjësisht udhëheqësit e atyre kompanive që shprehën dëshirë dhe gatishmëri të jenë pjesë e këtij hulumtimi. Të dhënat për to u rregulluan në programin Excel ku u bënë përlllogaritjet adekuate të shumave mesatare për mbulimin e shpenzimeve për energji. Gjithashtu kemi bërë dhe hulumtim sekondar (desk research), veçanërisht në pjesën dedikuar legjislativës ekzistuese të vend dhe BE.

Kapitulli 1: Sistemi energjetik i RM – korniza ligjore dhe institucionale nacionale

Në fushën e energjetikës dhe mjedisit jetësor BE e ka plasuar qëllimin e ashtuquajtur 20:20:20 me të cilin Bashkimi Evropian detyrohet ta përmirësojë efikasitetin energjetik për 20%, ta ulë emetimin e gazrave serrë për 20% dhe të rrisë shfrytëzimin e energjisë të fituar nga burime të ripërtëritshme. Është planifikuar që ky qëllim të arrihet deri në vitin 2020 me përmes zbatimit të disa direktivave që kontribuojnë për rritjen e prodhimit të energjisë nga burime të ripërtëritshme dhe nga shfrytëzimi i qëndrueshëm i saj. Në ndërkohë, BE para vetes ka plasuar qëllime edhe më ambicioze në krahasim me ato të lartpërmendura. Në kornizën energjetike dhe ndryshimeve klimatike deri më 2030. Strategjia energjetike 2030 e cila nga fillimi i vitit të kaluar u plasua në Bruksel, parasheh uljen e gazrave serrë për 40% në krahasim me nivelin deri në vitin 1990, pjesëmarrje të burimeve të ripërtëritshme të energjisë në prodhimin e përgjithshëm të energjisë me 27% dhe zhvillim të efikasitetit energjetik për 30%.¹

Maqedonia, si shtet kandidat për anëtarësim në BE detyrohet t'i përshtat dhe zbatojë të gjitha politikat dhe vendimet e BE-së, duke përfshirë dhe ato të cilat kanë të bëjnë me energjetikën, shfrytëzimin racional të energjisë, rritjen e pjesëmarrjes së burimeve të ripërtëritshme në prodhimin e energjisë, si dhe masat me të cilat ulët konsumin. Deri më tani, Maqedonia shënon përparim të rëndësishëm kur është në pyetje përafrimi i legjislacionit nacional me direktivat dhe rregullativat e përfshira në *acquis communautaire*, por vihet re përparim i kufizuar në zbatimin e asaj që është adaptuar.

Thua se nuk ekziston shtet ose qeveri në interesin parësor të së cilës nuk është përmirësimi i performancave ekzistuese të sektorit energjetik. Energjetika në vetvete paraqet segment të rëndësishëm të ekonomisë, si dhe gjenerator për rritje ekonomike i cili ka ndikim në të gjitha degët e tjera të ekonomisë së vendit. Domethënë, bëhet fjalë për tematikë jashtëzakonisht të ndjeshme, në veçanti për qytetarët, për të cilët çmimi i energjensave, në veçanti çmimi i energjisë elektrike, ka rëndësi të veçantë për shkak të implikimeve mbi buxhetin familjar. Kjo tematikë nuk është më pak e rëndësishme as për ekonominë, planet dhe projektimet për rritjen e së cilëve, bazohen mbi të gjitha në çmimin e energjisë.²

Maqedonia si nënshkruese e marrëveshjes për bashkësi energjetike (Ligji për ratifikimin e marrëveshjes për themelimin e bashkësisë energjetike, Gazeta zyrtare 59/06) është e obliguar t'i përshtat dhe zbatojë të gjitha direktivat e BE-së që kanë të bëjnë me energjetikën, shfrytëzimin e arsyeshëm të energjisë, rritja e pjesëmarrjes së burimeve të ripërtëritshme në prodhimin e energjisë, sidhe të masave me të cilat zvogëlohet konsumi i resurseve. Tani për tani, Maqedonia shënon përparim të dukshëm kur bëhet fjalë për afrimin e legjislacionit shtetëror me direktivat dhe rregullativat e të ashtuquajturës „*acquis communautaire*”, por vihet re përparim i kufizuar në zbatimin e asaj që është miratuar.

Sistemi energjetik në Maqedoni kryesisht prehet në katër postulate ekonomike: prodhim, furnizim, përçim dhe distribuim. Në pajtim me statistikën, pjesë më të madhe nga prodhimi i energjisë elektrike, llogaritet nga termocentralet dhe hidrocentralet. Në Maqedoni ka tre termocentralet me gjithsej 1010 MW fuqi të instaluar dhe atë TE Manastir, TE Oslomej, TE Negotinë. Për dy të parat burim kyç është linjiti. Ai si qymyr me vlerë djegëse të ulët sigurohet nga minierat Sohodoll, Bërdo-Gneotino dhe Oslomej (në pronësi të SHA ELEM), dhe nga minierat sipërfaqësore BRIK Berovë dhe Drimkol të

¹ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL “Energy Efficiency and its contribution to energy security and the 2030 Framework for climate and energy policy”. Brussels, July, 2014 2

² “Bringing Energy Home Understanding how people think about energy in their homes”. B. Motherway, T. Halpin. Ireland, September, 2010.

cilat eksploatohen nga kompani private (koncesionarë). Për TE Negotinë, energjensi kyç është mazuti i cili fitohet vetëm nga importi. Sa u përket hidrocentraleve, në vendin tonë prodhimi nga kjo mënyrë mbështetet në: HE Gllboçicë, HE Shën Petku, HE Kozjak, HE Tikvesh, HE Shpilje, HE Vërben, HE Vrutok, HE Raven. Që të tetë hidrocentralet disponojnë me gjithsej rreth 573 MW fuqi të instaluar. Njëherësh, vlen të përmendet dhe se në mozaikun hidro-energjetik hynë dhe 11 hidrocentralet e vogla me gjithsej 47 MW fuqi të instaluar, pronë e EVN Maqedoni. Në grupin e hidrocentraleve të vogla hyjnë edhe objektet që janë në pronësi të prodhuesve më të vegjël, në shumicën e rasteve prona të firmave private për menaxhim të ujit.

Në fushën e prodhimit të energjisë nga burime të ripërtëritshme siç janë dielli dhe era, është me rëndësi të përmendet se vendi ka ndërmarrë hapa të cilat edhe pse fillestar, janë mjaft premtues. Para pak kohësh Maqedonia e fitoi parkun e parë të erës „Bogdanci” të cilin e përbëjnë 15 mullinj ere me 36,8 megavat fuqi të instaluar me prodhim vjetor prej së paku 100 gigavat – orë energji elektrike.³ Më tej, në pajtim me regjistrin e prodhuesve të autorizuar nga Komisioni rregullator për energjetikë, në vendin tonë tani më punojnë rreth 60 centrale fotovoltaike private dhe një termo elektrocentral me biogaz.⁴

Me këtë gjendje të sistemit energjetik, prodhimi vendor nuk mund t’i kënaq nevojat e përgjithshme të konsumatorëve në shtetin tonë. Në fakt, sipas të dhënave të fundit të disponueshme nga Enti shtetëror për statistikë, në vitin 2013 „prodhimi primar i përgjithshëm i energjisë në Republikën e Maqedonisë është 1 373 408 toe ose 50.5% nga energjia totale e nevojshme”⁵. Importi i rrymës rregullohet nga marrëveshje të drejtpërdrejta me vendet eksportuese ose blihet përmes bursës (më shpesh përmes HUPEKS nga Hungaria), ndërsa sipas të dhënave të disponueshme më shumë rrymë blejmë nga Bullgaria fqinje⁶

Korniza politike dhe ligjore

Dokumentet kryesore politike të cilat drejtpërdrejtë e rregullojnë këtë fushë në vend janë Strategjia për efikasitet energjetik dhe Strategjia për shfrytëzim të burimeve të ripërtëritshme të energjisë me të cilat përcaktohen qëllimet, masat dhe aktivitetet për investim. Strategjia për efikasitet energjetik deri në vitin 2020 dhe Strategjia për shfrytëzimin e burimeve të ripërtëritshme të energjisë deri në vitin 2020 janë adaptuar me objektivat e Bashkimit Evropian dhe theksojnë një gërshetim masash ligjore, regullatore dhe sociale të shoqëruara me iniciativa për përforsim institucional dhe programe teknike për ndërtesa rezidenciale, objekte komerciale dhe hotelierike, industrinë dhe komunikacionin që synojnë drejt realizimit të qëllimit kryesor – kursimi i energjisë mbi 9% deri në vitin 2018 në krahasim me konsumin mesatar në periudhën mes viteve 2002-2006 (147 ktoe). Realizimi i qëllimeve të caktuara në strategjitë ndiqet vazhdimisht dhe rregullohet me planet e veprimt. Në planin nacional të veprimt për efikasitet energjetik deri në vitin 2018, i cili është adaptuar në prill 2011, Qeveria jep siguri që qëllimi për kursimin e energjisë prej së paku 9% është i arritshëm pavarësisht tempos mesatare të kursimeve⁷, ndërsa në Plan veprimin e dytë vërteton që edhe pse qëllimi indikativ për kursimin e energjisë për 66.10 ktoe deri në vitin 2012 nuk është arritur dhe i njëjti përmban 22,96 ktoe, sërish ngelet i arritshëm qëllimi që deri në vitin 2018 të arrihet deri në 9%, por paraprakisht janë të nevojshme aktivitete të përforuara, mbi të gjitha në pjesën e burimeve të ripërtëritshme të energjisë⁸.

³ “Parku i erës në Bogdanci në fazën e finale”<http://energetskaeifikasnost.info/veterniot-park-bogdantsi-vo-finalna-faza-na-izgradba/>
⁴ Energy Regulatory Commission of the Republic of Macedonia - Registered Renewable resources facilities -<http://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=575>

⁵ Zyra shtetërore për statistik - Balancet -<http://www.stat.gov.mk/pdf/2014/6.1.14.79.pdf>

⁶ <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=22813833443&id=10&setIzdanie=22817>

⁷ Plan veprimi për efikasitet energjetik (2010-2018), prill 2011

⁸ Sipas metodës nga poshtë-lartë, gjegjësisht 41,94 me metodën nga lartë-poshtë

Diagram 1: Postulatet kryesore të Strategjisë për përparimin e efikasitetit energjetik në RM deri në vitin 2020

Strategjia për shfrytëzimin e burimeve të ripërtëritshme të energjisë konstaton se me 13.8% pjesëmarrje të këtij lloji të burimit në prodhimin e përgjithshëm të energjisë, Maqedonia bën pjesë në grupin e vendeve me shfrytëzim të lartë të burimeve të ripërtëritshme të energjisë. Strategjia trajton tre skenarë të mundshëm përmes së cilave vendi duhet të arrijë deri në qëllimin e caktuar nga BE – deri në vitin 2020, së paku 20% (gjegjësisht 21% sipas potencialit të Maqedonisë) e prodhimit të energjisë të vijë nga burime të ripërtëritshme. Sipas Strategjisë, deri në vitin 2020, pjesëmarrja individuale e burimeve të ripërtëritshme të energjisë do të duhej të jetë si vijon: shfrytëzimi i biomasës për djegie (me 42,3%), hidroenergji (me 36,3%), biokarburante (me 8,6%), energjia gjeotermike (me 6,8%), energjia e erës (me 4,2%), energjia diellore si termike (me 0,9%), energjia elektrike nga biogazi, biomasa nga mbetjet për TE-TO dhe sistemet fotovoltaike.⁹

Kur flasim për dokumente strategjike nuk guxojmë të mos e përmendim Strategjinë për zhvillimin e energjetikës në Republikën e Maqedonisë në periudhën 2008-2020 me vizion deri në vitin 2030 (2009). Ky dokument në mënyrë gjithëpërfshirëse dhe sistematike i elaboron zgjidhjet e mundshme dhe sugjeron skenarë me të cilët do modernizohet i gjithë sistemi energjetik në vend, do të përmirësohet efikasiteti energjetik, si dhe shfrytëzimi i burimeve të ripërtëritshme të energjisë. Si qëllime primare në këtë strategji, përveç atyre për të cilat tani më flasim (20% shfrytëzim i burimeve të ripërtëritshme të energjisë, përmirësimi i efikasitetit energjetik, dhe të ngjashme) mund të veçohen dhe këto: ulja e emetimit për 30% dhe ulja e emetimit specifik të gazrave serrë nga sektori elektroenergjetik (nga rrjeti) për 20% sipas skenarit që bazohet vetëm në thëngjill, ulja e intensitetit energjetik për së paku 30%, rritje e konsumit të gazit natyral dhe të ngjashme.

Ligji për energjetikë është dokumenti ligjor mbi të cilin, në të vërtetë, qëndron legjislativa që i rregullon masat dhe detyrimet për arritjen e qëllimeve të lartpërmendura. Si elemente më të rëndësishme nga ky dokument, dhe që i referohen rregullimit të politikave për efikasitet energjetik, janë dispozitat për kontrole energjetike të detyrueshme dhe certifikimi i karakteristikave energjetike të ndërtesave. Me

⁹ Strategjia për burime të ripërtëritshme të energjisë, fq. 96

kontrollin energjetik, në fakt, konstatohen tendencat ekzistuese të konsumit të energjisë, por njëkohësisht detektohen dhe mundësitë e arsyeshme ekonomike për kursimin e energjisë pavarësisht nëse bëhet fjalë për ndërtesë të karakterit privat ose publik. Ndërsa në anën tjetër, certifikimi i ndërtesave është veprim me të cilin përcaktohen karakteristikat energjetike të një ndërtese për të gjitha segmentet e saj nga konsumi i energjisë siç janë struktura, lokacioni, ngrohja, ftohja dhe të ngjashme. Qëllimi i këtyre dispozitave është që të bëhet paraqitje precize e performancave energjetike të të gjitha ndërtesave në vend, si dhe nxitje e shprehive të shëndosha të tregut për të investuar dhe avancuar performancat energjetike.¹⁰

Njëkohësisht me efikasitetin energjetik duhet përmendur edhe ligji për ndërtim i cili parasheh që në procesin e ndërtimit të merret parasysh edhe aspekti i efikasitetit energjetik përmes rregulloreve të tjera të cilat e rregullojnë këtë fushë. Gjithashtu, legjislativa përmbushet dhe me disa akte të legjislativës sekondare e cila gjithashtu i referohet shfrytëzimit racional të energjisë. Këtu lista është më e gjatë, por një pasqyrë e dekreteve dhe rregulloreve më të rëndësishme duket kështu:

- Dekreti për qëllime indikative për kursimin e energjisë në Republikën e Maqedonisë (Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë nr. 112/2011)
- Dekreti për eko-dizajnin e prodhimeve (Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë nr. 100/2011)
- Rregullorja për shënimin e konsumit të energjisë dhe burimeve të tjera të prodhimeve që përdorin energji (Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë nr. 154/2011 dhe 146/2011)
- Rregullorja për makineri të kombinuara me efikasitet të lartë (Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë nr. 128/2011).
- Rregullore për karakteristika energjetike të ndërtesave (Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë nr. 94/2013)
- Rregullorja për kontrolle energjetike (Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë nr.94/2013).¹¹

Sa i përket legjislativës ekzistuese, mund të vijmë në përfundim se RM ka kornizë solide ligjore në këtë çështje, por si pengesë kyçe për zbatimin në terren paraqitet trendi i ndryshimeve të shpeshta të dispozitave esenciale të cilat drejtpërdrejt e prekin efikasitetin energjetik. I tillë është rasti me ndryshimin e Ligjit për energjetikë në pjesën e kontrollit energjetik dhe dhënien e certifikatave për karakteristika energjetike të ndërtesave, me të cilat parashihet që kjo masë të zbatohet vetëm në objekte të reja të të gjitha kategorive, ndërsa për objektet ekzistuese të vlejë pas integritetit të Republikës së Maqedonisë në Bashkimin Evropian, gjatë shitjes dhe dhënies me qira. Versioni paraprak i ligjit kishte të bënte me të gjitha objektet, pa e marrë parasysh vitin kur janë ndërtuar. Situata e tillë, pa dyshim lë përshtypjen e degradimit të masave dhe përpjekjeve paraprake dhe ndikim negativ si mbi procesin e ndërgjegjësimin të qytetarëve për kuptimin e karakteristikave energjetike të banesave, ashtu edhe mbi përpjekjet e përgjithshme shtetërore për veprim racional me energjinë.¹²

Sipas organogramit ekzistues të kompetencave, si faktor kryesor në zbatimin e kornizës ligjor paraqitet Qeveria e RM, përmes Ministrisë së Ekonomisë, gjegjësisht, Sektorit për energjetikë. Kompetenca në fushën e energjetikës kanë dhe ministritë për transport dhe lidhje, për ambientin jetësor dhe planifikimin e hapësirës, dhe kuptohet në këtë fushëveprim duhet të përmendet edhe Agjencia për energjetikë. Si agjenci shtetërore e veçantë në fokusin e së cilës janë efikasiteti energjetik dhe burimet e ripërtëritshme të energjisë, Agjencia për energjetikë përmes studimeve dhe planeve strategjike kontribuon drejt përmbushjes më efikase dhe më të shpejtë të përkushtimeve dhe qëllimeve të caktuara në dokumentet strategjike.

¹⁰ „Karakteristikat energjetike të ndërtesave – Certifikatë për EK”. M-r M. Llazarevska, A.Trombeva-Gavrilloska, M. Cvetkovska. Fakulteti i ndërtimtarisë/ Fakulteti arkitektonik.Shkup, 2014

¹¹ “Nxitje e efikasitetit energjetik: Si mund të ndihmojnë komunitet lokale?”

¹² <http://www.porta3.mk/energetski-pasoshi-za-starite-objekti-duri-po-vlezot-vo-eu/>

Kapitulli 2: Korniza politike, ligjore dhe institucionale për efikasitetin energjetik në nivel lokal studim rasti Kërçova dhe Manastiri

Ligji për energjetikë jo vetëm që e rregullon këtë tematikë në nivel shtetëror, por ofron detyrime dhe përgjegjësi edhe për faktorët lokal. Me këtë qasje nxitet angazhim i shtuar nga të gjitha palët relevante si dhe vigjilenca dhe përfshirja e tyre konstante në përpjekjet për shfrytëzim racional të energjisë.

Procesi i decentralizimit përfshin një spektër të gjerë të obligimeve, të drejtave dhe detyrimeve për komunat në sferën e politikave fiskale, urbanizmit, ndërtimtarisë, arsimit dhe të ngjashme, dhe prandaj nuk ka arsye pse në këtë përmbledhje të mos ketë edhe obligime që i referohen veprimit racional me energjinë. Në fakt, kryetarët e komunave dhe nëpunësit komunal më së miri e njohin terrenin, gjendjen, kushtet dhe kapacitetet e disponueshme të një njësie të caktuar të vetëqeverisjes lokale të cilat mund të vendosen në shërbim të përmirësimit të performancave energjetike. Më konkretisht, ligji për energjetikë në nenet 132 dhe 134 parasheh obligime të cilat drejtpërdrejt u referohen komunave.

Neni 132 i detyron të gjitha komunat të përgatisin dhe adaptojnë Program për efikasitet energjetik çdo tre vite. Ky dokument paraqet „vështrim dhe vlerësim të gjendjeve dhe nevojave të energjisë, të qëllimeve indikative për kursimin e energjisë në nivel lokal, masave për përmirësimin dhe përparimin e efikasitetit energjetik dhe të qëllimeve të cilat duhet të arrihen përmes këtyre masave, të burimeve për financimin e angazhimeve të nevojshme për zbatimin e masave, aktivitetëve dhe afateve për zbatimin e masave si dhe të bartësve të aktivitetëve dhe të dhënave të tjera të nevojshme”. Programet e komunave duhet të jenë në pajtim me Strategjinë për efikasitet energjetik dhe Plan veprimin për efikasitet energjetik. Procedura e miratimit fillon me rekomandimin e kryetarit të komunës, e miraton Këshilli komunal ndërsa aprovimin përfundimtar e jep Agjencia për energjetikë e cila e vlerëson kualitetin dhe përshtatshmërinë e këtij dokumenti, por dhe atë se si sinkronizohet ai me qëllimet dhe mekanizmat e parapara në Strategji. Për realizim më të lehtë të programeve, komunat detyrohen të përgatisin Plan vjetor për realizim me aktivitete dhe ndërhyrje në kornizë kohore prej një viti i cili gjithashtu dorëzohet tek Agjencia së bashku me informacionet për nivelin e zbatimit nga viti i kaluar, në bazë të së cilave përgatiten përmbledhje analizash dhe raportesh për të gjitha komunat.

Nga ana tjetër, neni 134 jep një vëllim më të gjerë të obligimeve të cilat u referohen nëpunësve në komuna. Kështu, në paragrafin 1, thuhet se personat nga sektori publik detyrohen të zbatojnë masa me të cilat do të përmirësohet efikasiteti energjetik i ndërtesave dhe njësive ndërtimore që janë nën kompetencat e tyre. Më tej, paragrafi 2 nga neni i njëjtë, përveç programeve trevjeçare për efikasitet energjetik, institucionet publike, përfshirë dhe njësitë e vetëqeverisjes lokale, i obligon të:

- përgatisin analiza vjetore për konsumin e energjisë dhe të organizojnë monitorim mbi konsumin e energjisë;
- sigurojnë së paku një herë në tre vite kontrole energjetike për ndërtesat ose njësitë ndërtimore në të cilat veprojnë;
- sigurojnë certifikatë për karakteristika energjetike në ndërtesën ose njësitë ndërtimore të cilat janë në pronësi të personave nga sektori publik;
- pas ndërtimit ose rikonstruimit të ndërtesave ose njësive ndërtimore të reja që janë në pronësinë e tyre të vendosin kolektorë diellor për ujë të ngrohtë nëse është ekonomikisht e leverdishme;

Më tej, ky nen i obligon nëpunësit publik, përfshirë dhe ato që punojnë nëpër komuna, t'i „gjelbërojnë” prokurimet publike, gjegjësisht një nga kriteret dhe specifikimet t'i referohet efikasitetit

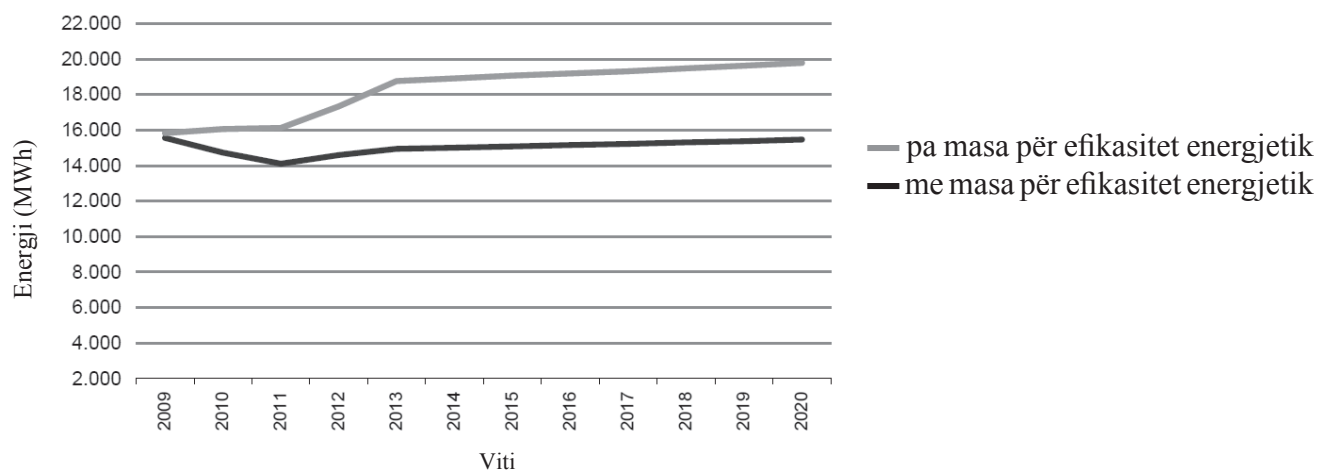
energjetik, ndërsa gjatë marrjes eventuale me qira të një hapësire pune, duhet të nënshkruhet marrëveshje vetëm për ndonjë objekt i cili posedon certifikatë për karakteristika energjetike.¹³

Në këtë kapitull do të fokusohemi në përmbushjen e dispozitës ligjore e cila ka të bëjë me komunat, para së gjithash në pikëpamjen e përgatitjes së Programit për efikasitet energjetik, ndërsa obligimet e tjera do të analizohen në kapitujt në vijim. Me fjalë të tjera, në këtë pjesë do t'i rishikojmë dokumentet strategjike të deritanishme të cilat kanë të bëjnë me efikasitetin energjetik për komunat Manastir dhe Kërçovë, nëse ekzistojnë ato, sa është përbindja e implementimit dhe çfarë është e nevojshme të ndërmerret si hap i parë, që gjithashtu është në pajtim me zhvillimin e qëllimeve të parapara. Pas bisedimeve me nëpunësit komunal për këtë temë në komunat Manastir dhe Kërçovë, CRPM konstatoi se këto dy vetëqeverisje lokale kanë përvoja të ndryshme kur janë në pyetje këto programe. Sa i përket komunës Manastir, programi i parë dhe i vetëm u soll para pesë viteve me kohëzgjatje prej vitit 2009 deri në vitin 2013, Dispozitat bazë mbi të cilat qëndron ky program janë:

- Potenciali për kursim në ndërtesat e komunës mes 5% dhe 30% me zbatimin e projekteve për efikasitet energjetik;
- Investimet e rekomanduara për projektet pilot lëvizin mes 30.000 dhe 93.000.000 denarë, ndërsa kohëzgjatja për kthimin e investimeve lëvizë mes 2 dhe 12 vite.¹⁴

Me këtë program, gjegjësisht me projektet e zhvendosura në të, llogaritet që shpenzimet për energji të ulen për 20.3% deri në fund të vitit 2013, ndërsa korniza buxhetore totale për të gjitha aktivitetet është 475.050.906 denarë. Programi 2009-2013 gjithashtu parasheh që me realizimin eventual të plotë të masave për efikasitet energjetik kursimi deri në vitin 2013 do të ishte 3.815 MWh, ndërsa ai numër deri në vitin 2020 do të rritej deri në 4.315 MWh.

Figura 1: Rritja e pritur e shpenzimeve të energjisë në Manastir

Burimi: Programi për efikasitet energjetik në komunën Manastir 2009-2013

Në program janë paraparë disa dhjetëra projekte me të cilat planifikohet modernizimi dhe pajisja e objekteve të cilat gjenden në territorin e kësaj komune (gjithsej 65). Gjegjësisht, masat përfshijnë revitalizimin e ndriçimit të rrugëve, por numri më i madh i aktiviteteve të parapara kanë të bëjnë me revitalizimin, rinovimin dhe rikonstruimin e objekteve të sektorit arsimor, dhe atë rinovim të fasadave, vendosjen e kolektorëve diellor nëpër kopshte fëmijësh, ndërrimin e dritareve të shkatërruara, vendosjen e izolimit nëpër çati dhe të ngjashme si dhe ndërtimin e një rrjeti të ri infrastrukturor me të cilin Manastiri do të fitojë ngrohje qendrore moderne dhe me efikasitet energjetik. Shkurtimisht, bëhet fjalë për sistem i cili mund të jetë bazë dhe pikë fillestare për zbatimin e mega-projektit të SHA ELEM me të cilin mblidhet

¹³ Ligji për energjetikë. Qeveria e Republikës së Maqedonisë (gjithë ndryshimet nga 2011 derinë vitin 2015). Shkup.

¹⁴ <http://www.eportal.mk/gallery/files/BitolaProgramaEE.pdf>

energji për ngrohje prej mbeturinave nga “REK Bitola” dhe përmes një përçuesi të veçantë të nxehtësisë Manastiri do të furnizohet me energji për ngrohje. Për këtë qëllim para dy viteve është formuar ndërmarrje publike e veçantë „NgrohtorjaELEM SHPKNJ” – Novac.

Në bisedat me nëpunësit komunal u munduam të kuptojmë cila është shkalla e realizimit e të gjithë asaj që ishte paraparë me programin e parë për efikasitet energjetik për komunën e Manastirit dhe nëse gjatë realizimit palët e ndikuara u ballafaquan me probleme. I pyetur ta vlerësojë realizimin e përgjithshëm të aktiviteteve të parapara në programin 2009-2013, një nga nëpunësit shpjegoi:

„Është bërë kontroll i thukhtë në secilin objekt dhe u përfshinë të gjitha mangësitë dhe idetë e vëna re. Megjithatë, në fund ky program rezultoi të ishte shumë i madh financiarisht dhe si komunë realizuam vetëm një pjesë të tij. U realizuan sistemi për ngrohje, gjegjësisht u instalua pompa e ngrohjes në Sallën e këshillit komunal, u intervenua nëpër shkollat ku u konstatua nevojë për një gjë të tillë, domethënë, mundësua ngrohjen e tyre përmes sistemit qendror, u vendosën dy kolektorë për ujë sanitar të ngrohtë nëpër kopshtet e fëmijëve dhe u intensifikua iniciativa për kyçjen e Manastirit në ngrohjen qendrore dhe gazifikimin e qytetit që është dhe pjesë përbërëse e programit të Qeverisë”.

Sa i përket investimit kapital për ngrohje qendrore, nëpunësit në Manastir potencuan se në çdo takim me përfaqësuesit e qeverisë qendrore ua kanë bërë me dije rëndësinë e kësaj ideje, në veçanti për shkak se realizimi i kësaj ideje do të tërheq dhe investime shtesë.

Megjithatë, nëpunësit nga Manastiri sigurojnë se është arritur sukses me ndriçimin e rrugëve, ndërsa si argument i potencuan analizat e fundit të cilat tregojnë se përkundër shtimit të numrit të vendeve të ndriçuara, konsumi është në nivelin e njëjtë falë ndërrimit të poqeve të vjetra me të reja. Ata ishin unanim në qëndrimin se realizimi i plotë është penguar për shkak se si komunë ende janë të fokusuar në aktivitete infrastrukturore dhe komunale, siç janë shtrimi i rrugëve, rrjeti i furnizimit me ujë dhe kanalizimi – aktivitete që tërheqin shuma të mëdha nga buxheti i komunës. Nëse kujtojmë në dispozitën ligjore në lidhje me përgatitjen e programeve komunale për efikasitet energjetik, mund të përfundojmë se kjo komunë duhet të jetë në fazën e implementimit të një programi të tillë të dytë që do përfshijë periudhën 2013-2016. Por, ky dokument ende nuk është adaptuar. Ata të cilët i intervistuaam thanë që janë në gjendje ta përgatisin vetë këtë program, por koha e kufizuar, obligimet vijuese dhe ditët e punës të ngarkuara janë arsyeja që ata punojnë vetëm pjesërisht në këtë obligim ligjor. Potencuan se pas kompletimit të kornizës ligjore dhe nënligjore (rregullore për kontrolle dhe karakteristika energjetike të ndërtesave), kanë paraqitje precize rreth asaj se çfarë kërkohet dhe cilat janë obligimet e njëjësive të vetëqeverisjes lokale dhe sigurojnë se do munden vetëm dhe profesionalisht t’ia dalin para kësaj sfide.

Siç potencuam më lartë, përvojat mes Kërçovës dhe Manastirit janë të ndryshme. Kërçova ende nuk ka program për efikasitet energjetik, edhe pse ligji e kërkon të kundërtën. Në rrethana të tilla, ekipi hulumtues qëndroi atje t’i kuptojë pengesat kryesore për këtë gjendje. Pas bisedës me nëpunësit e Kërçovës përgjegjës për këtë çështje konstatuam se ekziston gërshetim më kompleks i arsyeve për të cilat komuna e Kërçovës ende është pa program për efikasitet energjetik. Sipas deklaratave të tyre, kryetarët e mëhershëm nuk kanë pasur aspak interes për efikasitetin energjetik. Sado që mund të tingëllojë dëshpëruese, ky nuk është problem i ri. Dhe në disa hulumtime në lidhje me politikat për efikasitet energjetik në nivel lokal, angazhimi dhe përkushtimi i pamjaftueshëm i kryetarëve të komunave është potencuar si problem serioz në përpjekjet për të përmirësuar portfolion energjetike të komunave. Gjegjësisht, pikërisht kryetarët e komunave dhe bartësit e funksioneve publike mbajnë përgjegjësi më të madhe, por edhe fuqi për ta ngritur debatin për shfrytëzimin racional të energjisë, dhe me të ta risin vetëdijen dhe kuptimin mes banorëve lokal dhe komunitetit të biznesit për përparësitë dhe dobinë nga shfrytëzimi efikas i energjensave dhe burimeve.¹⁵

¹⁵ Nxitje e efikasitetit energjetik: Si mund të ndihmojnë komunitetet lokale?

Si arsye e dytë u paraqit periudha administrative-tranzicionale në të cilën kalon kjo njësi lokale. Nga viti i kaluar, komunës iu bashkëngjitën Zajazi, Oslomej, Drugova dhe Vraneshtica me çka u paraqit nevoja për riorganizim dhe risistematizim. Sipas bashkëfolësve, ende zgjat procesi i sistematizimit dhe riorganizimit të njësive, ndërsa problem paraqet edhe mungesa e kapaciteteve të mjaftueshme profesionale, gjegjësisht kuadrot për detyra të tilla komplekse siç është procesi i përpunimit të programit. Në këtë kontekst, ata shpjegojnë se ekipi ekzistues mund të përgatisë një dokument të tillë, por ekziston rreziku që ai të kthehet nga ana e Agjencisë për energjetikë që të ripunohet. Njëkohësisht, shtojnë:

„... edhe në rast se merr dritë të „gjelbër” do kishim probleme gjatë zbatimit sepse nuk do të kishim analiza dhe të dhëna relevante“.

Kuptohet, këtu është edhe problemi me buxhetin e vogël, por për nëpunësit është inkurajuese që udhëheqësia dhe kryetari i tanishëm i komunës shfaqin mirëkuptim, përkushtim dhe angazhim të madh në lidhje me politikat për efikasitet energjetik dhe presin mbi të gjitha që atmosfera pozitive të orientohet drejt përgatitjes së programit me të cilin kjo komunë do të fitojë pikënisje dhe bazë për aktivitetet dhe investimet e mëtejshme. Kjo do të thotë përmbushje e obligimit ligjor, por dhe pozicionim i komunës së Kërçovës në hartën e investitorëve potencial të interesuar për të investuar në fushën e shfrytëzimit të qëndrueshëm të energjisë ose të ashtuquajturin „biznes i gjelbër”.

Megjithatë, nëpunësit shpjegojnë që mungesa e një programi të këtillë nuk është pengesë që të punohet në përmirësimin e karakteristikave energjetike dhe përparimin e efikasitetit energjetik në objektet publike për të cilat komuna është përgjegjëse. Me ndihmën e planeve dhe sondazheve të brendshme, por dhe me komunikim të vazhdueshëm ekipi i kryetarit të komunës i angazhuar për efikasitet energjetik në Kërçovë i kanë implementuar projektet për të cilat në mënyrë të thuktë u fol më lartë – izolim i ri i fasadës së gjimnazit, dy kolektorë diellor në kopshtin e fëmijëve, ndërrim i poqëve nëpër shkolla dhe të ngjashme. Me dozë dëshpërimi u përmend projekti për ndërrimin e bolierit në gjimnaz me një të ri i cili do punojë me peleta, por për shkak të implikimeve financiare dhe periudhës transitore të administratës, kjo ide ende qëndron vetëm në letër. Funkzioni primar i njësive të vetëqeverisjes lokale është shërbimi i qytetarëve. Prandaj, mund ta marrim të drejtën dhe të konstatojmë se të punësuarit në komuna, pa asnjë përjashtim, janë në vijën e parë të vetme kur bëhet fjalë për përmbushjen e nevojave të qytetarëve. Në pjesën e shërbimit nuk guxon të harrohet edhe funksioni edukativ, gjegjësisht obligimi i vetëqeverisjeve lokale për rritjen e vetëdijes së qytetarëve në lidhje me ndryshimet, zhvillimet dhe sfidat shoqërore. Në këtë përmbledhje obligimesh hyn edhe efikasiteti energjetik. Qytetarët janë një nga harqet që e krijojnë zinxhirin, por kuptohet që për kyçjen e tyre aktive nevojitet stimulim nga ana e palëve kompetente.

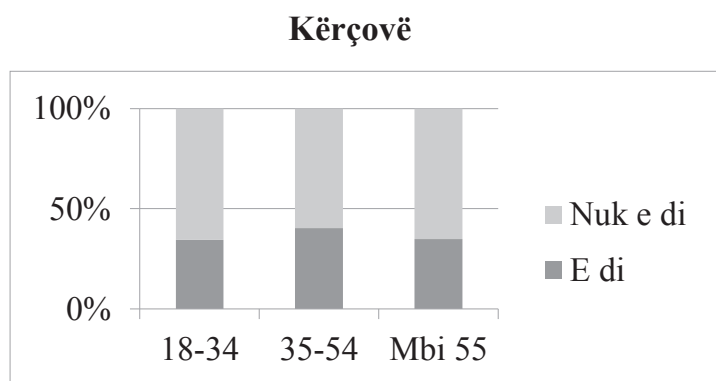
Kapitulli 3: Situata njohurisë dhe vetëdija për efikasitetin energjetik në Manastir dhe Kërçovë

Nëse analizohen dokumentet strategjike nga kjo fushë, pa marrë parasysh nëse bëhet fjalë për dokumente të nivelit nacional, rajonal ose lokal, mund të vihet re se në pjesën më të madhe parashihen masa për rritjen e vetëdijes tek qytetarët dhe subjektet afariste në lidhje me kuptimin e implementimit të masave për efikasitet energjetik dhe veprim racional me energjinë. Informimi dhe vetëdija për dobritë nga efikasiteti energjetik janë pikënisje nga të cilat varet intensiteti dhe kualiteti në implementimin e të gjitha masave të parapara të cilat kanë për qëllim përmirësimin e shfrytëzimit racional të energjisë, uljen e shpenzimeve të ndërlidhura me të, ndërsa përfundimisht dhe kontribut drejt uljes së ndotjes në ambientin jetësor.

Njohuri të përgjithshme dhe vetëdije për efikasitetin energjetik

Gjatë strukturimit të pyetësorit, ekipi hulumtues i CRPM tentonte t'i mësojë pikëpamjet dhe kuptimet bazë të termit „efikasitet energjetik”. Mu për këtë, pas pyetjeve hyrëse demografike, vijonte pyetja „A e dini çfarë është efikasiteti energjetik?”. Rezultatet ishin pak dëshpëruese, veçanërisht për Kërçovën. Gjegjësisht, 63,2% nga të anketuarit në rajonin e Kërçovës u përgjigjen se nuk e dinë çfarë është „efikasiteti energjetik”. Edhe më shqetësuese është se përqindja më e madhe e të painformuarve paraqitet në kategorinë „të rinj”, banorët mes 18 dhe 34 vjeç dhe përbëjnë 65,45%. Përqindja e njëjtë e mosinformimit vihet re dhe tek banorët mbi 55 vjeç – 65,08%. Nivel më të lartë të njohurive për atë se ç'do të thotë ky koncept kanë popullata mes 35-45 vjeç (40,47%).

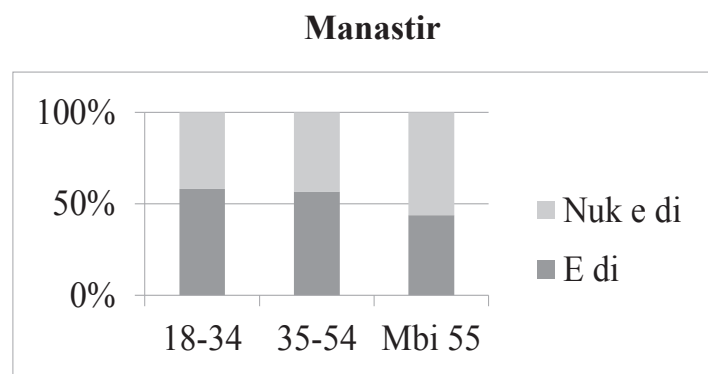
Figura 2: Njohuri për efikasitetin energjetik në Kërçovë

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Anketa e realizuar në Manastir dhe rajonit të tij paraqiti rezultate „më inkurajuese“, por jo dhe të kënaqshme. Numrat përfundimtar sugjerojnë që më shumë se gjysma e të anketuarve e dinë çfarë do të thotë termi „efikasitet energjetik” ose e shprehur në përqindje, 53,7%. Në krahasim me rastin e Kërçovës, nga të anketuarit në rajonin e Manastirit, përqindja më e vogël e të painformuarve paraqitet tek të rinjtë (18-34 vjeç) dhe atë 41,77%, pas tyre vijnë ata të moshës 35-54 vjeç me 43,36%, ndërsa më pak të informuarit për kuptimin e fjalës „efikasiteti energjetik” janë ata me mbi 55 vjeç -56,28%.

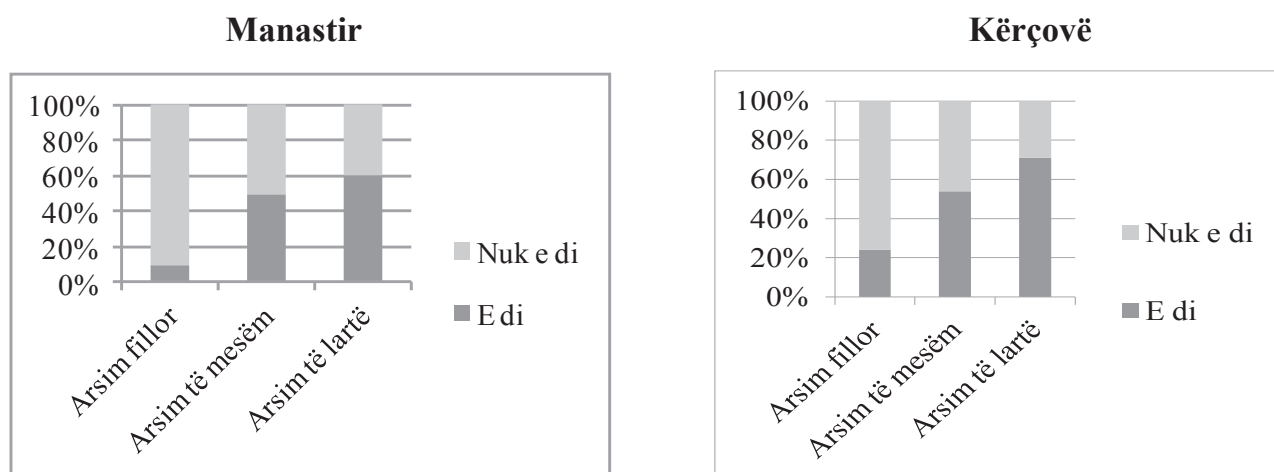
Figura 3: Njohuri për efikasitetin energjetik në Manastir

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Nëse i kryqëzojmë përgjigjet e mbledhura me nivelin e arsimit, do të vihet re se ata me arsim fillor marrin pjesën më të madhe të të anketuarve të cilët nuk e dinë kuptimin e „efikasitetit energjetik”. Tek kjo kategori e qytetarëve me siguri ka më shumë potencial për rritjen e vetëdijes për kuptimin e vetë konceptit dhe dobisë nga ai, por fakti që këto qytetarë kanë të ardhura mujore më të ulëta në krahasim me të tjerët, dhe në këtë mënyrë është shumë e kufizuar mundësia të zbatohet njohuria e tyre eventuale në furnizim me pajisje, teknologji të reja, rinovim, sanim ose tjetër lloj ndërtimi me qëllim që të përmirësohen karakteristikat energjetike në shtëpinë e tyre. Paralelisht duhet të punohet edhe me ata të cilët kanë nivel më të lartë arsimimi, duke pasur parasysh se edhe në Manastir e Kërçovë ekziston një pjesë e madhe e banorëve të cilët ende nuk janë të informuar për këtë koncept, veçanërisht në rajonin e Kërçovës.

Figura 4: Njohuri për efikasitetin energjetik sipas arsimit, Manastir dhe Kërçovë

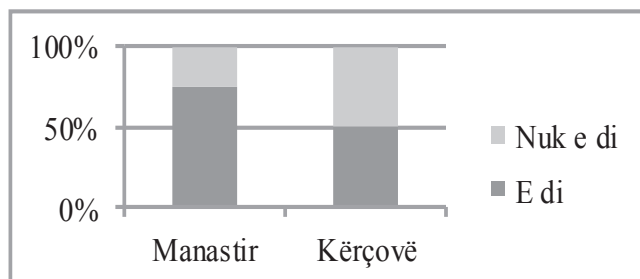

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Edhe pse pjesa më e madhe e qytetarëve nuk dinë se ç’është efikasiteti energjetik, hulumtimi i CRPM tregon se ata e dinë se efikasiteti energjetik kontribuon në kursimin e buxhetit të tyre. Rezultatet në pyetjen „A e dini se efikasiteti energjetik kontribuon në kursimin e buxhetit tuaj dhe ndihmon në zhvillimin ekonomik të vendit?”, një numër i konsiderueshëm i të anketuarve u përgjigjën pozitivisht, ndërsa një pjesë e tyre jepnin dhe shembuj nga përditshmëria e tyre ¹⁶. Mbledhja përfundimtare tregoi që 75% e të anketuarëve në Manastir u përgjigjën pozitivisht ndërsa në rastin e Kërçovës ndarja e përgjigjeve është thuajse e përgjysmuar.

¹⁶ Kolektori diellor – kursen rrymë, ndërsa ke ujë të ngrohtë; fasadë izoluese – zgjidhje për vapën e verës dhe ditët e ftohta të dimrit dhe të ngjashme.

Figura 5: A e dini se efikasiteti energjetik kontribuon në kursimin e buxhetit tuaj dhe ndihmon në zhvillimin ekonomik të vendit?

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Rezultatet nga pyetja e lartpërmendur janë më pak të diskutueshme, veçanërisht për Kërçovën duke marrë parasysh se 63,2% nga të anketuarit nga ky rajon u përgjigjën se nuk dinë se çfarë është „efikasiteti energjetik”. Ekipi hulumtues ka dy shpjegime për këtë dukuri: e para është se gjatë anketës qytetarët ngadalë fitonin perceptim dhe njohuri për atë se çfarë paraqet ky koncept, ndërsa e dyta është se kjo disprepancë sugjeron mosnjohjen e vet konceptit dhe termit dhe shkon në shërbim të asaj se qytetarët nuk janë mjaftë të informuar për efikasitetin energjetik.

Hulumtimi dhe numrat përfundimtar disa herë kanë sugjeruar se ekziston hapësirë e madhe në drejtim të përmirësimit të nivelit të informimit dhe vetëdijen e qytetarëve për efikasitetin energjetik. Si dëshmi për këtë shërbejnë rezultatet rreth nivelit të informimit për klasën energjetike të produkteve. Klasa energjetike e produkteve, në të vërtetë, paraqet klasifikim të aparateve për amvisëri dhe produkteve të tjera të cilat ndikojnë në konsumin e energjisë në pajtim me efikasitetin e tyre dhe nevojën e tyre energjetike gjatë punimit. Sipas direktivës 2010/30/EU të 19 majit 2010 ekzistojnë shtatë klasa energjetike edhe atë: A+++ (klasa energjetike më efikase), A++, A+, A, B, C dhe D (klasa me efikasitet energjetik më të ulët).¹⁷ Publiku profesionist dhe akademik u pajtuan se gjenerata e re e produkteve janë shumë më efikase në krahasim me më të vjetrat. Një hulumtim i realizuar në Gjermani në vitin 2004, tregon që makinat e reja të larjes kursejnë tre herë më shumë energji në krahasim me më të vjetrat.

Tabela 1: Llogaritje e konsumit të energjisë elektrike (KWh) dhe ujit (l) për shfrytëzimin e lavatriçeve të prodhuara mes viteve 1970 dhe 2004 (për mbushje me 5 kg rroba pambuku)

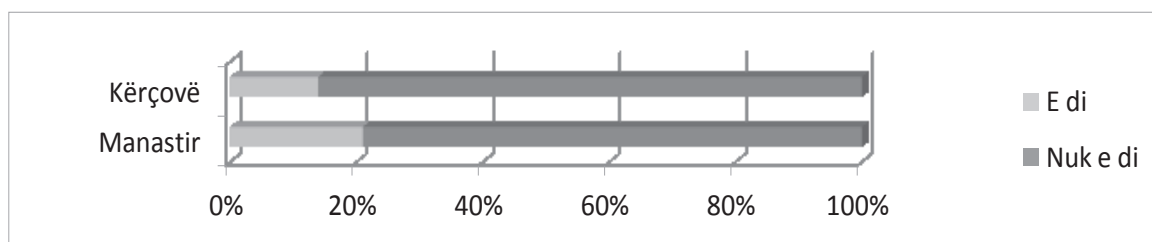
Temperatura	Viti i prodhimit ¹⁸								
	1970	1975	1979	1980	1985	1990	1995	2000	2004
30°C	0.89	0.78	0.69	0.67	0.56	0.45	0.38	0.37	0.32
40°C	1.47	1.28	1.14	1.10	0.92	0.74	0.63	0.60	0.53
60°C	2.66	2.34	2.07	2.01	1.68	1.35	1.16	1.12	0.98
90°C	4.33	3.80	3.37	3.26	2.73	2.19	1.86	1.79	1.57
Ujë (l)	200	176	157	153	129	106	79	61	49

Burimi: „Old Washing Machines Wash Less Efficiently and Consume More Resources“.[„Lavatriçet vjetra lajnë më pak dhe konsumojnë më shumë resurse], Rainer Stamminger, Alexandra Barth, Susanne Dörr

Anketa jonë, tregoi që rezultatet në fushën e nivelit të informimit dhe njohurive për klasën energjetike janë më shumë se dëshpëruese në të dy qytetet, pa dallim moshe dhe nivelit arsimor të të anketuarve. Gjegjësisht, vetëm 21% e të anketuarve në Manastir dhe 13,8 e atyre në Kërçovë u përgjigjën pozitivisht për atë se e dinë kuptimin e këtij termi.

¹⁷ „Old Washing Machines Wash Less Efficiently and Consume More Resources“. Rainer Stamminger, Alexandra Barth, Susanne Dörr
¹⁸ http://www.landtechnik-alt.uni-bonn.de/ifl_research/ht_7/huw3_2005124_131_oldwm.pdf

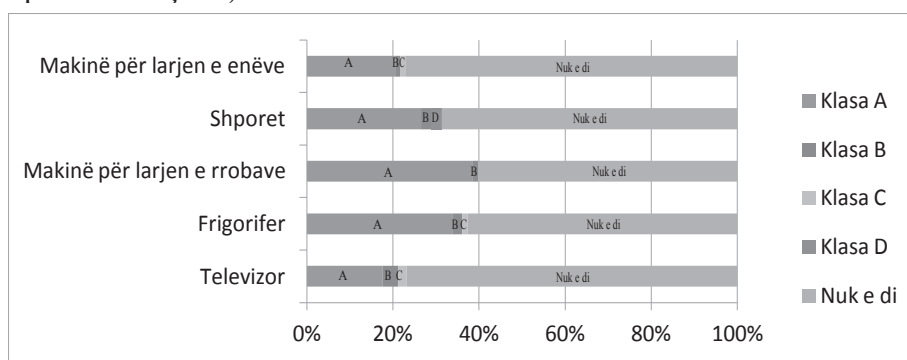
Figura 6: A e dini çfarë do të thotë termi „klasë energjetike e prodhimeve”?

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

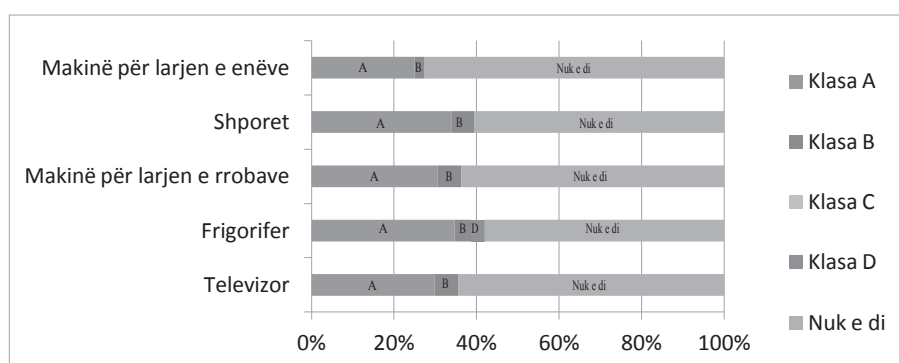
Megjithatë, dhe ata që iu përgjigjën pozitivisht kësaj pyetje shpesh nuk e dinin çfarë klase energjetike janë prodhimet që i përdorin në shtëpitë e tyre, fakt i cili edhe njëherë e potencoi nevojën e rritjes së vetëdijes dhe nivelit të informimit tek qytetarët për mundësitë e kursimit të energjisë dhe njëkohësisht dhe të shpenzimeve për të. Nga tabelat më poshtë mund të vihet re pjesa më e madhe e atyre që plotësisht e kuptojnë konceptin „klasa energjetike”, përdorin aparate nga „klasa e lartë energjetike A”.

Figura 7: Çfarë klase energjetike janë prodhimet e juaja të amvisërisë (nga ata që thanë se e dinë ç’do të thotë ky koncept – në Kërçovë)

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Figura 8: Çfarë klase energjetike janë prodhimet e juaja të amvisërisë (nga ata që thanë se e dinë ç’do të thotë ky koncept – në Manastir)

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

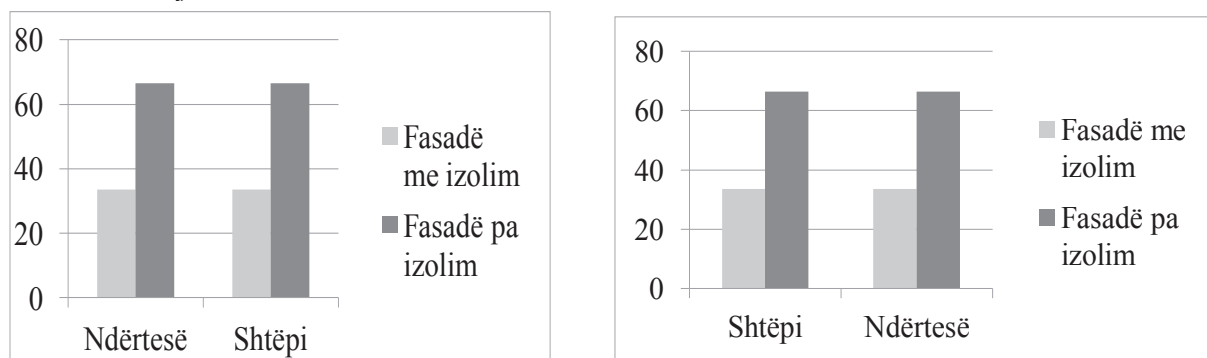
Situata me izolimin e efikasitetit energjetik tek qytetarët e Kërçovës dhe Manastirit

Të dhënat e para që ranë në sy nga sublimimi fillestar i përgjigjeve, ishin ato që sugjeruan se pjesa dominuese e banorëve të të dyja komunave jetojnë në banesa që janë më të vjetra se dhjetë vjet. Për shembull, 85,3% e të anketuarve në Manastir u përgjigjën se jetojnë në banesë më të vjetër se dhjetë vjet. Situata nuk është më ndryshe me kërçovarët – vetëm 17,5% e të anketuarve u përgjigjën se banesa e tyre është relativisht e re, në krahasim me 82,5% të cilët potencuan se banesa ku jetojnë është ndërtuar

para një dekade. Këto të dhëna janë të rëndësishme nëse merret parasysh fakti që në të kaluarën shumë pak u është kushtuar vëmendje materialeve ndërtimore dhe mënyrës së ndërtimit, dhe kështu izolimi nuk ka qenë në rend të parë. Gjithsesi, kjo është arsye pse vetë banesat janë me karakteristika të dobëta energjetike, veçanërisht kur janë në pyetje fasadat dhe çatitë – situatë që shkakton shfrytëzim joracional të energjisë për ngrohje.¹⁹

Situata e keqe me fasadat dhe çatitë u vërtetua edhe me anketat. Për shembull, dy të tretat e të intervistuarve në Manastir (66,5%) u përgjigjen se jetojnë në banesë pa izolim të fasadës, ndërsa të tjerët u përgjigjen se në fasadën e banesës së tyre është vendosur izolim i përshtatshëm (33,5%). Situata në Kërçovë nuk është më e mirë as në këtë çështje. Vetëm 34,7%, përkatësisht një e treta e banorëve lokal jetojnë në banesa me fasadë të izoluar. Nëse hymë më thellë në këtë problem do të vëmë re edhe një fakt tjetër, dhe ai është se raporti 3:1 vihet re edhe tek të anketuarit të cilët jetojnë në shtëpi edhe tek ata që jetojnë në ndërtesa. Vizualisht gjendja duket kështu:

Figura 9: Vendosja e izolimit

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Situata me izolimin e çatave në krahasim me atë të fasadave është më e mirë. Nga numri i përgjithshëm i të anketuarve në Manastir, 46,2% u përgjigjën se çatia në banesën e tyre është e izoluar, 6% më shumë në krahasim me të anketuarit në Kërçovë (40,3%). Sipas Institutit amerikan të arkitektëve, izolimi i çatave ka rëndësi të veçantë, jo vetëm për shkak se e zvogëlon konsumin e energjisë për ngrohje (izolim i keq i çatisë mund të shkaktojë humbjen e energjisë për ngrohje ose ftohje deri në 45%²⁰), por edhe ndikon që të ulet dhe kondensimi në vetë objektin. Gjithashtu, nga ky Institut shtojnë se që të sigurohet termo-izolim i përshtatshëm, i cili do të ketë funksion dhe të izoluesit të zërit, është e nevojshme që e njëjta të përbëhet nga së paku dy shtresa (shkumë poliuterani, stiropor, perlitë, tapë e shtypur dhe të ngjashme) që në mes vete janë të larguara dhe të lidhura me materiale përkatëse.²¹ Hulumtimi tregoi që sa i përket izolimit, situata ma e mirë është në lidhje me dritaret me efikasitet energjetik. Rezultatet tregojnë se gjysma e të anketuarve (49,5%) në Kërçovë kanë vendosur dritare të cilat e zvogëlojnë humbjen e energjisë (PVC, dritare alumini) në krahasim me Manastirin ku ky numër është më i vogël se për rreth 3% dhe është 46,2%. Rezultatet e tilla mund të kuptohen për shkak se në krahasim me ndryshimin e fasadës dhe izolimin e çatisë, vendosja e dritareve me efikasitet energjetik është shumë më pak e kushtueshme. Përndryshe, dritaret me kualitet të lartë luajnë rol të rëndësishëm për të zvogëluar humbjen e ngrohtësisë. Sa për ilustrim, zëvendësimi i dritareve dhe dyerve të vjetra me të reja mund të kontribuojë që deri në 10% të kursehet energjia²² Kuptohet, gjatë ndryshimit të këtyre elementeve duhet pasur kujdes me mënyrën si vendosen mekanizmat për mbylljen/hapjen dhe pozicionimin e vetë dritares ose derës²³, gjë që, së bashku me fasadat dhe izolimin e çatave paraqet mundësi për hulumtim të ri me të cilin do të fitohet pasqyrë e re për kualitetin e materialeve dhe realizimin.

¹⁹ http://ceprosard.org.mk/MK/pdf/25.11_april_Obuka_za_energetski_kontrolori.pdf

²⁰ „Infotekë – Efikasiteti energjetik”. Organizata e konsumatorëve në Maqedoni. Shkup, 2012.

²¹ „Architectural Graphic Standards”. A. Pressman, American Institute of Architects. New Jersey 2007.

²² „Infotekë – Efikasiteti energjetik”. Organizata e konsumatorëve në Maqedoni. Shkup, 2012.

²³ Ibid

Situata me konsumin e energjisë tek qytetarët e Manastirit dhe Kërçovës

Sipas, Entit shtetëror për statistika, në Maqedoni, konsumatorë më të mëdhenj të energjisë elektrike në vitin 2012 janë amvisëritë me 36.%, sektoret industriale (sektori energjetik plus industria C me 26.6% dhe sektorët e tjerë me 17.2% nga konsumi bruto-vendor i energjisë elektrike. Në kuadër të këtij hulumtimi, i pyetëm qytetarët sa shpenzojnë për energji²⁴ gjatë muajve të verës dhe ato të dimrit. Siç pritej, rezultatet treguan se gjatë muajve të dimrit qytetarët e Manastirit dhe Kërçovës ndajnë shuma më të mëdha të mjeteve financiare se sa gjatë muajve të verës, gjegjësisht pas përfundimit të sezonit të ngrohjes. Të anketuarit nga rajoni i Kërçovës dhe Manastirit potencuan se në periudhën e verës, shpenzimet për energji lëvizin mes 2000-3000 denarë, ndërsa në muajt dimëror mjetet për këtë qëllim janë më të larta. Kjo është në veçanti e dukshme tek ata që jetojnë në shtëpi, por nuk janë përjashtim as ata që jetojnë në ndërtesa.

Tabela 2: Shpenzime për energji

Kërçovë (verë)		2000-3000 denarë	3000-5000 denarë	Mbi 5000 denarë
Vendbanim	Shtëpi	87,59%	9,54%	2,86%
	Banesë	92%	8%	0%

Manastir (verë)		2000-3000 denarë	3000-5000 denarë	Mbi 5000 denarë
Vendbanim	Shtëpi	80,17%	16,74%	3,08%
	Banesë	84,24%	13,69%	2,05%

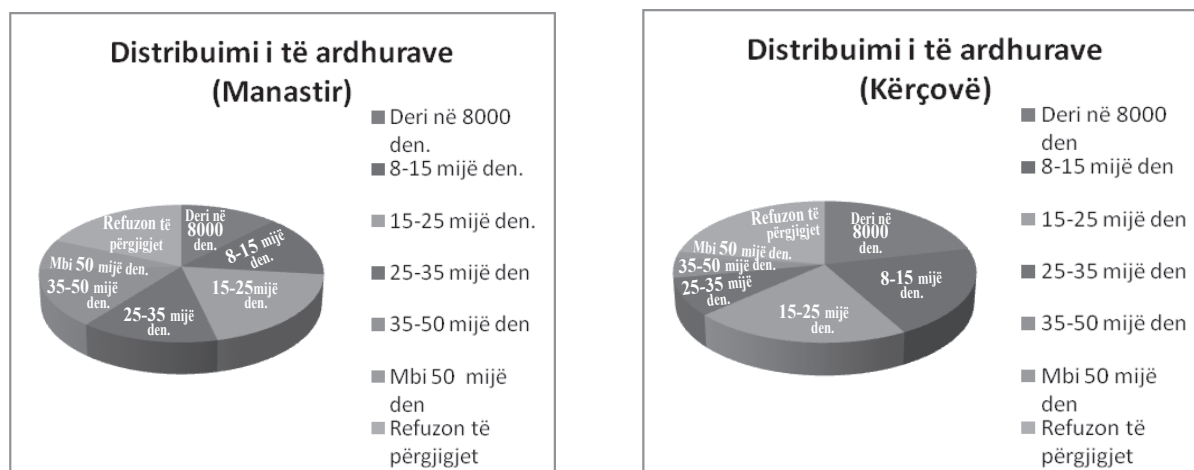
Kërçovë (dimër)		2000-3000 denarë	3000-5000 denarë	Mbi 5000 denarë	7000 denarë
Vendbanim	Shtëpi	68,51%	22,51%	4,77%	4,19%
	Banesë	68%	18,16%	10,66%	2,66%

Manastir (dimër)		2000-3000 denarë	3000-5000 denarë	Mbi 5000 denarë	7000 denarë
Vendbanim	Shtëpi	44,93%	36,56%	12,33%	6,16%
	Banesë	20,54%	40,41%	29,45%	9,58%

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Në shikim të parë shumat e tilla ndoshta duken të pranueshme, por sërish pasqyrën reale për atë se sa janë shpenzimet për energji nga buxheti shtëpiak i fituam pasi i pyetëm qytetarët për të ardhurat e tyre mujore familjare. Para se ta paraqesim rezultatin përfundimtar, më poshtë prezantojmë dy pasqyrime me të dhëna rreth distribuimit të të ardhurave financiare. Të dhënat paraqesin distribuim më të balancuar në Manastir, për dallim nga Kërçova ku përgjigjet më shumë gravitojnë rreth vlerave të para kufitare, d.m.th. 21.3% u përgjigjën se të ardhurat e përbashkëta familjare janë deri në 8.000 denarë, 20,7% mes 8.000 denarë dhe 15.000 denarë dhe 21,2% në vlerë prej 15.000 deri në 25.000 denarë.

Figura10: Distribuimi i të ardhurave financiare të përgjithshme në familje

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

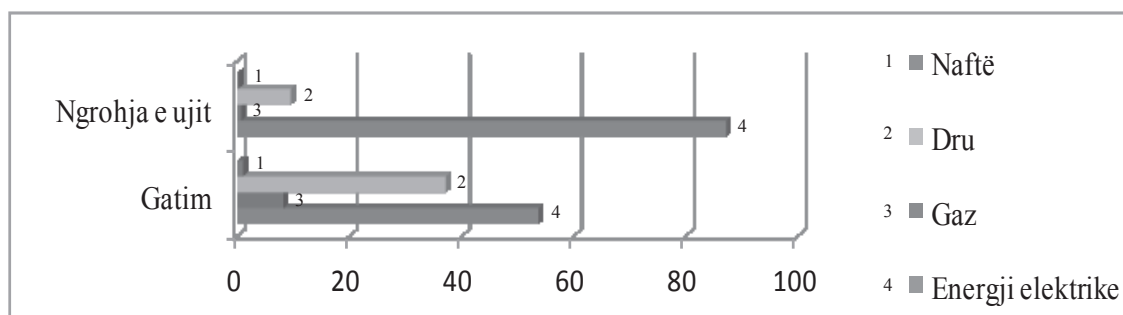
²⁴ Energji elektrike, ujë, dru

Këto dy perspektiva, shpenzimet sezonale për energji dhe të ardhurat e përgjithshme financiare në amvisëritë, sugjerojnë se shpenzimet për energji, padyshim janë barë për buxhetin familjar. Kjo vërehet dhe me kryqëzimin e thjeshtë të të dhënave nga të dyja pyetjet. Gjegjësisht, vihet re se ky lloj shpenzimi arrin mbi 25% (në periudhën dimërore dhe mbi 30%) të të ardhurave të përgjithshme mujore të atyre që jetojnë me buxhet familjar deri më 8000 denarë. Padyshim, shpenzimi për ngrohjen e banesës paraqet sfidën më të madhe për to.

Por, para se të analizojmë më detajisht pyetjen për ngrohje, është e dobishme të kemi një kuptim më të mirë të energjensit i cili përdoret për nevojat shtëpiake, siç janë gatimi dhe higjiena personale (ngrohja e ujit). Nga tabelat më poshtë mund të vihet re dallimi mes Manastirit dhe Kërçovës. Sa i përket rajonit të Manastirit, qytetarët më shpesh gatuajnë me energji elektrike (53,7%) dhe dru (37,2%). Gazi si energjensi më ekonomik përfaqësohet relativisht dobët në Manastir dhe vendet e banuara rreth tij, dhe arrin 8,2%.

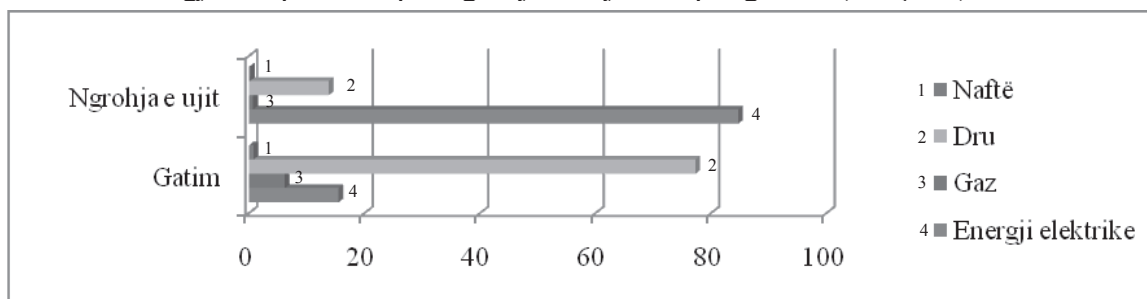
Sa i përket Kërçovës, këtu situata është më ndryshe. Pjesa dominuese e të anketuarve (77,3%) përdori drurin për gatimin e ushqimit, ndërsa 8,8% përdorin energjinë elektrike për këtë qëllim. Gazi në Kërçovë përdoret jashtëzakonisht pak për këtë qëllim – 0,7%, edhe pse bëhet fjalë për një nga energjensat më të lira. Sa i përket ngrohjes së ujit, pa hamendje më e përfaqësuar është energjia elektrike me 9,5% në Manastir dhe 13,8% në Kërçovë, ndërsa pas saj vijon druri me përfaqësim 9,5% në Manastir dhe 13,8% në Kërçovë. Jashtëzakonisht shumë pak përgjigje pranuan nga qytetarë që ngrohin ujë me energji diellore, gjegjësisht, që kanë instaluar kolektorë diellor. Në numra absolut, nga gjithsej 600 të anketuar në Manastir, vetëm 15 vetë (2,5%) u përgjigjën se ujë të ngrohtë marrin me ndihmën e kolektorëve diellor, ndërsa në Kërçovë vetëm një i anketuar (0,2%).

Figura 11: Cilin energjens e përdorni për ngrohjen e ujit dhe për gatim? (Manastir)

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

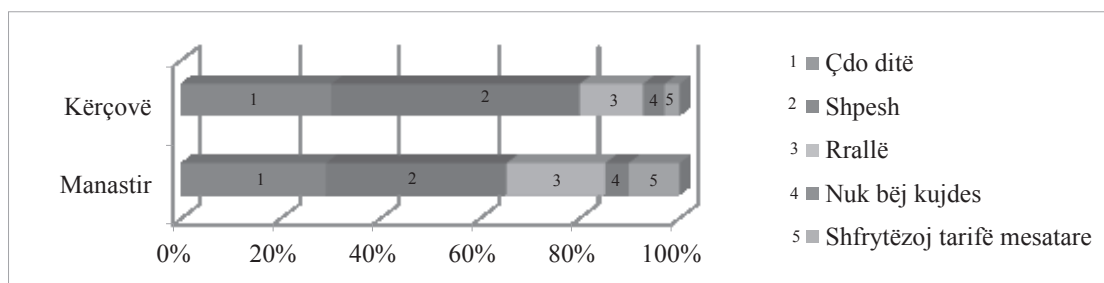
Figura 12: Cilin energjens e përdorni për ngrohjen e ujit dhe për gatim? (Kërçovë)

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Në raste kur shpenzimet për energji përbëjnë pjesë të konsiderueshme të buxhetit familjar, ndërsa çmimi i energjensave është në rritje të vazhdueshme, qytetarët mundohen të kursejnë, dhe një nga metodat për të është tarifa e lirë e energjisë elektrike.

Figura 13: Ša shpesh e përdorni tarifën e lirë?

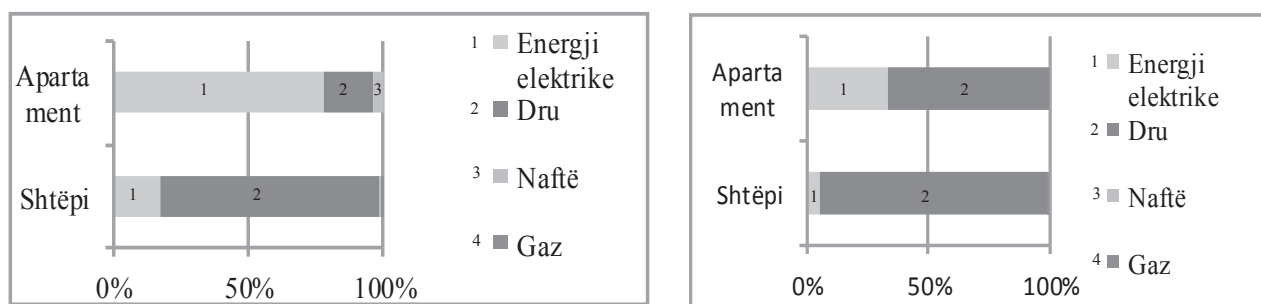
Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Nga tabela më lartë mund të vihet re se banorët e Manastirit dhe Kërçovës mbështeten në këtë mundësi kursimi në masë të konsiderueshme. Në pajtim me përgjigjet, periudha nga ora 22:00 deri në ora 07:00 e mëngjesit nga e hëna deri të shtunën dhe gjithë ditën e diel, më shpesh shfrytëzohet për ngrohjen e ujit dhe higjienë personale, për shembull: ndezja e bojlerëve dhe makinave për larjen e rrobave.

Pyetja e radhës në të cilën u fokusua ishte ngrohja e banesës. Në përgjithësi, 89,5% e të anketuarve në Kërçovë u përgjigjën se ngrohen me dru, 8,8% me rrymë dhe një numër shumë i vogël me naftë (0,8%) dhe gaz (0,7%). Nga ana tjetër, në Manastir situata është pak më ndryshe. Shumica e të anketuarve nga ky qytet dhe vendet e banuara rreth tij ngrohen me dru 66%, rrymë 32%, naftë 1,3% dhe një numër shumë i vogël me gaz (0,7%). Duhet përmendur se një pjesë e qytetarëve u përgjigjën se përdorin peleta për ngrohje por përqindja e tyre ishte shumë e vogël. Siç pritej, në të dy qytetet, ata që jetojnë në shtëpi, në përqindje më të madhe u përgjigjën se ngrohen me dru. Nga ata që jetojnë në banesa në Manastir, pjesa më e madhe e tyre, 81,49% ngrohen me energji elektrike, ndërsa diçka më shumë se 17% me dru. Për dy të tretat e të anketuarve të cilët jetojnë në banesa në Kërçovë, druri është mjeti kryesor për ta kaluar dimrin, ndërsa për çerekun e të anketuarve ky mjet është energjia elektrike. Për atë se druri paraqet energjensin më të përdorur flet edhe fakti që në dy vitet e fundit shitja e drurit për djegie është shtuar për 30%.²⁵ Gjithashtu, një pjesë e të anketuarve u përgjigjën se ndonjëherë kombinojnë, gjegjësisht shfrytëzojnë dru dhe energji elektrike njëkohësisht ose herë dru e herë energji elektrike për ta ngrohur shtëpinë e tyre.

Të dhënat e tilla, deri diku ishin të pritshme, përderisa në të dyja qytetet ende nuk ka ngrohje qendrore, edhe pse nga komuna Manastir sigurojnë që qyteti së shpejti do të fitojë rrjet infrastrukturor për të cilin do të përdoret energjia e pa shfrytëzuar për ngrohje nga mbeturinat nga REK Bitola. Për këtë qëllim planifikohet rekonstruimi i sistemeve për ngrohje dhe ndërtimi i sistemit qendror për ngrohje ndërsa do të ndërtohet dhe përçues magjstral i nxehtësisë në gjatësi rreth 12,5 kilometra nga REK Bitola deri në qytet. Me rastin e Kërçovës ende merren parasysh variante të ndryshme, nga të cilat një pjesë lidhen me shfrytëzimin eventuale të energjisë termike nga REK Oslomej.

Figura 14: Cilin energjens e përdorni për ngrohje?

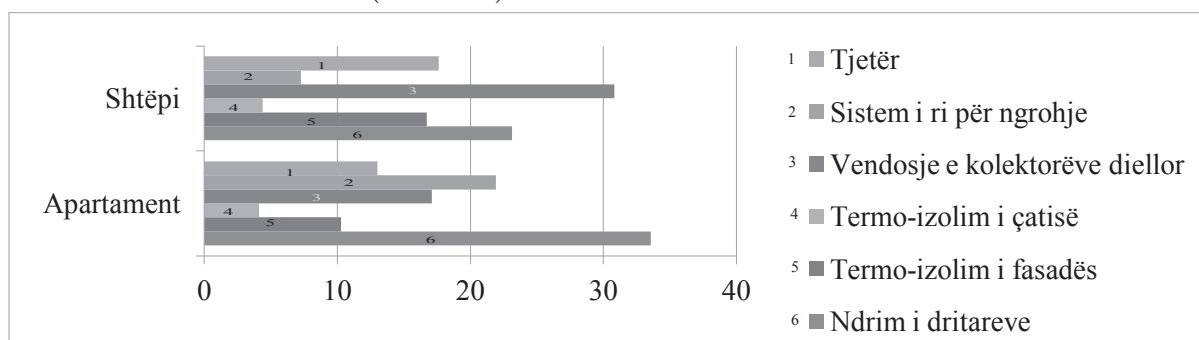
Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

²⁵ http://www.kapital.mk/mk/makedonija/89095/zimava_na_drva_nema_da_se_great_samo_tie_shto_nemaat_odzhak.aspx

Potenciali për zhvillimin e efikasitetit energjetik nga ana e qytetarëve në Manastir dhe Kërçovë

Një pjesë e anketës u fokusua në detektimin e pikave më kritike në banesat të cilave u nevojitet sanim, rinovim, ndërrim i plotë ose vendosje e sistemit të ri i cili do të gjenerojë kursime. Pjesën më të madhe të pikave kritike tani më i mbuluam në kapitujt më lartë, megjithatë ia vlen në mënyrë statistikore të përmbliidhen mendimet edhe për këtë pyetje. Sa u përket të anketuarve në Manastir, për ata më problematike janë dritaret e vjetra, mungesa ose dobësia e termo-izolimit të banesave, nevoja për instalim të kolektorëve diellor dhe ndërrimi i sistemit/mënyrës së ngrohjes. Vendosja e kolektorëve diellor është veçanërisht e rëndësishme për ata që jetojnë nëpër shtëpi (30,83%), ndërsa ndërrimi i dritareve është prioritet për Manastirasit që jetojnë në banesa (33,56%).

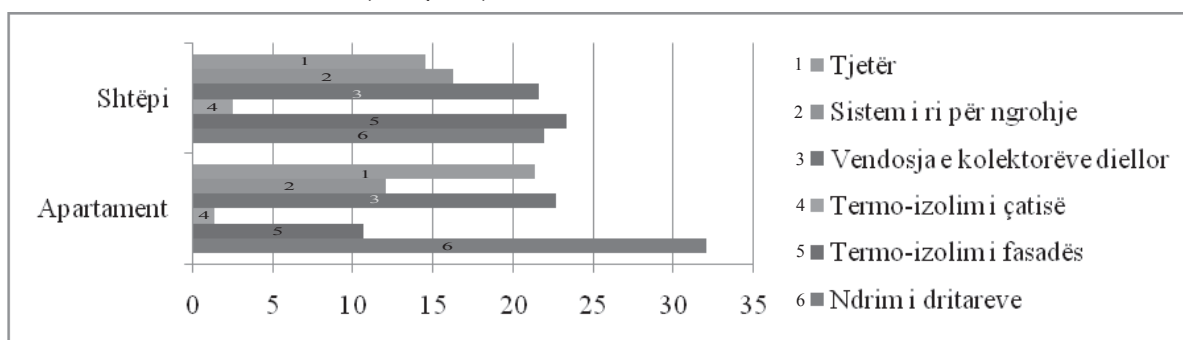
Figura 15: Prioritet në amvisëri (Manastir)

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Sa u përket rezultateve nga Kërçova, situata është pak më ndryshe. Siç mund të shihet në tabelë, për ata që banojnë në shtëpi individuale, ndërrimi i dritareve është prioritet i lartë, ndërsa pas tyre vijojnë izolimi i fasadës dhe vendosja e kolektorëve diellor. Sa u përket atyre që banojnë në ndërtesë banimi, për ata rëndësi të veçantë ka ndërrimi i dritareve të vjetra me të reja dhe vendosja e kolektorëve diellor për ngrohjen e ujit.

Figura 16: Prioritet në amvisëri (Kërçovë)

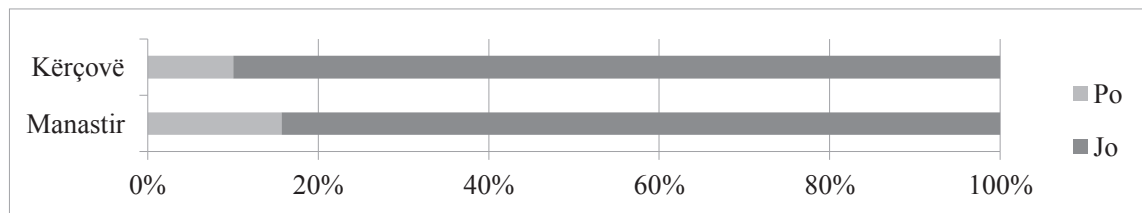

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Megjithatë, si pengesë kryesore për të investuar në veprimet e lartpërmendura janë mjetet financiare. 83,3% e të anketuarve nga Kërçova dhe 79,2% e të anketuarve nga Manastiri u përgjigjën se mu për shkak të buxhetit të vogël familjar janë penguar të investojnë. Edhe pse përqindje e vogël, kishte të anketuar të cilët u përgjigjën se nuk janë të njoftuar me dobitë nga investimet e tilla (Manastir – 4,5%; Kërçovë – 4,3%). Por kishte dhe të tillë të cilët thanë që thjesht nuk duan të ndërmarrin një hap të tillë. Në Manastir kjo përqindje arrin 16,3% ndërsa në Kërçovë 12,2% nga numri i përgjithshëm i të anketuarve. Si tregues se financat janë problem serioz, me siguri flet dhe vetë fakti që vetëm 5% e të anketuarve në Kërçovë dhe 7,8% nga ata në Manastir u përgjigjën se kanë vendosur kolektor diellor.

Marrja e kredive bankare, në rrethana normale, shihet si një nga zgjidhjet për tejkalimin e mungesës së parave të mjaftueshme për investime në shtëpi. Në këtë kontekst i pyetëm qytetarët a janë të informuar për kreditë e gjelbra bankare. Thuhetse 2/3 e të anketuarve nga Manastiri dhe gjysma e të anketuarve nga Kërçova e dinin për ekzistimin e kredive të tilla. Por, ky opsion duket i porealizueshëm dhe i paarritshëm për këto qytetarë edhe pse e kanë për qëllim tejkalimin e problemit me karakteristikat e dobëta energjetikë në shtëpi. Shumica dërmuese e të anketuarve nga të dy qytetet u përgjigjën se nuk kanë mundësi të marrin kredi nga bankat për këtë qëllim duke e pasur parasysh gjendjen materiale të familjeve të tyre.

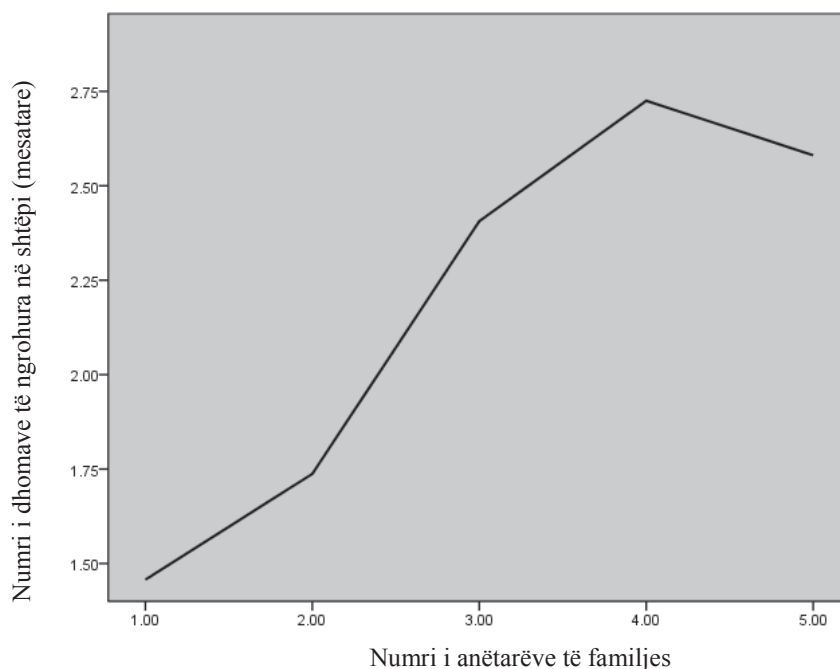
Figura 17: A jeni në gjendje të merrni kredi?

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Që mjetet financiare janë problem serioz për qytetarët flet dhe një fakt tjetër i cili sipas ekipit hulumtues është shumë interesant. Përveç të dhënave se qytetarët kanë interesim të lartë për shfrytëzimin e tarifës së lirë me qëllim uljen e shpenzimeve për energji elektrike, ekipi detektoi dhe zvogëlimin e rehatisë nëpër shtëpi gjatë sezonit të ngrohjes. Gjegjësisht, numri i anëtarëve të familjes është në korrelacion me numrin e dhomave që ngrohen në një shtëpi. Siç është paraqitur në figurën më poshtë, lidhja mes numrit të anëtarëve të familjes dhe numrit të dhomave që ngrohen nëpër shtëpi është proporcionale për një familje deri në katër anëtarë. Por, familjet me më shumë se katër anëtarë nuk ngrohin më shumë dhoma se ata që kanë deri në katër anëtarë. Kjo, para së gjithash i përshtatet Manastirit por ka të bëjë edhe me atë se një pjesë e madhe e shtëpive në Maqedoni janë të prekura nga „varfëria energjetike” dhe mundohen t’i ulin shpenzimet për energji me çka u ulin edhe rehatinë në shtëpi, d.m.th. Më shumë anëtarë qëndrojnë dhe flenë në të njëjtën dhomë.

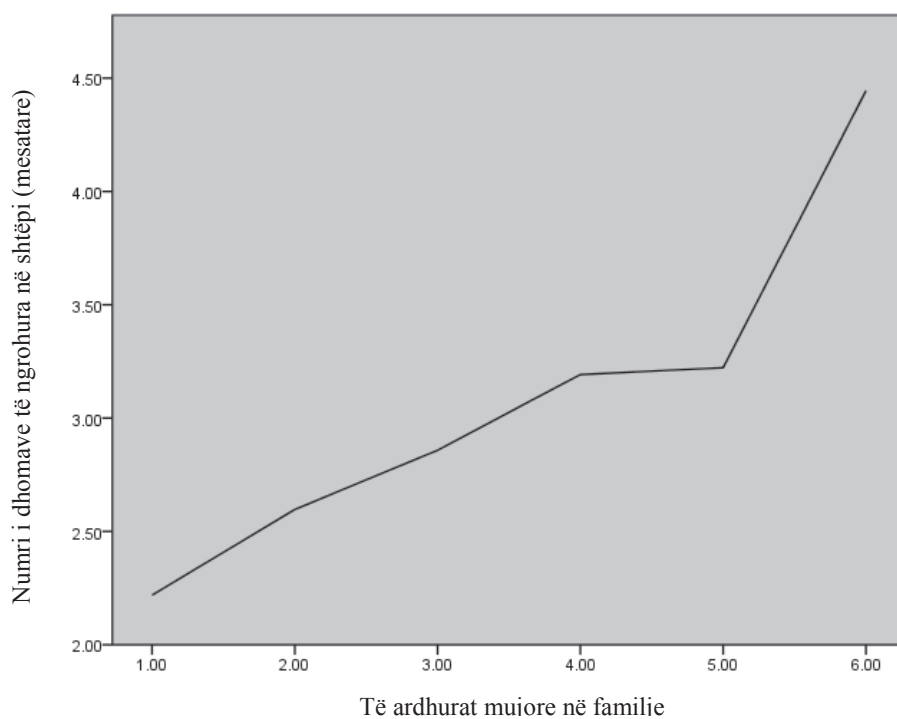
Figura 18: Varfëria energjetike (Manastir)

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Për shumë nga definicionet që mundohen ta shpjegojnë këtë koncept është e përbashkët ajo se varfëria energjetike paraqet dukuri në të cilën qytetarët nuk mund t'i kënaqin nevojat energjetike për jetesë normale, dhe mbi të gjitha ngrohjen e përshtatshme të banesës (rreth 21°C). Si arsye për këtë gjithsesi janë të ardhurat e kufizuara të familjeve, por mbi të shtohen dhe vendbanimet me karakteristika të këqija energjetike (të diskutuara në 1.2.3) me çka paraqitet humbje e energjisë për ngrohje, që gjithsesi është modeste. Sa për ilustrim, që t'i kënaqin nevojat e tyre, qytetarët e Maqedonisë do të duhet të harxhojnë 43% më shumë energji në krahasim me nivelin momental, por për shkak të gjendjes materiale, nuk mund t'ia lejojnë vetes²⁶. Të njëjtën mund ta themi edhe për Kërçovën, por duke e mbështetur me një korrelacion tjetër. Me të anketuarit në këtë rajon erdhëm në përfundim se të ardhurat mujore kanë një korrelacion të fortë me numrin e dhomave që ngrohen, dhe kjo ndikon në rehatinë që mund t'ia lejojë vetes popullata lokale. Nga grafi më poshtë, mund të vihet re se dallimi mes familjeve që kanë të ardhura deri në 50.000 denarë dhe atyre me 8.000 denarë përbën një dhomë të ngrohur, d.m.th. më të pasurit mund t'ia lejojnë vetes vetëm një dhomë më tepër për të ngrohur në krahasim me ata që kanë të ardhura shumë të pakta.

Figura 19: Varfëria energjetike (Kërçovë)

Burimi: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Dallim i madh u vu re vetëm tek familjet me të ardhura mbi 50.000 denarë rehatia e të cilëve është shumë më e madhe se e kategorive tjera.

²⁶ “Nxitje e efikasitetit energjetik: Si mund të ndihmojnë komunitet lokale?”

Kapitulli 4: Gjendja e efikasitetit energjetik tek nëpunësit komunal në Manastir dhe Kërçovë

Perceptimet e përvojave të nëpunësve të komunave të cilët në mënyrë të drejtpërdrejtë janë të përfshirë në efikasitetin energjetik me siguri paraqesin burime më relevante përmes së cilëve mund të depërtohet tek problemet, sfidat, si dhe përvojat pozitive të punës së tyre. Sigurisht që këtu bëhet fjalë edhe për kryetarët e komunave, për të cilët zvogëlimi i shpenzimeve për energji vazhdimisht është në fokusin e punës së tyre, duke e pasur parasysh nevojën konstante për investime në shërbimet komunale dhe në infrastrukturë, dhe për të cilat janë të nevojshme shuma të mëdha të parave. Siç përmendëm në pjesën dedikuar metodologjisë së këtij hulumtimi, biseduam me kryetarët e dy komunave që janë në fokus të këtij hulumtimi, të Manastirit dhe të Kërçovës, por dhe me nëpunësit komunal të angazhuar për energjetikën dhe çështjet e ndërlidhura me efikasitetin energjetik në komunat përkatëse. Nga të dhënat dhe informacionet që i morëm, erdhëm në përfundim se ekzistojnë probleme dhe sfida të cilat i ngarkojnë të dy komunat dhe janë pengesa karakteristike për Kërçovën dhe Manastir.

Perceptime dhe bashkëpunim rreth efikasitetit energjetik

Në pjesën e parë të kësaj analize treguam që ekziston potencial dhe hapësirë e madhe për rritjen e vetëdijes dhe kuptimit për konceptin e efikasitetit energjetik, për shfrytëzimin e qëndrueshëm të energjisë dhe dobiet nga ai. Me këtë hulumtim duam të kuptojmë sa janë të involvuar në këtë fushë nëpunësit komunal, gjegjësisht a bashkëpunojnë me qytetarët në rritjen e vetëdijes së përgjithshme në këtë çështje.

Nëpunësit e komunës Manastir mendojnë se qytetarët e kësaj komune e kanë mjaft të zhvilluar vetëdijen e përgjithshme, e dhënë kjo e cila është në kundërshtim me gjetjet e paraqitura në kapitullin e parë. Të pyetur se a kanë përvojë me organizimin e fushatave lokale edukative për rritjen e vetëdijes qytetare në këtë temë, ata u përgjigjën se deri më tani nuk kanë realizuar aktivitete të tilla, por potencuan se janë të aftë dhe në dispozicion të organizojnë aktivitete të tillë në formë të „ditës së hapur” ku do të ndihmojnë me informimin e qytetarëve, por si problem për realizimin e një aktiviteti të tillë sërish i referohen agjendës së ngarkuar të punës, numrit të madh të obligimeve dhe, gjithsesi, mundësitë e kufizuara financiare të komunës.

Nëpunësit në Manastir u fokusuan në një tjetër problem, dhe ai është fuqia e dobët blerëse e qytetarëve. Kjo u vërtetua edhe nga hulumtimi ynë, ndërsa si zgjidhje për këtë pengesë sugjeruan angazhim të shtuar nga Qeveria përmes subvencionimit të blerjes së sistemeve të reja për ngrohje ngjashëm me projektin e Ministrisë së Ekonomisë me të cilin u kthehet 30% e shumës së investuar një pjese të atyre që kanë instaluar kolektor diellor. Ata mendojnë që shpenzimet për ngrohje janë barra më e madhe e familjeve dhe mu këtu është e nevojshme të intervenohet, një fakt në të cilin ndeshëm dhe ne si hulumtues (shiko kapitullin 1). Në kontekst të kësaj pyetje, nëpunësit përmendën një detaj tjetër. Gjegjësisht, sipas tyre në Manastir dhe rajonin e Manastirit, nuk ka tregtarë që ofrojnë pompa gjeo-termale ose ajrore, ndërsa vështirë gjendet ndonjë servis ose montues për to. Sipas tyre, kjo është një nga arsyt pse në qytet nuk ka më shumë se pesë pompa të tilla. Kjo është një e dhënë interesante e cila konfirmon dy gjëra: së pari, ekziston hapësirë për njohjen e qytetarëve me mekanizmat dhe sistemet e reja për ngrohje, dhe së dyti, se ekziston potencial për zhvillim të tregut në rajonin e Pellagonisë me këtë lloj sistemesh, por kuptohet që fuqia e dobët blerëse duhet të merret si parakusht i rëndësishëm para fillimit eventual.

Në komunën e Kërçovës ishin kategorik se ekziston hapësirë dhe potencial i madh kur është në pyetje rritja e vetëdijes së popullatës lokale. Në krahasim me ata në Manastir, nëpunësit e kësaj komune thanë që kanë përvojë me fushata publike të këtij lloji. Si shembull e përmendën ngjarjen e para dy viteve e cila u organizua në formën e „ditës së hapur për efikasitet energjetik”, në të cilën u diskutua për dobitë nga ajo. Gjithashtu u ndanë edhe poçe elektrike kursyese për banorët lokal.

Shkëmbimi i përvojave dhe njohurive nga fusha e politikave për efikasitet energjetik në nivel lokal ka vlerë të lartë për komunat, në veçanti për ato më të voglat dhe me buxhet më „modest”. Kjo formë e bashkëpunimit mundëson të mësohet nga gabimet e të tjerëve, zgjidhjen e situatave problematike dhe gjetjen e modaliteteve për financim. Sa i përket bashkëpunimit ndërkomunal, nga komuna e Manastirit na thanë se nëpunësit e angazhuar me këtë problematikë rregullisht komunikojnë me kolegët nga komunat e tjera, siç janë për shembull Kërçova, Novaci, Resnja, e të tjerë. Nga biseda me to, ekipi hulumtues fitoi bindjen se nëpunësit nga Manastiri më shpesh kanë funksionin e burimit të informacioneve për komunat e tjera, ndërsa si arsye për këtë na e bënë me dije se ekipi i Manastirit është ndër më të mirët në rajon sa i përket përgatitjes profesionale, personelit, dijes dhe përvojës. Në këtë kontekst përmendën se në një pjesë të komunave, politikat për efikasitet energjetik i udhëheq personi i cili nuk ka arsimim përkatës, përkatësisht, nuk është nga fusha e elektro-inzhenerisë, makinerisë ose ndërtimtarisë, në krahasim me ata që kanë arsimim të tillë dhe sipas mundësive i ndajnë njohuritë me komunat për rreth. Nëpunësit kërçovarë dhanë përgjigje identike, por e përbashkët për të dy ekipet ishte ajo që potencuan se ky lloj bashkëpunimi nuk bazohet në një plan ose orar, por se shkëmbimi i njohurive dhe informacioneve bazohet në takime periodike dhe të rastësishme.

Përndryshe, në kuadër të Bashkësisë së Njërive të Vetëqeverisjes Lokale (BNjVL) u formua organ i veçantë i cili e ka mu këtë funksion – të mbajë komunikim të rregullt mes vetëqeverisjeve lokale në pjesën e politikave dhe përvojave të lidhura me efikasitetin energjetik dhe shfrytëzimin e racional të energjisë. Mes tjerash, „nëpërmjet aktiviteteve të përbashkëta në kuadër të rrjetit, njërive të vetëqeverisjes lokale u lehtësohet implementimi i obligimeve ligjore të cilat i kanë komunat në këtë fushë”, ndërsa pas debatit profesional përfundimet dhe sugjerimet shkojnë tek instancat më të larta të strukturës udhëheqëse të Bashkësisë.²⁷ Megjithatë, ekipet e të dyja komunave kanë vërejtje rreth funksionimit dhe efikasitetit të saj. Për nëpunësit nga Manastiri, rrjeti është i dobishëm por konsiderojnë se është e nevojshme të intensifikohen aktivitetet dhe takimet në kuadër të saj. Ata shpjegojnë se nëpunësit janë të kufizuar dhe nuk munden të jenë më aktiv, veçanërisht në periudhën e dimrit (sezoni i ngrohjes) për shkak të numrit të madh të obligimeve në punë. Njëri prej tyre theksoi se rrjeti duhet të përshtatet në pajtim me teknologjitë moderne dhe sugjeroi krijimin e një platforme elektronike (internet) për komunikim përmes së cilës rregullisht do të shkëmbehen përvoja dhe njohuri, por edhe do të zhvillohet debat profesional për çështje dhe dilema që kanë të bëjnë me fushën e energjetikës. Për dallim nga nëpunësit e Manastirit, ata nga Kërçova kishin qëndrim më kritik ndaj rrjetit:

„... rrjeti ka kapacitet dhe potencial të madh, por u zvogëlua vrulli dhe dëshira për punë që ekzistonte në fillim. Arsyeja për këtë ka mundësi që të jetë trupi këshillimor i kryetarëve të komunave ku ne nuk kemi të drejtë të marrim pjesë kur bisedohet për energjetikën për t’i mbrojtur qëndrimet tona. Edhe pse kemi kapacitet të lartë, nuk kemi ku ta shfaqim atë. Unë e kam përkrahur idenë që të formohet shoqatë joqeveritare që do të pritej më mirë dhe që do t’i ngjante Shoqatës së kontabilistëve. Një pjesë e madhe e kryetarëve të komunave nuk janë të kësaj problematike, nuk janë profesionistë, kështu që kjo do mund të ishte e dobishme“.

Bashkëpunimi rajonal gjithashtu është element i rëndësishëm për absorbimin e njohurive, përvojave të reja dhe shkëmbimin e praktikave më të mira. Instrumenti për ndihmë para-zgjerimit në BE për bashkëpunim ndërkufitar sigurisht është mundësi më e disponueshme në këtë moment. Derisa

²⁷ <http://www.zels.org.mk/Default.aspx?newsArchive=87feb2e2-dda6-450e-8d45-922870a5104c&ln=3>

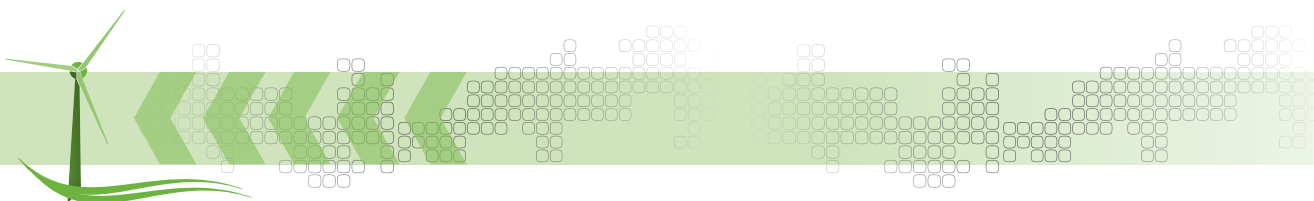
nëpunësit nga Manastiri potencuan se si rezultat i disa projekteve të programit IPA kanë realizuar komunikim dhe bisedime me kolegët nga Greqia, nëpunësit nga Kërçova thonë që deri më tani nuk kanë përvojë të bashkëpunimit me komunat nga fqinjësia. Ata shtojnë se nuk e kanë idenë se çfarë punojnë kolegët e tyre, ndërsa si pikë potenciale për bashkëpunim e shohin programin IPA për bashkëpunim kufitar. Edhe nëpunësit nga Manastiri potencuan se ekziston potencial për bashkëpunim dhe shkëmbim përvojash më intensiv, para së gjithash në fushën e sistemeve të ngrohjes dhe ndriçimit të rrugëve, për të cilat disa herë përmendëm se janë tema që tërheqin shuma më të mëdha nga buxheti komunal.

Aktivitete për zhvillimin e efikasitetit energjetik në Manastir dhe Kërçovë – situata dhe sfidat

Ajo që bie në sy në shikim të parë pas bisedave me të dy ekipet, është ajo që në të dyja komunat është vendosur fokus primar në ndriçimin e rrugëve dhe përpjekjeve për uljen e shpenzimeve në lidhje me të. Gjithashtu, në të dyja komunat synojnë për ndryshim të plotë të poqëve në rrugë me poqë kursyese dhe poqë LED. Por, ndryshimi tërheq dhe mjete financiare. Nga biseda me nëpunësit nga Kërçova e kuptuam se ky aktivitet është barë jashtëzakonisht e madhe për buxhetin e komunës. Një nga nëpunësit ilustroi:

„...Patjetër që bëjmë analiza për atë se si ta përmirësojmë ndriçimin e rrugëve, d.m.t.h. ta ruajmë të njëjtin kualitet, por me shpenzime më të vogla. Shpenzimet janë të mëdha, gjegjësisht tre herë më shumë nga që mund ta lejojmë. Ne gjejmë mënyrë t'i zvogëlojmë, por në mënyrë artificiale. Ndonjëherë e fikim çdo të tretën dritë dhe në atë mënyrë kursejmë. Ato kursime shfrytëzohen për vetë mirëmbajtjen e ndriçimit rrugor, dhe një pjesë për ndërrimin e poqëve“.

Megjithatë, financat nuk i dekurajojnë komunat që plotësisht të tërhiqen nga ndriçimi kualitativ dhe efikas rrugor. Në bisedat me nëpunësit komunal na u tha se në komunën e Manastirit tanimë veprojnë sipas rekomandimeve të Ministrisë për Mjedis Jetësor dhe 80% e poqëve të vjetra janë zëvendësuar me poqë me efikasitet energjetik, ndërsa në Kërçovë u kryen analiza dhe projekte për ndërrimin e ndriçimit në rrugët kryesore, ndërsa në një pjesë të hapësirave rurale tanimë janë vendosur poqë kursyese. Në portofolion e efikasitetit energjetik të komunave nuk bën pjesë vetëm ndriçimi rrugor por dhe objektet publike në territorin e tyre siç janë ndërtesat shkollore, kopshtet, shtëpitë e kulturës, shtëpitë e pleqve, etj. Shpenzimet për energji për një pjesë të këtyre objekteve mbulohen me bllok-dotacione nga qeverisja qendrore, por kjo nuk guxon të jetë arsytim që komunat ta humbasin interesimin për rikonstruimin e tyre me qëllim përmirësimin e karakteristikave të tyre energjetike. Një pjesë e pyetjeve kishin të bëjnë pikërisht me këtë temë. Ekipet e ty dyja komunave të angazhuara për energjetikë na treguan se karakteristikat e këqija energjetike paraqesin problem serioz i cili tërheq shpenzime të mëdha, dhe njëkohësisht ndikon në uljen e rehatisë së shfrytëzuesve. Në veçanti e potencuan rastin me ndërtesat e shkollave. Nga komuna e Manastirit pohojnë se deri më tani është arritur progres i rëndësishëm me zëvendësimin e dritareve të vjetra me të reja, ndërsa potencial të madh shohin edhe në vendosjen e termo-izolimit përkatës në fasadat, dyshemetë dhe çatitë. Ajo që vlen të përmendet është se shkolla e mesme e muzikës në Manastir po merr pamje të re me izolim me efikasitet energjetik, si në fasadë ashtu dhe në çati. Si hap pozitiv e përmendën edhe vendosjen e pompës ajrore për ngrohje në sallën e mbledhjeve në ndërtesën e komunës ku është i lidhur dhe inspektoriat. Sipas prononcimeve të nëpunësve nga komuna e Kërçovës, kjo vetëqeverisje lokale ballafaqohet me të njëjtin problem. Objekti i vetëm nga shkollat me termo-izolim të përshtatshëm në fasadë dhe çati është gjimnazi (projekt i financuar nga MASH), thonë nëpunësit e intervistuar. Ata shtojnë se për shkak të këtij investimi janë zvogëluar shpenzimet për energji por sërish nuk e dinë sa, meqë një analizë e tillë ende nuk është bërë. Gjatë rrjedhës së bisedës

ata parashtruan edhe një problem tjetër në kontekst të kësaj teme. Gjegjësisht, gjatë pesë viteve të fundit komuna ka fituar dy ndërtesa të reja shkollore, por për përgjegjësit paraqet problem fakti që edhe pse janë projekte të reja, ato nuk kanë termo-izolim të përshtatshëm. Njëkohësisht shtojnë:

„Nuk e dimë si, por është lëshim që një projekt i tillë ka kaluar në vend të parë. Tani ballafaqohemi me pasojat nga kjo. Paraqitet lagështi...”

Nga intervistat mund të vihet re se komunat janë njësoj të angazhuara edhe rreth sanimit të kopshteve dhe përmirësimit të karakteristikave të tyre energjetike. Sipas nëpunësve nga komuna e Manastirit, përveç rikonstruimit të shkollës së mesme të muzikës, ndër projektet e fundit të implementuara numërohet dhe vendosja e kolektorëve diellorë në dy kopshte, investim për të cilin janë shpenzuar 2,5 milion denarë. Kalkulimet thonë se kursimi do të jetë 250.000 denarë në vit, ose 20.000 KWh. Edhe kopshti „Ollga Micevska” në Kërçovë kohë më parë ka filluar që ujin e ngrohtë ta marrë nga panelet diellore. Sipas përgjegjësve të kësaj komune, me panelet janë zëvendësuar gjashtë bojlerë të vjetër dhe është hequr dorë nga mënyra tradicionale e ngrohjes së ujit, ndërsa tani më janë regjistruar dhe kursimet e para.

Sa i përket konsumit, gjatë analizës së prononcimeve të të dyja ekipeve, bie në sy përputhja edhe në një pikë – ngrohja e ndërtesave shkollore. Sipas nëpunësve nga komunat Kërçovë dhe Manastir, llogaritjet tregojnë se këto gjëra kanë konsum më të madh. Ata ishin njëzëri që arsye kryesore për këtë situatë janë kazanët relativisht të vjetër të naftës që kanë karakteristika të dobëta energjetike. Ata shpjeguan se kësaj pike i kushtohet më shumë vëmendje, por në fazë të përgatitjes janë dhe disa plane me të cilat do të ulej konsumi, dhe me të edhe shpenzimet. Në Manastir janë të koncentruar në vendosjen e „matësve të mençur” të cilët në fazën e parë do të ndihmojnë të përcaktohet konsumi individual i energjisë për secilën ndërtesë shkollore veçmas, ndërsa komuna Kërçovë paralajmëroi se në bashkëpunim me Qendrën për efikasitet energjetik të Maqedonisë (MACEF) planifikohet përgatitjen e një studimi i cili do të parashih zëvendësimin e kazanëve të vjetër me të reja, ndryshimin eventuale të energjensit dhe vendosjen e rregullatorëve të ngrohjes të cilët do të ndihmojnë për ngrohje adekuate të klasave përkatësisht me motin.

Gjatë intervistave, ekipet profesioniste të të dyja komunave disa herë e përsëritën problemin me mungesën e parave të mjaftueshme në arkat komunale, gjë që do të mundësonte tempo më aktive gjatë sanimit dhe rekonstruimit. Të dyja palët ishin gati unanim në qëndrimin se në buxhetet e tanishme dhe në të kaluarën nuk ka (dhe nuk ka pasur) shuma për investime të mëdha. Gjatë bisedës, një nga përfaqësuesit nga Kërçova tha se ata si përgjegjës për efikasitetin energjetik nuk kanë pjesëmarrje të drejtpërdrejtë në përgatitjen e buxhetit.

„Na jepet formular të cilin duhet ta plotësojmë me shuma për të cilat mendojmë se janë të nevojshme për vitin e ardhshëm. Gjendja faktike nuk lejon investime të mëdha”.

Mungesa e parave e dikton dhe kufizon këtë tempo, por gjatë bisedës viheshin re edhe mendimet dhe sugjerimet e tyre për atë se si kalohet boshllëku mes mundësive dhe nevojave. Bashkëbiseduesit nga Manastiri sugjeruan të ardhura më të mëdha nga buxheti qendror të dedikuara ekskluzivisht për projekte dhe aktivitete për përmirësimin e efikasitetit energjetik, siç janë për shembull, ndërrimi i kazanëve dhe poqëve në rrugë – pika për të cilat është regjistruar shpenzim i madh i mjeteve. Gjithashtu u përmend edhe mundësia e aplikimit për projekte tek donatorët e huaj. Nga ana tjetër, nga Kërçova sugjeruan që kreditë bankare mund të përdoren si mekanizëm për mirëmbajtjen e tempos së aktiviteteve, por u përmend dhe Fondi për efikasitet energjetik i cili është paralajmëruar se do formohet. Megjithatë, nëpunësit nga Kërçova kishin një masë përmbajtjeje rreth strukturës dhe mënyrës së punës së Fondit. Ata shpjeguan se kanë qenë të përfshirë në disa debate konsultuese rreth mënyrës se si do duhej të punojë Fondi. Në secilin takim është

kërkuar që Fondi në fjalë të ofrojë para hua me interes shumë të ulët. Ata shtojnë se nëse Fondi do të ofrojë hua ose kredi me interes të njëjtë ose të përafërt me atë të bankave komerciale do të ishte zhgënjim i madh për njësitë e vetëqeverisjes lokale, për shkak të aftësisë së tyre të brishtë kreditore. Sa u përket nëpunësve nga komuna Manastir, kur i pyetëm a janë të informuar për mënyrat e mundshme si do funksionojë Fondi, një pjesë e tyre u përgjigj se askush nuk i ka konsultuar deri më tani, ndërsa pjesa tjetër thanë se janë të informuar për këtë projekt por nuk kanë informacione më të hollësishme. Të informuarit shkurtimisht thanë se për ta opsion i pranueshëm është „fond i vetmbështetur”, gjegjësisht të ofrohen kredi pa interes ndërsa kursimet e realizuara të derdhen në Fond me çka do të gjenerohen mjete për projektet e ardhshme.

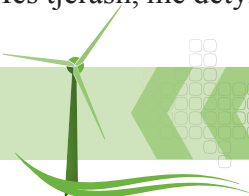
Për komunat, Fondi është më se i nevojshëm që të nxiten investimet në nivel lokal, duke marrë parasysh edhe numrin e vogël të marrëveshjeve të kyçura për partneritet publik-privat në nivel lokal. Për këtë flasin edhe përvojat e Manastirit dhe Kërçovës. Deri më tani, asnjëra nga këto komuna nuk ka lidhur marrëveshje me kompani të vendit ose të huaj për këtë lloj partneriteti në fushën e efikasitetit energjetik ose shfrytëzimit të qëndrueshëm të energjisë. Megjithatë, të dyja komunat kanë bërë përpjekje të tillë për marrëveshje në pjesën e ndriçimit të rrugëve, por pa sukses. Në rastin e Manastirit, arsyeja për mungesën e marrëveshjes së tillë është se vetëm një kompani është paraqitur me dokumentacion të pakompletuar, ndërsa nëpunësit nga Kërçova kanë vlerësuar se kushtet që i ka ofruar kompania e disponueshme për bashkëpunim nuk kanë qenë në favor të komunës.

Intervistat u intensifikuan kur u parashtrua pyetja rreth numërit të nëpunësve të angazhuar të cilët punojnë ekskluzivisht në temën e efikasitetit energjetik. Nëpunësit që i intervistua nga të dyja komunat potencuan se dobësitë e stafit janë një nga arsyet për shkak të cilave procesi i planifikimit dhe realizimit shkon me tempo më të ngadalësuar. Në këtë pyetje një nga nëpunësit në Kërçovë tha:

- Në ekipin tonë, në shumicën e rasteve vetëm un jam i angazhuar në fushën e efikasitetit energjetik, por sipas nevojës përfshihen edhe të tjerë. Komuna është në situatë shumë specifike, është lidhur me katër komuna tjera si rezultat i ligjit të fundit për organizim territorial të njësive të vetëqeverisjes lokale. Shumë vetë kanë mbuluar fusha të ndryshme dhe ende nuk ka sistematizim të ri. Sipas sistematizimit të ri, me siguri do të zgjerohet ekipi. Këta do të jemi, njerëzit e njëjtë, njihemi dhe me siguri do të na ndahen angazhime të ngjashme.

Në krahasim me komunën e Kërçovës, ku ekipi vazhdimisht ndryshohet varësisht nga nevojat e aktiviteteve në vijim (me vetëm një anëtar të rregullt), situata në Manastir është pak më ndryshe. Gjegjësisht, sipas deklaratave të nëpunësve të Manastirit, në këtë komunë, tre nga të punësuarit janë të angazhuar rreth aktiviteteve dhe projekteve që kanë të bëjnë me efikasitetin energjetik, dy prej të cilëve janë më aktiv. Megjithatë, sipas njërit nga të punësuarit, kjo gjendje nuk lejon përkushtim të plotë mbi aktivitetet nga fusha e efikasitetit energjetik dhe shfrytëzimit të qëndrueshëm të energjisë, sepse në detyrat e përditshme të punës hynë edhe punë sikurse regjistrimi i konsumit, projekte të shërbimeve komunale në vijim, të ardhshme e të tjera. Theks i veçantë u vendos në procesin e regjistrimit, mbledhjes dhe analizimit të konsumit të energjisë, proces i cili sipas nëpunësve përfshin një pjesë të madhe të ditës së punës. Megjithatë, ata shtuan se dhe me kushte të tilla, me stafin që e kanë, arrijnë të regjistrojnë rezultate, por thonë që nëse nëpunësit do ishin vazhdimisht të përkushtuar në efikasitetin energjetik, edhe vetëm kjo punë do ua përmbushte orarin e punës prej tetë orësh. Nëpunësit në Manastir shprehën mirëkuptim për gjendjen e tanishme në lidhje me stafin për shkak të, siç thonë „mundësive që i ofron buxheti”, por si zgjidhje për tejkalimin e kësaj situatë e shohin në fondet evropiane për të cilat ekziston disponim i mirë në komunë dhe tani më janë në proces të implementimit të disa prej tyre.

Në orarin e punës të nëpunësve, siç pamë nga prononcimet e nëpunësve në Manastir, hyjnë dhe aktivitetet e lidhura me regjistrimin e konsumit të rrymës dhe analizimin e të dhënave të mbledhura. Mes tjerash, me detyra identike përmbushet edhe dita e punës së të punësuarve në komunën e Kërçovës.

Disa herë e përsëritën se bëhet fjalë për aktivitet që kërkon përkushtim të madh, vëmendje dhe kohë. Ajo që është e përbashkët për të dyja komunat është ajo që regjistrimi bazohet në llogaritë e dorëzuara për energjinë e konsumuar, pavarësisht nëse bëhet fjalë për energji elektrike, naftë, ujë dhe të tjera. Pasi t'i pranojnë të dhënat, nëpunësit i vendosin në sistem përkatës dhe regjistrojnë çfarëdo ndryshimi në konsum ose shpenzim. Nga komuna e Kërçovës pohojnë se shpenzimet për këtë vit janë identike me ata të vitit të kaluar dhe nuk kanë vënë re ndryshime, as në konsum e as në shpenzime. Shtojnë se këto gjetje janë arritur me programin kompjuterik Excel përmes frekuencave dhe krostabulacioneve. Gjatë bisedës me nëpunësit nga Manastiri na u bë me dije se në komunë i kushtohet rëndësi të veçantë menaxhimit energjetik, gjegjësisht ndjekjes së konsumit të energjisë. Siç potencuam më lartë përdoren teknikat dhe mekanizmat e njëjta për mbledhjen dhe përpunimin e të dhënave. Ekipi nga Manastiri ishte unanim se këto analiza ndihmojnë shumë në ndjekjen e energjisë së konsumuar dhe të paguar, por edhe njëherë potencuan se gjendja e tanishme mund të përmirësohet shumë me zhvillimin e mjeteve nga donatorë të huaj ose Fondi për efikasitet energjetik në mënyrë që të hapet rruga për realizimin e mendimeve dhe ideve të ekipit komunal.

Vullneti politik për zhvillimin e efikasitetit energjetik

Siç përmendëm më lartë, në kuadër të këtij hulumtimi u munduam t'i mësojmë perceptimet, qëndrimet dhe mendimet e kryetarëve të komunave Manastir dhe Kërçovë në lidhje me efikasitetin energjetik. Nga biseda me Vladimir Taleski, kryetar i komunës së Manastirit, dhe Fatmir Dehari, kryetar i komunës së Kërçovës, ekipi hulumtues arriti deri në informacione shtesë të cilat e kompletuan paraqitjen për mënyrën si veprohet me energjinë në nivel lokal dhe për planet në të ardhmen.

Të dy kryetarët e komunave në fillim të bisedës potencuan se efikasiteti energjetik është një ndër prioritetet e punës së tyre dhe se janë në komunikim me ekipet e komunës të angazhuar për këtë çështje me qëllim të uljes së shpenzimeve dhe rritjen e rehatisë në objektet që janë nën kompetencat e tyre. Ata shprehën kënaqësi për mënyrën si punojnë ekipet e komunave dhe e theksuan angazhimin dhe profesionalizmin e tyre. Në pjesën hyrëse gjithashtu i pyetëm kryetarët e komunave nëse programet e tyre zgjedhore kanë paraparë masa që e prekin çështjen e efikasitetit energjetik, të cilës që të dy iu përgjigjën pozitivisht. Kryetari Talevski shtoi se premtimet për këtë program kanë qenë të paplotësuara me program përkatës ekologjik. Ai tha se mes projekteve të fushës së energjetikës dhe efikasitetit energjetik me të cilat ka kërkuar mandat të tretë nga qytetarët e Manastirit kanë qenë rikonstruimi i kopshteve, ndërtesave dhe sallave të shkollave, por para së gjithash ngrohja qendrore dhe gasifikimi i Manastirit. Nga ana tjetër, Dehari theksoi se përvoja si kryetar i një komune rurale me buxhet të vogël (komuna Oslomej, mandat: 2009-2013), por me shpenzime të mëdha për energji është mjaft e rëndësishme dhe do të ndihmojë në menaxhimin e mjeteve të disponueshme dhe nevojave reale.

Kryetarët e komunave potencuan se gjatë gjithë kohës kanë dijeni për shpenzimet për energji dhe janë të përfshirë në procesin e analizimit të të njëjtave. Edhe pse nuk dispononte me numra të saktë, Kryetari i komunës së Kërçovës tha se konsumi i energjisë po zvogëlohet pa e zvogëluar edhe rehatinë e qytetarëve, por ende ka hapësirë për kursim. Në veçanti e potencoi ndriçimin e rrugëve si fushë me potencial të lartë për kursim përmes ndërrimit të dritave dhe vendosjen e dritave të reja me karakteristika të larta energjetike. Sipas tij, arsyeja për fazën fillestare të analizave dhe planifikimeve më serioze është periudha tranzituese e administratës, e përmendur më lartë. Megjithatë, potencoi se pret ndryshime të mëdha në këtë pikëpamje dhe angazhim të gjithanshëm që do të rezultojë me përpërimin e efikasitetit të komunës në konsum, si dhe në menaxhimin e energjisë. Kryetari Taleski tha se komuna me zell regjistron sa është konsumi në objektet nën kompetencat e saj, dhe në bazë të këtyre numrave bëhen analiza që të evidentohet ndryshimi eventual si dhe arsyet për të.

„Për secilin objekt të institucioneve të komunës ka person kompetent që mban llogari sa dhe ku shpenzohet“, shtoi Taleski.

Të pashmangshme ishin dhe pyetjet që kishin të bëjnë me pengesat dhe sfidat me të cilat ballafaqohen këto komuna, dhe ndikojnë në tempon dhe planet për rinovim dhe investim. Për kryetarin Dehari, buxheti i kufizuar komunal është arsyeja më e madhe përse, objektet publikë nën kompetencat e tyre, në veçanti shkollat, janë me karakteristika energjetike të dobëta. Nënkuptohej që e përmendi dhe periudhën tranzituese administrative por mungesa e mjeteve të mjaftueshme, sipas tij, është problemi kyç i kësaj komune. Përveç kësaj, pengesa shtesë krijojnë edhe borxhet e trashëguara nga RSFJ. Atyre të cilëve komuna u ka borxhe tanimë kanë ngritur procedurë gjyqësore përmes përmbaruesit, ndërsa kryetari i komunës shpreson se kjo do të tejkalohet sa më shpejtë në interes të të dyja palëve.

Nga ana tjetër, Kryetari i komunës së Manastirit Taleski tha se përherë ekziston nevoja për më shumë mjete por i përmendi dhe kompetencat e kufizuara të cilat i ka komuna rreth objekteve me karakter publik. Taleski shpjegoi se gjatë përgatitjes së buxhetit bëhet kujdes që të projektohen projekte të realizueshme dhe kështu të arrihet shkallë e lartë e realizimit të buxhetit. Sipas Taleski dhe buxheti i tanishëm i komunës është bërë duke u bazuar në të njëjtin parim, ku nga fundi i vitit financiar janë paraparë disa aktivitete në lidhje me kopshtet dhe shkollat, veçanërisht për ata të cilat përdorin dru për ngrohje gjatë dimrit.

Sa u përket sfidave më të mëdha për këto dy njësi lokale, unanim ishte qëndrimi se ato janë sistemet e tanishme të ngrohjes. Në Kërçovë, energjensi primar për ngrohjen e ndërtesave shkollore është nafta, por në kombinim me kazanët e vjetër kjo gjendje shkakton shumë shpenzime. Gjithashtu, nëse i shtojmë edhe karakteristikat e dobëta energjetike, gjegjësisht mungesën e termo-izolimit dhe dritareve adekuate, situata bëhet edhe më serioze, shtoi kryetari Dehari. Edhe kryetari i Manastirit e përmendi ngrohjen si problem mbi të cilin duhet të ketë qasje urgjente dhe serioze. Ai përmendi se një pjesë e kazanëve janë relativisht të vjetër dhe joefikas energjetikisht, ndërsa për ngrohjen e tyre përdoret mazut dhe dru. E pranoi që këto janë të dëmshme ekologjikisht dhe ndikojnë më ambientin jetësor, por planifikohet zëvendësimi i tyre me të reja të cilat përdorin gaz, por gjithçka varet nga mundësitë buxhetore. Nuk harroi t'i përmend edhe ndërtesat shkollore ku pranoi se ka nevojë për rikonstruim serioz. Kryetarët e komunave, njëjtë si dhe nëpunësit potencuan se edhe përtej këtyre problemeve dhe sfidave, komunat marrin masa për përparimin e efikasitetit energjetik në përputhje me mundësitë reale. Ai i përmendi të njëjtat projekte për të cilat diskutuam me nëpunësit.

Kryetarët e komunave Dehari dhe Taleski janë të informuar për obligimin ligjor për përgatitje të programit trevjetor për efikasitet energjetik i cili vlen për të gjitha njësitë e vetëqeverisjes lokale. Kryetari i komunës Manastir programin 2009-2013 e vlerësoi si dokument strategjik për komunën në të cilin janë përfshirë projekte kapitale me rëndësi të veçantë për komunën. Ai shpjegoi se ky program nuk është fiks dhe ndryshime e përshtatje janë të mundshme në programet e ardhshme. Projektin e parë të paraparë me programin 2009-2013 që e përmendi Kryetari Taleski ishte ndërtimi i sistemit qendror të ngrohjes në Manastir, ndërsa vijoi elaborimi i kolektorëve diellorë tani më të vendosur në kopshte të cilët janë paraparë pikërisht me këtë program. Ai potencoi se ekzistojnë faza dhe afate të ndryshme për implementimin e projekteve, ndërsa tani, sipas tij, bëhen sondazhe dhe analiza për atë se a mund dhe ku mund të vendosen ende kolektorë diellor për ujë të ngrohtë. Sa i përket programit për efikasitet energjetik të Kërçovës, kryetari i komunës Dehari tha se është i njoftuar me faktin se komuna nuk ka përgatitur një dokument të tillë dhe është i vetëdijshëm se është obligim ligjor i papërbushur sipas nenit 132 nga Ligji për energjetikë.

„... unë jam dhjetë muaj në këtë pozitë dhe tani më u kam dhënë udhëzime nëpunësve ta përgatisin këtë program sa më shpejtë. Kjo ka rëndësi të veçantë për komunën. Nuk dua ti paragjykoj arsyet përse nuk është miratuar deri më tani, por e theksoj rëndësinë e miratimit të tij. Kemi staf të elektro-inxhinierëve dhe jam i bindur se do të përgatisim program të mirë”, shpjegoi Dehari.

Në aspektin e bashkëpunimit me komunat tjera nga Maqedonia, por dhe me ata në fqinjësi, Dehari dhe Taleski kanë përvoja të ndryshme. Kryetari i Kërçovës gjatë bisedës me ekipin hulumtues të CRPM tha se deri më tani komuna ka kontakte të kohë pas kohshme me një pjesë të komunave maqedonase por jo edhe me ato nga fqinjësia. Megjithatë lajmëroi se në periudhën në vijim, do të përkushtohen intensivisht në përgatitjen e aplikimeve për projekte me komuna dhe partnerë nga shtetet për rreth, para së gjithash në fushën e ndriçimit rrugor. Ai potencoi se shkëmbimi i përvojave dhe njohurive mbi këtë çështje është në interes të Kërçovës, por gjithashtu theksoi se për shkak të mjeteve të kufizuara financiare komuna ka nevojë dhe për fonde strukturore, gjegjësisht projekte të cilat parashohin ndërtim të objektit të ri, ose veprim të ngjashëm që do jetë i dukshëm. Ai paralajmëroi tempo të përsheptuar për aplikimin e disa programeve ndër të cilat edhe Programin IPA për bashkëpunim ndërkufitar. Sa i përket vlerësimit të kryetarit të komunës së Manastirit, ai shpjegoi se komuna ka përvojë të pasur në bashkëpunimin dhe komunikimin me shtetet fqinje, në veçanti me Greqinë. Përmes programit IPA janë shkëmbyer njohuri dhe informacione me vlerë nga fusha e sistemeve të ngrohjes dhe ngrohjes qendrore, gjë që ka ndihmuar në formimin e programit të komunës për efikasitet energjetik, por konsideron që përfundimisht ka ardhur koha që të hidhen hapa të tjera.

„...Çdo shkëmbim është i dobishëm. Kjo është mirë por neve na duhet fazë tjetër. Ne e dimë për çfarë kemi nevojë. I bëmë projektet, neve na duhen para që t’i zbatojmë planet. Neve na duhet ndihmë e tillë. Kemi përvojë në këtë fushë. Mosanëtarësimi i Maqedonisë në BE na handikepon që të mos mundemi të aplikojmë në fondet më të larta. Mësohemi nga dyqind herë për gjënë e njëjtë. Mungojnë paratë. Duhet t’u thuhet „mjaftë ushtruar”. Sugjerimi im është që na nevojitet ndihmë për realizimin e projekteve strukturore”.

Nga ana tjetër, Taleski tha se është i kënaqur nga niveli i komunikimit dhe bashkëpunimit me komunat maqedonase, ndërsa si argument për këtë iu referua faktit se disa komuna tjera nga rajoni i Pellagonisë, siç janë Mogilla dhe Novaci janë përfshirë në projektin për ngrohje qendrore. Sa i përket bashkëpunimit me institucionet e qeverisjes qendrore, kryetari i komunës theksoi që ai ekziston, por nevojitet komunikim më intensiv. Për kryetarin e komunës Taleski, dëshmi për bashkëpunimin është ajo që shteti është aktivisht i përfshirë në projektin për ngrohje qendrore, më saktësisht SHA ELEM i cili e koordinon gjithë rrjedhën dhe zhvillimin. Njeriu i parë në komunën e Kërçovës nënvizoi se deri më tani nuk është bërë asgjë konkrete, por ekzistojnë kontakte me Ministrinë e Ekonomisë për projekte të kësaj sfere dhe shpreson se së shpejti do të ketë ehe aktivitete më konkrete.

Sa i përket Fondit të paralajmëruar për efikasitet energjetik dhe opinionëve të kryetarëve të komunave në lidhje me të, që të dy ishin të njoftuar me këtë iniciativë dhe janë të bindur se do të jetë e dobishme për të dyja komunat, por dhe për të gjitha njësitë e vetëqeverisjes lokale. Megjithatë, mungoi një shpjegim më i hollësishëm, edhe pse Dehari theksoi që deri më tani nuk ka informacione më konkrete për mënyrën si funksionon Fondi por është i bindur që do të jetë i dobishëm.

Një pjesë e pyetësorit i është përkushtuar angazhimit personal të kryetarëve të komunave në rritjen e vetëdijes tek qytetarët për dobijtë nga shfrytëzimi racional. Dehari u përgjigj se në takimet me qytetarët shtjellohet edhe kjo çështje. Ai na bindi që në bisedat me ta ua bën me dije rëndësinë për shfrytëzimin

racional të energjisë dhe efektin që vijon mbi ambientin jetësor. Gjithashtu, u bisedua dhe për mënyrat dhe mekanizmat si të zvogëlohet konsumi dhe shpenzimet, por përshtypja e tij ishte se ende ka hapësirë të gjerë për përmirësimin e nivelit të vetëdijes tek qytetarët e Kërçovës kur bëhet fjalë për këtë problematikë, por edhe për çështje të tjera që e prekin këtë sferë. Ai mendon që kjo temë fiton vlerë dhe është mjaftë aktuale dhe prandaj duhet të shfrytëzohet momenti dhe në bashkëpunim me donatorët dhe qeverisjen lokale të bëhet diçka konkrete dhe e dukshme. Taleski theksoi se jo vetëm ai, por dhe qytetarët e hapin këtë çështje dhe iniciojnë debat për të. Diskutimi është në veçanti prezent dhe intensiv gjatë periudhës së dimrit, gjegjësisht gjatë sezonit për ngrohje edhe atë nga dy perspektiva: si të shmanget tradita e ngrohjes me dru dhe të arrihet ngrohje optimale në shtëpi dhe pasojat nga kjo mënyrë e ngrohjes në vendbanimet e Manastirit mbi ambientin jetësor. Në muajt e dimrit, sipas Taleskit, mbi Manastirin vazhdimisht qëndrojnë rre të zeza si rezultat i përdorimit me shumicë të qymyrit, drurit, mazutit, por për fat të keq në disa vendbanime edhe të gomave, që në kombinim me gazrat që lëshojnë automjetet paraqitet koncentrim më i lartë i grimcave të dëmshme që ndikojnë në shëndetin e qytetarëve dhe banorëve përreth qytetit të Manastirit. Vlerësimi i tij është se vetëdija tek qytetarët për dobitë e efikasitetit energjetik është në nivel të lartë dhe ata janë të vetëdijshëm për këtë, ndërsa si argument për pohimin e tij u referua asaj që për një pjesë të ndërtesave të reja me vetëiniciativë është kërkuar të lihet mundësi për vendosjen e kolektorëve diellorë dhe qasje në ngrohjen qendrore të paralajmëruar, d.m.th. sistemit të përçimit të gazit. Ky qëndrim i kryetarit të komunës përputhet me gjetjet e CRPM-së në lidhje me nivelin e informimit të banorëve të Manastirit në lidhje me këtë koncept.

Kapitulli 5: Dialogu politik për efikasitet energjetik në Manastir dhe Kërçovë

Politikat sillen në nën-sisteme/sectorë në kuadër të të cilëve funksionojnë më shumë aktorë të cilët merren në mënyrë të ndryshme edhe nga një aspekt tjetër me problemin politik. Termet aktorë, faktorë, subjekt nënkuptojnë subjekte shtetërore dhe jo-shtetërore nga të cilat disa janë më shumë e disa më pak të përfshirë në procesin e krijimit të politikave. Aktorë në procesin e krijimit të politikave mund të jenë individ dhe/ose grupe. Funksionimi i tyre në një sektor mund të quhet nën-sistem politik. Se kush mund të jetë pjesë e procesit të krijimit të politikave është temë e një debati të gjatë teorik i cili rezulton me një përfundim të thjeshtë se aktorët vijnë nga sistemi shtetëror dhe komunal. Me qëllim që të mundësohet analizë sa më e thjeshtë e politikave të krijuara në secilin nën-sistem, ne në këtë analizë i përfshijmë, përveç bartësit e pozitave publike dhe nëpunësit shtetëror – qëndrimet, pikëpamjet dhe sfidat e të cilëve janë analizuar në kapitullin paraprak – në këtë kapitull i analizojmë organizatat joqeveritare dhe bizneset.

Pjesëmarrja e sektorit joqeveritar – OJQ-ve në dialogun politik për efikasitet energjetik në Manastir dhe Kërçovë

Sektori joqeveritar luan rol të rëndësishëm në përforcimin e kapaciteteve të njësive të vetëqeverisjes lokale, por dhe në rritjen e vetëdijes qytetare për të gjitha temat dhe çështjet shoqërore të cilat kanë ndikim të drejtpërdrejtë ose indirekt mbi kualitetin e jetës së komuniteteve. Shoqëria civile padyshim është aktor dhe lidhje e rëndësishme në të gjithë procesin. Parë nga aspekti i efikasitetit energjetik, por dhe për gjithë aspektet e tjera, organizatat joqeveritare e kanë funksionin e „urave” përmes së cilëve mund dhe duhet të vendoset dialog mes të gjitha niveleve të qeverisjes nga njëra anë dhe komunitetet në anën tjetër, me qëllim që të ketë komunikim gjithëpërfshirës, shkëmbim të informacioneve dhe njohurive që gjithsesi do të kontribuojnë drejtë procesit të ndërtimit të një niveli të qëndrueshëm të vetëdijes tek banorët. Ky lloj i organizatave jo vetëm se kanë fuqi t’i bashkojnë aktorët shoqërorë në një pikë, por kanë potencial edhe t’i detektojnë të gjitha dobësitë, problemet, sfidat dhe pengesat të cilat në këtë rast i bëjnë pengesë përmirësimit të shfrytëzimit racional të energjisë. Përmes një varg projektesh, pa dallim nëse bëhet fjalë për projekte strukturore ose projekte që kanë për qëllim rritjen e kapaciteteve të faktorëve relevant, plotësohet boshllëku në shoqëri, duke dhënë në këtë mënyrë shembuj pozitiv të bashkëpunimit dhe ndjenjës së përgjegjësisë për zhvillim.

Në vendin tonë ka përafërsisht 5.000 organizata joqeveritare, shoqata dhe fondacione të cilat punojnë në fusha të ndryshme të jetës shoqërore, dhe pjesa më e madhe janë koncentruar në kryeqytet. Për disa nga to fokusi primar është mbrojtja e ambientit jetësor, kushtet jetësore, biodiversiteti dhe zhvillimi i ekologjisë. Në këtë gërshetim hyn edhe prioriteti ynë primar – zhvillimi i efikasitetit energjetik dhe shfrytëzimi i arsyeshëm dhe i qëndrueshëm i energjisë.

Në fillim të hulumtimit, CRPM u ballafaqua me probleme gjatë kërkimit të organizatave aktive të cilat punojnë në fushën e ambientit jetësor në rajonin e Manastirit dhe Kërçovës. Përveç kësaj, u ndeshëm edhe në përgjegjshmëri të dobët nga ata të cilët ligjërisht-formalisht janë aktiv, ndërsa një nga supozimet pse ndodh kjo është paraqitja e dobët në publik dhe numri i vogël i aktiviteteve. Megjithatë, ekipi hulumtues arriti të realizojë intervista me anëtarë dhe punonjës aktiv nga dy organizata joqeveritare nga Manastiri dhe udhëheqës të një shoqërie ekologjike në Kërçovë. Edhe pse duket sikur numri i

intervistave të realizuara është i vogël, organizatat janë përfaqësuese. Bisedat me to ishin të rëndësishme dhe në masë të madhe na ndihmuan të fitojmë pasqyrë precize për atë se çfarë në fakt ndodh me sektorin joqeveritar në këtë rajon në lidhje me efikasitetin energjetik dhe ambientin jetësor, si dhe si t'i mësojmë pengesat dhe problemet me të cilat ballafaqohen ata gjatë punës së tyre.

Siç përmendëm më lartë, në pjesën që i është përkushtuar metodologjisë së këtij hulumtimi, për shkak të insistimit të bashkëbiseduesve që të ngelen anonim, do të shërbejemi vetëm me emrat e organizatave joqeveritare të cilat pranuan të intervistohen -- „Biosfera” – Manastir, Shoqata ekologjike „Kajmakçallan” – Manastir dhe OJQ „Vinozhito” nga Kërçova. Që në fillim ia vlen të përmendet se që të tre punojnë në një spektër të gjerë të çështjeve nga fusha e mbrojtjes së ambientit jetësor dhe ekologjisë. Duke biseduar me ta dhe duke i analizuar bisedat, konstatojmë se mes tyre ekzistojnë dallime si në pikëpamjen e strukturës dhe stafit, ashtu edhe në pikëpamjen e përgatitjes dhe përvojës në temën e efikasitetit energjetik.

„Biosfera” nga Manastiri, sipas rrjedhës së bisedës, është organizata që demonstroi kuptim më të mirë dhe konsistent për efikasitetin energjetik. Megjithatë, në intervistë ata potencuan se edhe pse kanë aktivistë të cilët e njohin këtë temë, ka potencial për njohuri më të thella, me çka do të arrihej një nivel solid që të mundet të organizojnë trajnime për organizata të tjera. Përndryshe, „Biosfera” tanimë një kohë të gjatë ekzistojnë si organizatë joqeveritare e cila mundohet ta rrisë nivelin e kualitetit të ambientit jetësor në Manastir dhe e cila deri më tani ka implementuar disa projekt në këtë temë. Megjithatë, në pyetjen deri më tani a kanë zbatuar projekt ose aktivitet nga lëmia e efikasitetit energjetik në mënyrë të pavarur, përgjigja e tyre është negative. Arsytet për këtë, sipas deklaratave të tyre, kanë të bëjnë me atë se organizata është fokusuar, në vend të parë, në hapësirat e gjelbra në qytet dhe rrethinë dhe në mbrojtjen e hapësirës jetësore, por pjesërisht për shkak të mungesës së përvojës në këtë fushë. Nga „Biosfera” thonë se deri më tani kanë ndjekur disa trajnime për ndikimin e shfrytëzimit të qëndrueshëm të energjisë dhe dobisë nga ajo, por tani për tani ajo njohuri e fituar ende nuk është shfrytëzuar për përgatitjen e një aplikimi të pavarur për projekt. Nga kjo organizatë thanë se janë mjaft të vetëdijshëm dhe të njoftuar me efektin e shfrytëzimit racional të energjisë mbi ambientin jetësor dhe në rend të parë shohin potencial për bashkëpunim në këtë lloj projektesh me organizata të tjera që më vonë edhe vetë ta zhvillojnë këtë portofolio projektesh. Megjithatë, nga „Biosfera” na sigurojnë se në bashkëpunim me organizata të tjera kanë zbatuar aktivitete në lidhje me efikasitetin energjetik. Bëhet fjalë për një fushatë të shkurtër për kursimin e energjisë në një nga vendbanimet e Manastirit ku pjesa dominuese e banorëve janë Romë. Kjo fushatë është zbatuar me partner të tretë, ndërsa kryesisht është fokusuar në ngritjen e vetëdijes për shfrytëzimin e poqëve kursyese, për shfrytëzimin racional të energjisë dhe njoftimin e banorëve me materialet ndërtimore me karakteristika të larta energjetike.

Përgjigje të ngjashme për këto pyetje morëm edhe nga „Kajmakçallan” në Manastir, e cila gjithashtu punon në fushën e ekologjisë dhe mbrojtjen e ambientit jetësor, por siç thonë, me tempo më të ngadalshme. Prandaj, na thanë se, si koncept, efikasiteti energjetik në mënyrë të përkryer përshtatet me qëllimin e tyre programor dhe statutar kryesor. Ata shtuan edhe se duhet të shfrytëzohet momenti për projekte të tilla sepse kjo temë po bëhet aktuale në vend, donatërot e huaj janë të disponuar t'i financojnë idetë e këtij lloji, ndërsa sipas pikëpamjeve të tyre, paraqet përparësi ajo që Maqedonia ka potencial të madh për aktivitete, në veçanti në pjesën e burimeve të ripërtërishme të energjisë, mbeturinave organike, energjisë diellore dhe të erës. Sa u përket aktiviteteve që konkretisht kanë të bëjnë me efikasitetin energjetik, nga „Kajmakçallan” thanë se deri më tani nuk kanë marrë pjesë në asnjë aktivitet në lidhje me këtë temë dhe vetëm kanë qenë prezent në disa prezantime në të cilat është diskutuar për shfrytëzimin e qëndrueshëm të energjisë. Gjithashtu, deri më tani kanë aplikuar vetëm në një thirrje për aplikime në këtë temë nga Sekretariati i Qeverisë së Republikës së Maqedonisë. Ndërsa ideja e tyre ka qenë të vendosin kolektor diellor në një nga shkollat e Manastirit. Projekti është refuzuar pa asnjë shpjegim. Ata nuk kanë kërkuar grant për ide të ngjashme nga financuesit e huaj, ndërsa si arsye për këtë e potencuan mungesën e njohurisë së thellë për efikasitetin energjetik por dhe për vetë procesin e përgatitjes së aplikimit të projektit. Për ta,

problem paraqet edhe gjendja e dobët financiare në të cilën gjendet organizata, dhe si pasojë kjo i pengon që të marrin pjesë në projekte të tilla të cilat kërkojnë pjesëmarrje të vogël të organizatës me mjetet e veta në implementimin e aktiviteteve të parashikueshme.

Sa i përket organizatës kërcovare „Vinozhito” e cila, meqë ra fjala, është organizata e vetme që vepron në rajonin e Kërçovës në fushën e ekologjisë dhe mjedisit jetësor, biseda me përfaqësuesin e tyre na mundësoi të përfundojmë se bëhet fjalë për organizatë me përkushtim dhe dëshirë të lartë për punë në sferën e efikasitetit energjetik, por edhe me kufizime serioze. Gjegjesisht, sipas bisedës, kjo organizatë pas vetes ka disa aktivitete të cilat janë realizuar në rajonin e Kërçovës në fushën e efikasitetit energjetik. Në kuadër të disa projekteve të zbatuara nga organizata të tjera, aktivistë nga „Vinozhito” kanë qenë të angazhuar si ligjërues për shpikjen e „shkritores diellore”. Gjegjesisht, shkritorja diellore paraqet model për të fituar dyll të pastër. Më saktë, shpikësi shpjegon:

„...i vendosni kornizat e huallit në enë të mbyllur në të cilën pjesa e sipërme është nga qelqi, i vendosni në diell dhe nëpërmjet procesit të shkrirjes së natyrshme dylli rrjedh, është i pastër, ndërsa mbetja ngelet në kornizë. Unë bëj edhe shkritore me dru dhe rrymë, por për t’u arrirë efekti i njëjtë nevojitet sasi më e madhe e energjisë. Unë kam shkritore me diell, për rreth një ore shkrihen nga 6-10 korniza varësisht nga madhësia ndërsa efekti është i njëjtë. Por, megjithatë, në këtë mënyrë nuk ka ndotje me dyoksid-karbon në krahasim me ata që nxehen me dru, gjegjesisht nuk shpenzohet rrymë nëse ai punon me rrymë. Për efikasitetin energjetik, ne jemi ende organizatë e re, por e kemi në statut si qëllim programor. Megjithatë, ai edhe si temë është diçka e re në Maqedoni...”, shpjegoi i intervistuari.

Edhe pse efikasiteti energjetik është pjesë e statutit të kësaj organizate, ashtu si me rastin e organizatave nga Manastiri, ekzistojnë pengesa që e rëndojnë zhvillimin në këtë pjesë të portofolios së „Vinozhito”. Kjo organizatë ballafaqohet me problem identik si „Kajmakçallan” siç është njohuria e pamjaftueshme e kësaj teme, por në përgjithësi edhe për procesion e përgatitjes së aplikimit me të cilin eventualisht do të shfaqeshin para donatorëve të huaj, problem me të cilin ballafaqohet „Vinozhito”, por jo dhe „Biosfera”, nga ku na sigurojnë se kanë përvojë dhe disponojnë me njohuri adekuate për të aplikuar në thirrjet e BE-së. Gjithashtu, pengesë paraqet edhe gjendja e dobët financiare e kësaj shoqate, por edhe mungesa e zyrave dhe hapësirave të përhershme të punës. Thonë se nuk janë në gjendje t’i mbulojnë shpenzimet për udhëtime në Shkup, ku do të merrnin pjesë në trajnime për atë se si përgatitet aplikimi për fondet e BE-së.

„Një e shkuar në Shkup do na kushtonte së paku 2000 denarë për një anëtar për një ditë, që për ne në këto kushte është shumë”, ilustron bashkëbiseduesi.”

Duke i analizuar pengesat për aktivitetin e dobët në këtë fushë, përfaqësuesi i „Vinozhito” përmendi se për shkak të karakterit shumë-etnik në këtë pjesë vendit, organizatat kryesisht fokusohen në projekte në fushën e demokracisë, marrëdhënieve ndëretnike dhe zhvillimit lokal ekonomik, dhe si pasojë ka numër të vogël të bashkëpunëtorëve për projekte me efikasitet energjetik.

Në raste të tilla, rrjetet për bashkëpunim mund të luajnë rol të rëndësishëm. Me ta, jo vetëm që rritet angazhimi dhe dukshmëria e vetë organizatës por edhe stimulohet bashkëpunimi, thellohet njohuria për tema për të cilat ka njohuri të pamjaftueshme, por dhe dukshëm rriten mundësitë për të fituar grant për zbatimin e projekteve të caktuara. Lidhja e dobët e organizatave joqeveritare për bashkëpunim në fushën e efikasitetit energjetik është problem edhe në rajonin e Manastirit. Gjegjesisht, edhe pse deri diku ekziston njëfarë komunikimi mes organizatave joqeveritare në Manastir, falë forumit lokal të organizatave joqeveritare, temat siç është „shfrytëzimi i qëndrueshëm i energjisë” dhe të ngjashme janë më pak të

përfaqësuar në krahasim me temat e tjera, dhe si dëshmi për këtë flet fakti se deri më tani nuk është zbatuar as një projekt i përbashkët nga kjo sferë mes organizatave që e përbëjnë rrjetin. Aspak më e mirë nuk është situata me bashkëpunimin e komunave në këtë fushë. Gjegjësisht, që të tre organizatat potencuan se deri më tani me komunat Manastir dhe Kërçovë nuk kanë bashkëpunuar në asnjë projekt ose aktivitet

Ishte interesant rasti me „Vinozhiton” nga Kërçova. Para dy viteve kjo organizatë është dashur të përfshihet në projektin për rritjen e vetëdijes mes qytetarëve të Kërçovës për shfrytëzimin racional të energjisë të cilin e përmendën nëpunësit nga Kërçova, por për arsye deri tani të panjohura, „Vinozhito” nuk ka pranuar ftesë zyrtare për pjesëmarrje. Në këtë kontekst, e përmendën edhe një tendencë tjetër të pasuksesshme. Në vitin 2013, në kornizat e panairit të planifikuar të mjaltit në Kërçovë, një organizatë në bashkëpunim me një nga bankat e Maqedonisë, është dashur të kenë prezantim të përbashkët, në të cilin përveç njoftimit me konceptin e efikasitetit energjetik, ka qenë e paraparë që banka t’i prezantojë edhe „kreditë e veta të gjelbra” por plani ka dështuar. Megjithatë, realizimi i kësaj ideje paraqitet për panairin e këtij viti për çka „Vinozhito” shpresojnë dhe për ndihmë nga komuna.

Ekipi i CRPM tentoi të marrë përgjigje rreth asaj se a kanë të dhëna organizatat joqeveritare nga rajoni i Manastirit dhe Kërçovës që janë aktive në këtë fushë rreth nivelit të vetëdijes së qytetareve në lidhje me përfitimet që mund të arrihen me implementimin e modeleve dhe mekanizmave për efikasitet energjetik dhe në përgjithësi për shfrytëzim efikas të energjisë. Është interesante që të tre organizatat paraqiten pikëpamje dhe qëndrimet e tyre, të cilat kryesisht bazohen në komunikimin e tyre të drejtpërdrejtë me komunitetet dhe qytetarët, por jo edhe në hulumtimin kualitativ, kuantitativ ose të kombinuar që do të shërbente si argumentim relevant dhe mbështetje e pohimeve. Kështu, për shembull bashkëbiseduesi nga OJQ e Kërçovës mendon se ekziston hapësirë e madhe për informimin dhe njoftimin e opinionit me të gjitha çështjet e kësaj teme, duke filluar nga mënyrat dhe mundësitë për përmirësimin e karakteristikave energjetike në shtëpitë e tyre e deri tel mënyrat e financimit dhe kreditë që i ofrojnë bankat për këtë. Ai shtoi se ky aksion patjetër se duhet të koordinohet dhe zbatohet në mënyrë të përbashkët me komunën dhe institucionet qendrore nëse duam që të arrihet ndikim i plotë. Duke folur për nivelin e ulët të informimit, bashkëbiseduesi potencoi se paralelisht me fushatat për informimin e komuniteteve, duhet t’u kushtohet vëmendje dhe aktivistëve nga sektori joqeveritar dhe sërish e ktheu fokusin drejt kapaciteteve profesionale të dobëta të stafi i organizatave joqeveritare lokale. Në kontekstin e kësaj çështje, bashkëbiseduesi tha:

„Ejani me mua tani tek organizata dhe t’i pyesim anëtarët se ç’është efikasiteti energjetik... Bëhet fjalë për termin të ri, gjegjësisht bëhet fjalë për njohuri të pasistematizuara dhe jokoherente”.

Megjithatë ai e vuri në dukje faktin që një pjesë e qytetarëve janë të vetëdijshëm për këtë dhe deri më tani kanë vendosur ose instaluar ndonjë mekanizëm për uljen e konsumit të energjisë, por pjesa dërmuese e banorëve ka nevojë për informacione dhe të dhëna shtesë. Dhe organizatat nga Manastiri kishin qëndrim të ngjashëm. Sipas „Biosferës”, pjesa më e madhe e banorëve të qytetit të Manastirit dhe vendbanimeve rreth tij nuk e njohin këtë koncept dhe kanë nevojë për fushata edukative gjithëpërfshirëse, në veçanti për banorët më të moshuar. Këto pohime të „Biosferës” janë në pajtim me gjetjet e hulumtimit tonë, të cilat tregojnë se të rinjtë të moshës mes 18 dhe 35 vjeç në rajonin e Pellagonisë kanë nivel më të lartë të informimit për efikasitetin energjetik, në krahasim me generatat më të moshuara. Bashkëbiseduesit nga kjo organizatë joqeveritare shpjegojnë se shkak për këtë gjendje është përdorimi masiv i teknologjive të reja dhe internetit nga të rinjtë dhe kështu në mënyrë të shpejtë dhe efikase fitojnë njohuri të reja për të gjitha temat e jetës shoqërore, përfshirë edhe këtë. Kjo organizatë njofton se popullata më e moshuar janë më të mbyllur për bashkëpunim dhe nuk tregojnë interesim të lartë për shfrytëzimin e teknologjive të reja dhe mjeteve të komunikimit. Gjatë shpjegimit, këtë situatë e quajtën „rreth i mbyllur”, por shprehën bindje se kjo mund të tejkalohet me fushatë të gjerë edukative dhe sigurojnë që rezultatet do jenë të dukshme menjëherë. Nga ana tjetër, nga organizata manastirase „Kajmakçellan” vlerësojnë se vetëdija ende është e

ulët, por vërejnë tendencë të ngritjes konstante, ose siç thonë „trend të linjës rritëse”. Sipas pikëpamjeve të tyre, qytetarët gjithmonë më shumë mendojnë për zgjidhje alternative me qëllim të uljes së konsumit dhe shpenzimeve të energjisë. Ata vendosën theks të veçantë në sistemet e reja për ngrohje dhe vendosjen e kolektorëve diellorë si mekanizma që më së shumti diskutohen dhe pranohen mes banorëve, por potencuan se fuqia e dobët blerëse e banorëve është problemi kryesor për atë se pse niveli i vendosjes së risive të tilla ende është i ulët. Nga „Kajmakçallan” thanë se pavarësisht fuqisë së tillë blerëse, qytetarët do të detyrohen të vazhdojnë të mendojnë dhe kërkojnë zgjidhje për uljen e mjeteve që i ndajnë për energji për shkak të rritjes konstante të çmimeve të energjensave, përfshirë dhe të energjisë elektrike.

Siç mund të vërejmë nga biseda me to, OJQ-të i konsiderojnë komunat dhe institucionet nga qeverisja qendrore si partnerë në zbatimin e fushatave të tilla. Në analizën më lartë, përmendëm se fushatat e gjera patjetër duhet të bazohen në përvoja dhe shembuj paraprak të mirë. Këtë e rekomandon edhe vetë BE-ja, e cila vazhdimisht i fton nivelet e qeverisjes në shtetet anëtare ta përforcojnë tempon e investimeve dhe aktiviteteve në objektet publike me çka qytetarët do të kenë shembull për të ndjekur për atë se si duhet të veprohet me pronën dhe përgjithësisht me konsumin e energjisë.

Këtë qëndrim e ndajnë edhe organizatat joqeveritare me të cilat realizuam intervista individuale. Sipas „Biosferës”, qeverisja shtetërore dhe lokale duhet të fokusohen edhe në realizimin e projekteve infrastrukturore me çka do të përmirësohet kualiteti i jetës së qytetarëve në qasjen dhe zgjedhjet në tregun e energjisë. Në veçanti e potencuan projektin për ngrohje qendrore në Manastir. Por për to prioritet është një fushatë edukative paraprake që do të jetë e sinkronizuar me masa stimuluese, siç janë për shembull, subvencionet për vendosjen e kolektorëve diellorë. Nga kjo organizatë joqeveritare thonë se me këtë shteti do të dëshmojë se kujdeset për qytetarët e vet, në veçanti për ata të kategorisë më të ndjeshme dhe në këtë mënyrë do të bëhet përpjekje për tejkalim të pjesshëm të problemit me fuqinë e kufizuar blerëse të qytetarëve dhe buxhetet e vogla familjare. Ata shpjegojnë se kampanjat edukative duhet të ndiqen me motiv për realizim të asaj që është mësuar si informacione të reja, ndërsa në të kundërtën vështirë se mund të pritët ndonjë lëvizje e madhe dhe me vlerë. Të të njëjtit mendim ishin edhe nga „Kajmakçallan”. Ata rekomandojnë fushatë dhe aksion masiv të shoqëruar me operacione të rëndësishme infrastrukturore të udhëhequr nga qeverisjet shtetërore dhe lokale. Kjo është mënyra e vetme, thonë ata, që të arrihen rezultatet e dëshiruara dhe të përmirësohet shfrytëzimi racional i energjisë dhe burimeve të natyrshme në tokë.

Nga „Kajmakçallan” fokusohen edhe në një aspekt tjetër të lidhur me shfrytëzimin e burimeve dhe potencialeve energjetike – ndotjen ekologjike. Nga kjo organizatë joqeveritare kërkojnë që këto aktivitete të fillojnë sa më shpejtë, me çka do të jepej kontribut i rëndësishëm për zvogëlimin e ndotjes së ajrit në Manastir. Ata sugjerojnë këto aktivitete të ndiqen me adaptime dhe standarde adekuate për punën e REK Bitolla. Gjegjësisht, ata thonë se vazhdimisht pranojnë ankesa nga qytetarët, veçanërisht nga ata që jetojnë afër këtij kombinati miniere -energjetik për shkak të gazrave dhe tymit që dalin nga oxhaku i REK Bitolla. Ata konsiderojnë se standardet e tilla dhe kalimi në shfrytëzim më masiv të burimeve të ripërtërishme të energjisë do të kontribuojë drejt bilancit ekologjik dhe zvogëlimit të ndotjes, të cilin tani e vlerësojnë si të “madh”.

Rrjedha e pyetësorit ishte strukturuar në mënyrë që të paraqiten qëndrimet dhe mendimet rreth angazhimit të OJQ-ve tjera që janë më aktive në këtë fushë, por dhe të palëve tjera të ndikuara që marrin pjesë në debatin publik, si në nivelin lokal ashtu edhe në atë shtetëror. Në këtë drejtim, të gjithë bashkëbiseduesit e intervistuar kërkuar të intensifikohet debati publik të cilin do ta kishin udhëhequr pikërisht kolegët e tyre dhe gazetarët, krahas kryetarëve të komunave dhe palëve përgjegjëse nga institucionet qendrore për të cilët tanimë u qartësua se pritët nga ata. Përfaqësuesit e që të tre organizatave të përfshira me këtë hulumtim ishin kategorik me pohimet e tyre se debati publik rreth temës së efikasitetit energjetik dhe shfrytëzimit racional të burimeve dhe energjisë në Manastir dhe Kërçovë është në nivel jashtëzakonisht të ulët. Sa për ilustrim, nga „Kajmakçallan” na thanë se kanë përshtypjen se të gjitha ngjarjet dhe fushatat janë të koncentruara në Shkup dhe thuajse asnjë nuk arrin deri në brendësi.

Vlerësimet e tyre janë se gjatë një viti ka më së shumti një ngjarje në këtë temë në të cilën marrin pjesë numër i vogël pjesëmarrësish dhe se kjo aspak nuk mjafton që seriozisht të nxitet debat i pjekur dhe produktiv në komunën e Manastirit. Mendim të ngjashëm dëgjuam edhe nga „Biosfera” e Manastirit:

„...kjo ndodh rrallë dhe qetë dhe nuk arrin tek qytetarët. Patjetër duhet të ndryshohet.”

Sa i përket kësaj pyetje nuk kishte dallime mes përgjigjeve të dhëna nga organizatat nga Kërçova. Përveç njërit nga dy ngjarjet e organizuara nga sektori joqeveritar, nuk ka asnjë lloj ngjarje tjetër, thanë nga „Vinozhito”. Ata presin që iniciativa e tyre „Panairi i mjalitit” në kornizat e të cilit planifikohet pjesë e posaçme në të cilën do të debatohet dhe bisedohet që efikasiteti energjetik të kalojë në traditë dhe në këtë mënyrë t’i jepet dinamikë debatit publik në rajonin e Kërçovës.

Tanimë përmendëm disa herë se lidhja dhe komunikimi i dobët mes organizatave joqeveritare nga brendësia e vendit është pengesë serioze për tu shfaqur para donatorëve të huaj, por ndikon edhe në shkëmbimin e njohurive dhe përvojave nga kjo temë. Sa i përket sektorit civil, vendosja e një platforme konstante dhe të qëndrueshme të komunikimit, disa herë është dëshmuar të jetë model efikas për të arritur rezultate konkrete, rritjen e vetëdijes mes banorëve, por dhe si katalizatorë për debat më të zëshëm dhe më të gjerë. Si shembull pozitiv nga sfera e „gjelbër” mund të veçohet „Koalicioni i gjelbër” – rrjet i përbërë nga disa organizata joqeveritare nga Velesi, të cilat ishin veçanërisht të zëshme për pasojat e dëmshme nga ristartimi eventual i shkrites së Velesit, angazhimi dhe përkushtimi disavjeçar i të cilit është largimi i shkrites nga plani i përgjithshëm urbanistik i Velesit nga Këshilli i komunës në sesionin e mbajtur në shtator të vitit të kaluar. Organizatat të cilat i konsultuam në kuadër të këtij hulumtimi shprehën gatishmëri për një rrjet të tillë, qëllimi i të cilit do të ishte intensifikimi i aktiviteteve që kanë të bëjnë me efikasitetin energjetik dhe shfrytëzimin e qëndrueshëm të energjisë në nivel rajonal dhe lokal. Vetë organizatat potencuan se niveli i komunikimit mes tyre është shumë i ulët, ndërsa ky rrjet do ishte i dobishëm për tejkalimin e këtij problemi. Gjithashtu, potencuan dhe mungesën e komunikimit të mjaftueshëm me sektorin joqeveritar nga fqinjësia. Vetëm „Biosfera” nga Manastiri tha se kanë kontakte me organizata joqeveritare nga Greqia dhe Shqipëria që mund të intensifikohen dhe më shumë, ndërsa dy organizatat tjera deri më tani nuk kanë përvojë dhe praktikë të tillë. Nga „Kajmakçallan” dhe „Vinozhito” shkaqet për këtë i drejtojnë në tempon e ngadaltë të punës dhe dukshmërinë e dobët, por janë të bindur se bashkëpunimi me organizatat joqeveritare nga rajoni mund të rezultojë në shkëmbim më të madh të praktikave, njohurive dhe përvojave nga kjo fushë, gjë që mund të kontribuojë drejt zhvillimit të ideve dhe iniciativave të reja për projekte nga kjo sferë, që do ishte në dobi të veçantë, para së gjithash për Maqedoninë dhe rajonet në të cilat veprojnë.

Ekipi që punonte në këtë hulumtim, nga fundi i secilës intervistë e parashtronte edhe pyetjen indikative nëse gjatë punës së organizatave mbahet llogari për parimet e shfrytëzimit racional dhe të përgjegjshëm të energjisë (shfrytëzimin racional të sistemit për ngrohje, vendosjen e dritareve me karakteristika të larta energjetike, poçe kursyese dhe të ngjashme). Kjo pyetje ishte pjesë e pyetësorit me qëllim që të paraqiten praktikat dhe veprimet që zbatohen në hapësirat e tyre të punës dhe në përgjithësi në veprimet e vetë organizatave. Duke gjykuar në bazë të përgjigjeve që morëm përfundim se niveli i praktikave të tilla varet nga niveli i informimit të organizatave për konceptin e efikasitetit energjetik dhe tempos së tyre të punës dhe aktiviteteve. Sipas deklaratave të përfaqësuesve nga „Biosfera” mund të përfundojmë se bëhet fjalë për organizatë e cila më së shumti punon dhe u përmbahet principeve të lartpërmendura, por në korniza të mundësive, para që gjithash, financiare:

„...i ndjekim ato parime, përdorim poçe kursyese dhe ngrohjen e shfrytëzojmë në mënyrë racionale”, tha përfaqësuesi nga „Biosfera”.

Nga ana tjetër, nga „Kajmakçallan” dhe „Vinozhito” nga Kërçova na thanë se parimet e tilla thuajse nuk janë pjesë e punës së tyre, dhe arsyet për të drejtohen drejt mungesës së fuqisë financiare për këtë lloj të blerjes për nevojat e hapësirave të tyre të punës, por dhe për shkak se nuk kanë shprehur t’i aplikojnë të njëjtat. Problem shtesë për „Vinozhito” është edhe fakti që organizata nuk ka hapësirë pune permanente dhe për shkak të financave të kufizuara, nuk është në gjendje të blejë hapësirë për periudhë më të gjatë. Është interesante të përmendim se në fund të bisedave, veçanërisht në pjesën joformale, përfaqësuesit dhe bashkëbiseduesit nga këto organizata joqeveritare gjithmonë inicionin diskutim për atë se cilat janë mundësitë për kyçjen e tyre në projektet vijuese të CRPM-së në pjesën e efikasitetit energjetik. Pa përjashtim, që të tre organizatat shprehën gatishmëri të përfshihen në ndonjërin prej aktiviteteve vijuese dhe kërkuan të përfshirjen e tyre në trajnime ose punëtori eventuale përmes së cilave do të mundën të mësojnë më shumë për këtë koncept. Njëkohësisht u ofruan edhe për bashkëpunim në zhvillimin e ideve dhe planeve të reja për projekte në të cilat do ishin plotësisht të angazhuar dhe të përfshirë, me çka, siç thonë, jo vetëm që do fitojnë njohuri të reja por dhe do ta zhvillojnë portofolion e organizatës, që nga ana tjetër do t’ju mundësojë shfaqje të pavarur para donatorëve të huaj të cilëve do t’ju demonstrojnë se kanë përvojë në këtë fushë, por dhe aftësi që vetë t’i zbatojnë aktiviteteve e projekteve.

Pjesëmarrja e mediumeve në dialogun politik për efikasitet energjetik

Me siguri secili është i njoftuar me fuqinë e mediumeve dhe ndikimin që ata e kanë mbi rrjedhat e përgjithshme shoqërore, në veçanti gjatë kohës së një buri të përgjithshëm të teknologjisë dhe teknikës, e si pasojë dhe zgjerimin e mediumeve. Në kuadër të këtij hulumtimi, CRPM u mundua t’i mësojë qëndrimet, pikëpamjet dhe mbi të gjitha, përvojat e gazetarëve që raportojnë për ngjarje dhe tema nga rajoni i Manastirit dhe Kërçovës, dhe kanë të bëjnë me efikasitetin energjetik dhe shfrytëzimin e qëndrueshëm dhe racional të energjisë.

Në procesin e zgjedhjes së bashkëbiseduesve relevant u bazuam në parimin lokal-qendrorë, gjegjësisht u intervistuan gazetarë që punojnë në mediume lokale dhe më shpesh raportojnë për rajone me rëndësi rajonale, por dhe gazetarë – korrespondent që mbulojnë ngjarje lokale, por raportet e tyre janë pjesë e shtypit ose mediumeve elektronike që lexohen në gjithë territorin e Republikës së Maqedonisë. Gjithashtu, gazetarët me të cilët biseduam kanë përvojë të gjatë pune, gjë që ishte e rëndësishme për ekipin hulumtues me qëllim që të ketë një paraqitje për linjën historike të raportimit dhe hulumtimit gazetarë në lidhje me efikasitetin energjetik dhe shfrytëzimin racional të energjisë dhe burimeve. Për të gjithë gazetarët ishte i përbashkët fakti se asnjë nga to nuk raporton ekskluzivisht për temën „energjetikë” dhe mbulojnë sektorë të ndryshëm, gjegjësisht raportojnë për tema të spektrit më të gjerë shoqërorë.

Siç e kemi shpjeguar në pjesën e metodologjisë të këtij hulumtimi, të gjithë përfaqësuesit e mediumeve që u intervistuan insistuan të ngelin anonim, prandaj për analizë më të lehtë vendosëm të gjithëve t’ju caktojmë numra 1,2,3,4 dhe 5 ku 1,2 dhe 3 janë gazetarë nga Manastiri ndërsa pjesa tjetër e gazetarëve punojnë dhe raportojnë nga Kërçova. Në përgjithësi, gazetarët potencuam pika dhe sfida të njëjta, që sipas tyre e kufizojnë intensitetin dhe kualitetin e raporteve në temën tonë. Ajo që ishte e përbashkët në tregimet e tyre kishte të bëjë me intensitetin e publikimit të lajmeve ose temave që kanë të bëjnë me efikasitetin energjetik. Sipas gjithë gazetarëve të intervistuar, lajmet që kanë të bëjnë me energjetikën mund të shihen në botimet e shtypura ose elektronike por shumë rrallë si lajme që kanë të bëjnë ekskluzivisht me efikasitetin energjetik ose shfrytëzimin e arsyeshëm të energjisë. Edhe në rast se ekziston një lajm i tillë, shpesh herë raportimi reduktohet në përplasje partiake për shkak të pikëpamjeve të ndryshme për atë se udhëhiqet politika energjetike në vend ose për ndonjë investim kapital.

I pyetëm gazetarët sa shpesh raportojnë për lajme në fushën e efikasitetit energjetik. Përgjigjen që e morëm ishte se ajo ndodh shumë rrallë. Një nga gazetarët nga Manastiri, gazetari 2, tha e vitin e kaluar

ka përgatitur 3-4 raporte të tilla, por vetëm një pjesë e tyre ka qenë për efikasitetin energjetik, pjesa tjetër kanë qenë për tema tjera të sferës së energjetikës. Dhe gazetarët e tjerë nga Manastiri potencuan se edhe pse rrallë, por ndodh që të raportojnë mbi këtë temë. Gazetari 1 u përgjigj se për herë të fundit ka ndodhur gjatë dimrit të fundit ku ka raportuar për centralet fotovoltaike në rajonin e Pellagonisë, ndërsa gazetarët 2 dhe 3 iu referuan investimit të cilin disa herë e përmendën nga Komuna Manastir, që kishte të bënte me vendosjen e kolektorëve diellor. Gjithashtu, gazetari 3 potencoi se gjatë pranverës ka raportuar për një ngjarje nga ku është informuar për linjat kreditore për efikasitet energjetik që synonin ndërmarrjet e vogla dhe të mesme, si dhe për disa renovime tjera të objekteve nga qytetet për rreth (rikonstruimi i ndërtesës së komunës në Resnjë).

Për dallim nga ato, gazetarët kërçovarë nuk ishin në gjendje të numërojnë ose të kujtojnë emetimin e raporteve me të cilat drejtpërdrejtë është prekur tema e efikasitetit energjetik. Thonë se në rajonin e Kërçovës, tani për tani, fokusi është vendosur në tema kryesisht nga energjetika. Sa për ilustrim, gazetari 4 përmendi se më shpesh temat janë nga fusha e energjisë elektrike, çmimi i saj, gjendja me REK Osllomej dhe të ngjashme. Gjegjësisht, shumica e tyre përmendën politikën redaktuese të momentit, të cilën e ndjekin të gjitha mediumet në vend dhe në pjesën më të madhe koncentrohet në ngjarjet politike në vend.

Një nga gazetarët manastiras përmendi se shikuesit në Maqedoni janë të kontaminuar me politikë, përplasje politike dhe çështjen e emrit. Në një konstalacion të tillë, shtoi 1, shumë rëndë mund të depërtoj lajm, hulumtim ose temë e lidhur me efikasitetin energjetik. Gazetari manastiras 3 është i mendimit të njëjtë si me gazetarin e lartpërmendur. Ai siguron se politika është dominuese në programet informuese të televizioneve lokale në Manastir, ndërsa në rast se një lajm i tillë emetohet ai do jepet nga fundi i bllokut informativ. Gazetari shtoi se situata ndoshta është më ndryshe gjatë fundjavave, por kjo ndodh për shkak se të shtunën dhe të dielën nuk ka aq shumë ngjarje dhe mbledhje, ndërsa hapësira e lajmeve duhet të mbushet. Sipas tij, patjetër duhet të merret parasysh fakti se shikueshmëria gjatë fundjavave është më e vogël në krahasim me ditët e punës. Sa i përket gazetarit 3, ai mendon se politika redaktuese e tanishme është arsye për depërtimin më intensiv të lajmeve dhe temave nga fusha e energjetikës, efikasitetit energjetik dhe shfrytëzimit të qëndrueshëm të energjisë. Ai konsideron se në rajonin e Manastirit ka potencial të madh për storie dhe tema hulumtuese të këtij lloji, por për fat të keq, konsideron ai, politika është prioritet. Ai gjithashtu mendon se, në përgjithësi, kualiteti i raportimit të mediumeve maqedonase ka rënë.

„...jetojmë në kohën e PR dhe spineve, në botëra virtuale. Në përgjithësi sundon ambient i papërshtatshëm medial”, shpjegoi gazetari 2.

Situata nuk është aspak më ndryshe në Kërçovë. Pas bisedave që i kishim atje me gazetarët lokal mund të përfundojmë se ajo që u ofrohet shikuesve në Kërçovë, nuk është më ndryshe nga ajo që e shikojnë manastirasit – politikë dhe trazira politike. Një nga gazetarët kërçovarë (4) potencoi se në kushte normale, lajme nga kjo problematikë do të ishin pjesë e përditshme e edicioneve informative ose gazetave, por në vendin tonë nuk është ashtu. „Politizimi”, siç thotë gazetari, i lajmeve është sindrom nga i cili vuan gazetaria maqedonase, gjendje në të cilën, siç shton gazetari 3, qytetarët maqedonas ndjehen rehat dhe nuk kërkojnë ndryshime. Kolegu i tij nga një televizion lokal në Kërçovë ka qëndrim të ngjashëm (5), por ai shtoi se vëren se shikuesit janë të ngopur nga ajo që u prezantohet në lajme. Gazetari 5 shpjegon se ky televizion lokal disa herë ka raportuar për tema dhe çështje nga fusha e efikasitetit energjetik, siç janë shembuj pozitiv për renovim dhe investime të komunës me qëllim që të ulen shpenzimet. Sipas tij, vlerësimet e redaksisë janë se ka potencial dhe mundësi shumë më të mëdha për hulumtim në tema që kanë të bëjnë me shfrytëzimin e arsyeshëm të energjisë, por problemi është se në qytet nuk ka bashkëbisedues relevant për lajme të tilla, ndërsa përgjegjësit nga komuna dhe Qeveria nuk janë mjaft të dukshme në komunitet që të tërheqin hulumtime ose raportime plotësuese të këtij lloji. Gazetarët nga Manastiri përmendën që ky është problem dhe për ta, por jo në dimensione

kaq të mëdha. Sipas tyre, në rajonin e Manastirit ka numër të vogël ekspertësh nga kjo fushë të cilët mund të japin mendim ose qëndrim kritik në lidhje me këto tema. Në shumicën e rasteve, siç thotë gazetari 1, bashkëbisedues të këtij kalibri mund të takohen në ato ditë kur në Manastir organizohet ndonjë ngjarje ose seminar nga fusha e energjetikës dhe efikasitetit energjetik, por shtoi se këto ngjarje janë jashtëzakonisht të ralla, dhe kështu edhe numri i raporteve ose lajmeve nga kjo temë është i vogël. Në këtë kontekst, gazetari manastiras 2 përmendi edhe një aspekt interesant. Në Manastir, pjesa më e madhe e profesionistëve të kësaj teme janë të punësuar në REK Bitolla dhe ai vlerëson se ata rrallë herë vendosin të shfaqen publikisht për disa arsye, mes të cilave edhe procedura e komplikuar për marrjen e lejes për shfaqje në medime, qoftë dhe për tema që nuk e prekin punësimin e tyre në REK Bitolla. Ai i vlerëson si të „përmbajtur” edhe profesorët e ekspertët nga Fakulteti teknik në Manastir, për të cilët konsideron se mund të ndihmojnë në intensifikimin e debatit publik në lidhje me efikasitetin energjetik.

Edhe gazetarët kërçovarë janë ballafaquar me institucione dhe organe kompetente për tema të tilla të mbyllura për komunikim. Gjegjësisht, sipas gazetarit 5, institucionet e disperzuara nga qeverisja qendrore në Kërçovë janë të mbyllura deri në atë shkallë sa për deklaratë ose intervistë të thjeshtë merret pëlqim dhe miratim nga Zyra qendrore në Shkup. Sipas tij, niveli i bashkëpunimit me ta është shumë i ulët me çka qytetarët janë të privuar nga debati publik kualitativ dhe pikëpamje profesioniste, të cilët në masë të madhe mund të ndihmojnë në ngritjen e vetëdijes dhe nivelit të informimit të banorëve lokal. Për përfaqësuesit e komunës ka mendim tjetër dhe na siguron se janë bashkëpunues dhe të hapur për bashkëpunim, por që diçka të jetë e dukshme në terren, është e nevojshme shfaqje e koordinuar mes vetëqeverisjeve lokale dhe institucioneve të qeverisë, shtoi gazetari 5.

Sa u përket mendimeve të gazetarëve manastiras në lidhje me angazhimin dhe bashkëpunimin me institucione të nivelit lokal dhe qendror për aktivitete që kanë të bëjnë me energjetikën, vërejtëm mendime të ndara. Për gazetarin 2 nga Manastiri, komuna është e hapur, por vetëm kur asaj i përshtatet.

„...ata do të përgjigjen por numra të cilat janë të rëndësishme për analizën tuaj asnjëherë nuk do të përmenden.”.

Ai shtoi se nga aspekti gazetaresk, raportimi dhe shkrimi i shpenzimeve për energji të cilat i gjenerojnë institucionet publike janë temë e shkëlqyer me faktor të lartë ndikimi, por sipas tij, në kohën e fundit faktorët pengues janë më të fuqishëm se shtytja dhe dëshira gazetareske për hulumtim.

„Në aspektin gazetarik ka qenë dhe është interesant, por kohërave të fundit mundësia për hulumtim është ulur në minimum. Gjithmonë ka qenë sfidë të raportohet për këtë temë. Për shembull, problemi me institucionet publike dhe shkollat. Për shembull, ngrohja me naftë etj. Askush nuk e din sa janë shpenzimet. Drejtorët nuk japin deklaratat, kryetari i komunës raporton atë që duhet të thuhet. Nuk e dimë a jemi afër së vërtetës. Unë pata mundësi të mësoj para një kohe sa shkollat i kanë borxh një kompanie për lëndë djegëse, nga atje mi dhanë numrat dhe kuptuam se janë në humbje të gjitha shkollat. Pastaj kuptuam se është kompensuar me rezervat shtetërore të naftës, dhe të ngjashme”.

Pikëpamje të ngjashme ka dhe gazetarit nga Manastiri 1, ndërsa gazetari 3 ka përvojë plotësisht të kundërt. Ai konsideron se komuna përgjigjet kur asaj i arrijnë pyetje nga gazetarët, dhe për këtë i obligon dhe Ligji për qasje të lirë ndaj informacioneve. Pohon se kjo vetëqeverisje lokale është transparente sa u përket shpenzimeve për energji por konsideron se është e nevojshme t'i prezantojnë këto të dhëna në vende të dukshme, veçanërisht të dhënat statistikore që tregojnë për sa janë zvogëluar shpenzimet pas instalimit të sistemit të ri të ngrohjes. Gazetari 3 pohon se në këtë mënyrë para qytetarëve të vet komuna do të prezantojë mënyrë për veprim të përgjegjshëm me energjinë, por dhe me paratë e taksapaguesve, ndërsa kjo, nga ana tjetër ndikon në ngritjen e vetëdijes tek qytetarët për shfrytëzimin racional të energjisë dhe mund të nxisë operacione dhe aktivitete të tilla dhe në shtëpitë e tyre private.

Gjatë analizës së bisedave me gazetarët, ekipi ynë konstatoi se ky është problem me të cilin ballafaqohen të gjithë gazetarët e intervistuar, për të cilin ata pohojnë se paraqet faktor kufizues si për kualitetin e raportimit ashtu edhe për mundësitë që në mënyrë të pavarur të hulumtohet dhe analizohet në këtë temë. Për gazetarin nga Kërçova 5, kjo është temë e re, me terme të panjohura dhe të reja dhe të cilën një pjesë e gazetarëve nuk e kuptojnë. Dhe në raste kur ka artikuj nga kjo temë, ata janë në nivel teknik. Edhe kolegu i tij nga ky qytet, gazetari 4, haptas pranon se i mungojnë njohuritë e nevojshme të informojë dhe hulumtojë në lidhje me efikasitetin energjetik dhe shfrytëzimin e qëndrueshëm të energjisë. Të njëjtat gjëra i pranuan edhe gazetarët që punojnë në rajonin e Manastirit. Gazetari 1 thotë se mu për shkak të mos njohjes së këtij materiali, redaksia por dhe vetë gazetarët-hulumtues ikin nga këto tema dhe shpjegon se deri më tani nuk ka vënë re debat gjatë takimeve me redaksinë për çështje ose probleme të kësaj sfere. Gazetarët nga Manastiri gjithashtu pranojnë se hulumtim eventual në këtë temë shikohet nga aspekti i asaj se si metodat e vjetruara të ngrohjes dhe punës ndikojnë mbi shëndetin e njerëzve dhe në përgjithësi mbi ambientin jetësor, por jo dhe si arsye për renovim, operacione e aktivitete eventuale. Gazetari 3 pranon se lajm atraktiv është lajmi që u referohet numrit të rasteve të reja të sëmundjeve kancerogjene të regjistruara si pasojë e kushteve të këqija në mjedisin ku jetohet dhe rezultat i ndotjes, por nuk shkohet më thellë me qëllim që të ofrohen zgjidhje pikërisht për shkak të mungesës së njohurive rreth kësaj problematike. Gazetari nga Manastiri 2 për vete konsideron se ka njohuri solide nga fusha e efikasitetit energjetik, shfrytëzimit të qëndrueshëm të energjisë dhe në përgjithësi nga tema e energjetikës. Prandaj, siç thotë ai, ekzistojnë dëshmi materiale, duke menduar për artikujt dhe reportazhet e nënshkruara nga ai në 20 vitet e fundit të përvojës së tij si gazetar, por thekson se problem paraqesin kapacitetet e gazetarëve më të rinj.

„Të rinjtë nuk e njohin këtë fushë – energjetikën dhe efikasitetin energjetik. Kur shkon në ngjarje, duhet ta dijë. Për fat të keq, ka gazetarë që shkojnë në ngjarje por nuk e dinë se ç’janë burime të ripërtërishme të energjisë, efikasiteti energjetik ose terme të tjera“.

Të gjithë gazetarët e intervistuar u pajtuan se lajmet, temat dhe hulumtimet e tilla mund të paketohen me shkathtësi dhe të jenë tërheqëse për publikun, veçanërisht në nxjerrjen në pah të rasteve të veçanta të suksesshme në pjesën e izolimit të fasadave, vendosjen e sistemeve energjetike moderne dhe efikase për ngrohje ose instalimin e kolektorëve diellorë.

Nëse eliminohen pengesat e lartpërmendura, siç janë: politika e redaksisë, transparencë më e madhe e palëve kompetente, por dhe angazhim më i madh i gazetarëve dhe korrespondentëve mund të jep kontribut të veçantë drejt ndryshimit të vetëdijes dhe perceptimit të qytetarëve në lidhje me këtë. Gjegjësisht, sipas pohimeve të këtyre gazetarëve, gjendja në lidhje me këtë çështje është relativisht e keqe, duke aluduar në vetëdijen e ulët për dobritë nga investimi për përmirësimin e karakteristikave energjetike nëpër shtëpi. Pohimet e tilla i bazonin në perceptimet dhe bindjet individuale, por jo dhe në hulumtime ose në ndonjë lloj analize paraprake. Për shembull, gazetari 5 nga Kërçova thotë se vetëdija për këtë çështje është jashtëzakonisht e ulët, në të cilën u ndërlihd edhe gazetari 1 nga Manastiri, i cili konsideron se në shumicën e rasteve pas fuqisë të dobët blerëse të banorëve fshihet, në fakt, mosdija për mekanizmat për uljen e shpenzimeve dhe konsumit të energjisë. Ky gazetar, gjithashtu shton se raportimet në edicionet informative duhet të jenë në nivel shumë sipërfaqësor pikërisht për shkak të kësaj situate. Megjithatë, që të dy theksojnë se fuqia e medieve, veçanërisht e televizioneve është e madhe dhe mund të shfrytëzohet që të përmirësohet gjendja, por i përsëritën problemet tashmë të njohura, me çka konstatonin se bëhet fjalë për situatë komplekse, në të cilën përveç ndryshimit të mënyrës se si redaktohen lajmet dhe edicionet informative, nevojitet dhe angazhim serioz nga institucionet kompetente, veçanërisht nga qeverisja qendrore. Vetëm një nga gazetarët u dallua nga këto qëndrime dhe pikëpamje. Gazetari 3 nga Manastiri konsideron se vetëdijesimi i qytetarëve në lidhje me efikasitetin energjetik është në nivel solid. Ai konsideron se fushatat nga e kaluara për kursimin e energjisë të organizuara nga një „lojtarët“

kryesorë në tregun vendor kishin ndikim të fortë, dhe rezultati final është qytetarë më të vetëdijesuar në krahasim me të kaluarën. Problemin kryesor dhe më të madh ai e sheh në fuqinë e dobët blerëse të banorëve, gjë që, sipas tij, është pengesë që nuk lejon realizim në terren.

Pjesëmarrja e sektorit të biznesit në dialogun politik për efikasitet energjetik

Një nga të dhënat më të rëndësishme që arritëm t'i fitojmë gjatë hulumtimit ishte të arrihet deri te informacionet për tipin e energjensit që e shfrytëzojnë kompanitë. Gjegjësisht, u përpoqëm të kuptojmë cili energjens është më profitabil për kompanitë e Manastirit dhe Kërçovës, me saktësisht, cili energjens më shpesh përdoret në punën e tyre. Rezultatet treguan se kompanitë, me qëllim që të përfitojnë nga efikasiteti por dhe të kursejnë nga mjetet që ndahen për këtë qëllim, më shpesh përcaktohen për një energjens kryesor, të cilin gjatë punës e kombinojnë me një ose më shumë lloje të lëndëve djegëse.

Figura 20 (Manastir): Energjensat për punën e biznesit

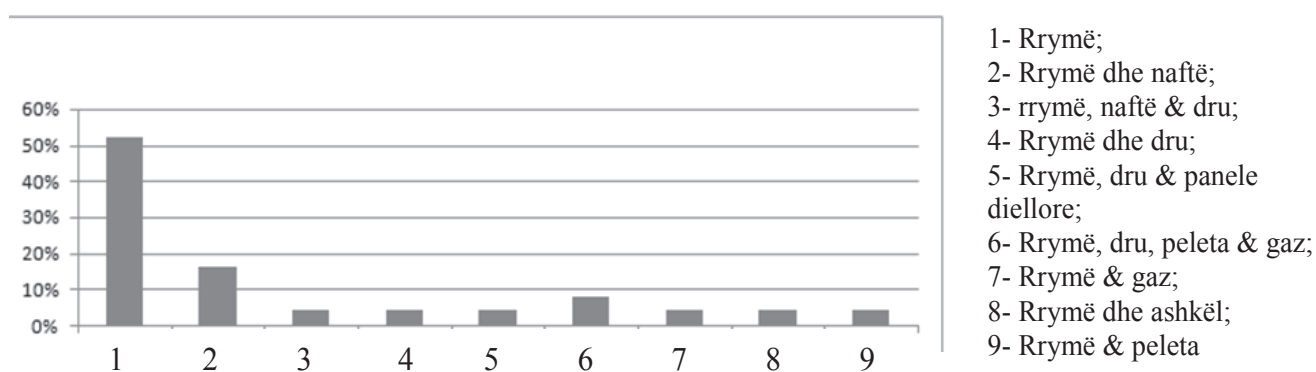
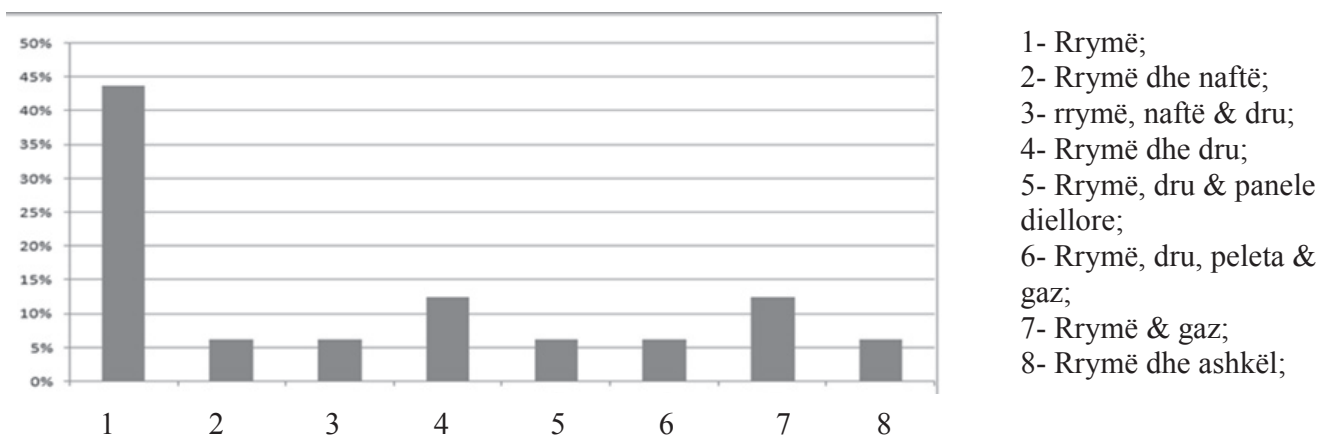

Figura 21 (Kërçovë): Energjensat për punët e biznesit

Burim: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Nga të dhënat e prezantuara më lartë në figurat 20 dhe 21, mund të përfundojmë se tek të gjithë të anketuarit energjia elektrike është energjensi primar për përmbushjen e nevojave të tyre. Pjesa më e madhe e ndërmarrjeve të anketuara në rajonin e Manastirit (48%), energjinë elektrike e shfrytëzojnë si mënyrë të vetme për t'i përmbushur nevojat e tyre, ndërsa 12% nga të anketuarit nevojat e tyre i kënaqin duke e kombinuar këtë lloj energjie me naftë. Në krahasim me kompanitë nga rajoni i Manastirit, 43,75% e kompanive në rajonin e Kërçovës e përdorin energjinë elektrike si energjens të vetëm, ndërsa një përqindje e konsiderueshme (12,5%) hyjnë në grupin e kompanive që përveç rrymës përdorin drunj dhe gaz me qëllim që t'i përmbushin proceset e prodhimit. Nga kjo mund të përfundohet se për

sipërmarrësit manastiras, energjia elektrike është zgjidhje primare për kompanitë e tyre por dhe se gazi ka përdorim shumë të vogël për funksionimin e tyre. Për dallim, në Kërçovë, edhe pse energjia elektrike është energjensi më i përdorur për punën e kompanive lokale, sërish, gazi është ndër energjensat më të përdorur me të cilin plotësohet puna e subjekteve juridike në Kërçovë, duke mos e harruar dhe drurin. Megjithatë, ekziston potencial shumë më i madh për përfshirjen e gazit në prodhimtari në këtë pjesë të vendit. Gjithashtu, nga rezultatet e arritura mund të shohim se spektri i kombinimeve është relativisht i gjerë, dhe kështu në grupin e energjensave hyjnë dhe panelet solare, peletat, gazi dhe ashkël druri, të cilat në shumicën e rasteve janë të kombinuara, para që gjithash me energjinë elektrike.

Me qëllim që të fitojmë të dhëna më precize, bëmë klasifikimin dhe kategorizimin e kompanive të vogla, të mesme dhe të mëdha që të mund të kemi pasqyrë për sasinë e energjisë (lëndës djegëse) të shpenzuar gjatë gjithë vitit 2013.

Nga krahasimi dhe analiza e përgjigjeve nga të anketuarit e rajonit të Manastirit dhe Kërçovës fituam thuajse pasqyrë identike rreth shumës së mjeteve financiare që kompanitë lokale i ndajnë për mbulimin e këtyre shpenzimeve, pa dallim nëse ata gjatë punës së tyre shfrytëzojnë një ose kombinim të më shumë energjensave. Derisa kompanitë e vogla ndajnë 3.000 – 30.000 den., të mesmet nga 40.000 den. e më lartë, kompanitë më të mëdha ndajnë deri në 200.000 den. në muaj për mbulimin e shpenzimeve. Gjithashtu është evidente se pa dallim të numrit të të punësuarve, gjegjësisht kategorizimin e kompanive në të vogla, të mesme ose të mëdha, të gjitha pa përjashtim, ndajnë një pjesë të konsiderueshme nga të hyrat e përgjithshme financiare për mbulimin e shpenzimeve për energji. Njëkohësisht të anketuarit e theksuan ndikimin e tyre mbi punën e përgjithshme të kompanisë në kuptimin e gjendjes dhe mjeteve financiare që ndahen për investime plotësuese ose për modernizimin e procesit operues, për çka do të flasim më detajisht më poshtë.

Rezultatet u klasifikuan sipas muajve, që jep paraqitje për atë se cilët muaj janë më kritike për vetë kompanitë sa u përket nevojave të tyre për një energjens të caktuar. Tek të gjitha kompanitë, me përjashtim të atyre që punojnë në sektorin hotelierik, u evidentua se më shumë mjete ndahen në periudhën nëntor-mars, interval kohor kur, sipas tyre, kërkesa për produktet, gjegjësisht, shërbimet e tyre është më e madhe.

Shpenzimet tjera janë të ndryshueshme dhe mund të kenë ndryshim të konsiderueshëm, dhe si pasojë të kenë ndikim të ndryshëm mbi profitabilitetin e kompanive. Siç përmendëm më lartë, një nga pikat më të larta në shpenzimet e ndryshueshme mujore tek secila kompani janë pikërisht shpenzimet për energjens – energji. Në atë drejtim, pjesa më e madhe e të anketuarve (48% në rajonin e Manastirit dhe 50% në rajonin e Kërçovës) konsiderojnë se shpenzimet për energji kanë ndikim mesatar mbi punën e përgjithshme financiare të kompanisë, dhe një numër më i vogël, por i konsiderueshëm i kompanive thonë se ata kanë ndikim të madh ose jashtëzakonisht të madh.

U përpoqëm që më thellësisht ta hulumtojmë këtë pyetje që të kemi një paraqitje më të qartë për atë se sa mjete realisht ndahen për këtë qëllim, edhe pse patjetër duhet të potencohet fakti se në këtë pyetje vërejtëm hezitim dhe reagim më të madh me arsyetimin se bëhet fjalë për çështje interne të udhëheqësisë, por me më shumë shpjegime arritëm të marrim të dhëna dhe përgjigje të prekshme. Por, ia vlen të përmendet se vjen në shprehje një nga kufizimet e këtij hulumtimi nga arsyeja se një pjesë e kompanive të anketuara e dhanë përgjigjen e tyre të shprehur në përqindje, ndërsa të tjerat në vlera reale, d.m.th. shuma. Kështu, mesatarja për kompanitë nga rajoni i Manastirit tregon se 14.16% e fitimit total mujor të kompanisë është i destinuar për servisimin dhe mbulimin e shpenzimeve që kanë të bëjnë me energjinë, ndërsa ky numër është për 2% më i madh kur bëhet fjalë për kompanitë e Kërçovës.

Sa u përket rezultateve të kompanive që kësaj pyetje iu përgjigjen me shuma reale llogaritja dhe analiza e CRPM, me përjashtim të kompanive të mëdha tregon se kompanitë nga Manastiri dhe Kërçova

ndajnë mjete në interval prej 23.694,00 deri në 85.666,60 denarë nga përfitimi total mujor. Me qëllim që të ruhet përfaqësimi i përgjigjeve, kompanitë e mëdha nga të dy qytetet nuk u përfshinë në këtë llogaritje për shkak se një pjesë prej tyre u përgjigjën se në muaj shpenzojnë nga 1.000.000,00 denarë nga të hyrat totale mujore për energji. Gjithashtu vlen të përmendet dhe fakti se një pjesë e kompanive të anketuara nuk donin t'i përgjigjen kësaj pyetjeje me arsyetimin se bëhet fjalë për të dhëna internet të kompanisë që kanë të drejtë ta dinë vetëm ekipi menaxherial dhe pronarët.

Në kontekstin e këtyre shpenzimeve, u paraqit edhe nevoja për fokus më të detajuar të ndikimit të tyre mbi planet e ardhshme për investim, mbi zhvillimi e vetë subjektit, si dhe mbi përmirësimin e punës. Atë që e tregojnë rezultatet përfundimtare është se pjesa më e madhe e të anketuarve nga të dy qytetet (Manastir – 72%; Kërçovë – 81,25%) konsiderojnë se e lartësia e shpenzimeve për energji ka ndikim mbi planet e ardhshme për investime të reja dhe zhvillim, ndërsa pjesë më e vogël e të anketuarve konsiderojnë që ajo nuk ka aspak ndikim mbi planet për investime (Figura 22).

Figura 22: A i ndikojnë shpenzimet për energji planet e juaja për investim?

Burim: Anketa e CRPM për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014.

Ky hulumtim, në pjesën e kompanive e përfshiu dhe pjesën e vetëdijesimit dhe politikave, si dhe një analizë të qasjes së kompanive drejt efikasitetit energjetik, gjegjësisht drejt zbatimit të mekanizmave për efikasitet energjetik dhe përfaqësimin eventual të tyre në procesin operativ dhe prodhues. Deri diku është shqetësues fakti se gati 44% e kompanive të anketuara nga rajoni i Manastirit dhe 37,5% e kompanive nga Kërçova nuk mbajnë evidencë mujore ose vjetore për energjinë e konsumuar që pastaj të bëjnë analizë dhe të ndërmarrin çfarëdo masa për rritjen e efikasitetit energjetik. Të dhënat nga këto analiza mund të konvertohen dhe në formë të planit për efikasitet energjetik me afate të parapara dhe mjete të ndara nga buxheti, të cilat do ishin ndihmë e madhe dhe udhërrëfyes për kompanitë, pavarësisht nga madhësia e tyre për atë vendoset, instalohet ose modernizohet me qëllim që të ulen shpenzimet për energji. Padyshim se këto plane ndonjëherë kërkojnë edhe ndihmë për ato kompani që nuk janë në gjendje të zhvillojnë plan ose program të tillë.

CRPM e shndërroi këtë në formë të pyetjes, e cila ishte pjesë përbërëse e pyetësorit të shpërndarë tek subjektet e anketuara. Dhe për këtë temë rezultatet ishin pak dëshpëruese, d.m.th. me potencial të lartë për korrigjimin dhe përmirësimin e tyre. Gati 62,55 e kompanive nga rajoni i Kërçovës nuk dinë se ç'është plani për efikasitet energjetik, që në vetvete është fakt shqetësues. Sa u përket kompanive nga rajoni i Manastirit dhe rrethinës, gjendja në lidhje me këtë pyetje është për një nuancë më e mirë – 56% e kompanive të anketuara janë përgjigjur se e dinë se ç'është plan për efikasitet energjetik.

Edhe pse shumica e kompanive punojnë pa plan të veçantë për efikasitet energjetik, me pyetësorin arritëm të vijmë deri tek të dhëna që tregojnë se 2/3 e kompanive në tre vitet e fundit kanë ndërmarrë masa për uljen e shpenzimeve për energji, ndërsa 1/3 e tyre ende nuk kanë ndërmarrë asnjë aktivitet.

Në kontekstin e shpenzimeve dhe mundësive për kursim, u parashtrua pyetja rreth procesit të furnizimit me makina, aparate ose sisteme të tjera që kompanitë i furnizojnë ose instalojnë me qëllim që ta dinamizojnë dhe modernizojnë prodhimin ose procesin e ofrimit të shërbimeve për konsumatorët dhe klientët. Kuptohet se kjo pyetje ishte e fokusuar në komponentët dhe karakteristikat e efikasitetit energjetik të furnizimeve eventuale, ku 88% e kompanive të anketuara nga Manastiri dhe 75% e kompanive kërçovare u përgjigjën se i marrin parasysh karakteristikat energjetike të makinave ose aparaturës, që gjithsesi është tregues dhe fakt për tu përshëndetur i cili na bën të përfundojmë se ekziston vetëdijesim i zhvilluar. Nga ana tjetër, 12% e subjekteve juridike në Manastir dhe 18,75% e kompanive kërçovare nuk bëjnë kujdes për karakteristikat e aparateve që i blejnë, që gjithsesi paraqet potencial të madh për ndryshim dhe përmirësim, së paku kur bëhet fjalë për vetëdijen e menaxherëve për shpenzimet dhe daljet.

Për shkak të strukturës së kompanive të anketuara dhe ndarjes së tyre në të vogla, të mesme dhe të mëdha, vetëm 8% e kompanive dhe atë vetëm nga rajoni i Manastirit kanë punësuar person kompetent për energjetikën dhe konsumin e energjisë (kryesisht bëhet fjalë për kompanitë e mëdha). Nga ana tjetër, në rajonin e Kërçovës, asnjë nga kompanitë që ishin pjesë e këtij hulumtimi nuk kanë person të angazhuar për energjetikë dhe konsum të energjisë. Ky është një element shumë i rëndësishëm në punën e kompanive, para së gjithash në kompanitë e mesme dhe të mëdha sepse bëhet fjalë për angazhim dhe përkushtim të vazhdueshëm rreth asaj që paraqet shpenzim real dhe punonjës i angazhuar i cili vazhdimisht e ndjek dhe analizon kurbën e shpenzimeve dhe konsumit, gjë që ndihmon gjatë përpilimit të një plani eventual për efikasitet energjetik me qëllim që të ulen shpenzimet dhe të mbahet efikasiteti energjetik i firmave.

Në kuadër të këtij grupi pyetjesh që kanë të bëjnë me vetëdijen dhe perceptimin rreth dobive nga zbatimi i masave për efikasitet energjetik, u përpoqëm të mësojmë dhe për aktivitete eventuale që kanë të bëjnë me ngritjen e vetëdijes tek punonjësit tjerë për efikasitetin energjetik dhe inkorporimin e principeve të tij në çdo aspekt të punës. Gjegjësisht, rreth 68% e kompanive nga të dy rajonet përdorin masa të caktuara për rritjen e vetëdijes së punonjësve dhe kjo bëhet më shpesh gojari. Nga ana tjetër, kompanitë tjera që u përfshinë me këtë anketë u përgjigjën se nuk ndërmarrin asnjë masë për ngritjen e vetëdijes së punonjësve, prandaj kanë nevojë të domosdoshme për ngritjen e vetëdijes të të gjithë të tjerëve që e përbëjnë ambientin e punës, gjegjësisht, organizimin me angazhim të shtuar nga ana e atyre që janë më thellësisht të përfshirë dhe të njoftuar me këtë problematikë.

Duke i pasur parasysh ato që u thanë më lartë, ekipi hulumtues u mundua t'i kuptojë arsyet e mungesës së mekanizmave reale dhe praktike të efikasitetit energjetik në punën e tyre. Siç kemi pritur, 44% e kompanive (nga të dy rajonet) e theksuan mungesën e mjeteve financiare si faktor primar kufizues për investime ose aktivitete. Një përqindje e konsiderueshme e kompanive (44% nga rajoni i Manastirit dhe 31,25% nga rajoni i Kërçovës) mendojnë se potenciali për kursim të energjisë pa investime arrin 0-5%, gjë që thekson nevojën për ngritjen e vetëdijes së përgjithshme të punonjësve për efektet nga zbatimi dhe mbështetja në shprehitë dhe mekanizmat (para së gjithat në ato që nuk kërkojnë mjete financiare) për shfrytëzim dhe veprim racional me energjinë. Në pajtim me këtë shkojnë dhe të dhënat se 24% e menaxherëve të anketuar nga kompanitë në Manastir dhe Kërçovë theksuan se fokusimi i kompanive në prodhimet dhe shërbimet që i ofrojnë është pengesë kryesore për mungesën e mekanizmave reale në kompanitë përkatëse, gjë që sërish e thekson nevojën e ngritjes së vetëdijesimit dhe kuptimit të vetë konceptit të efikasitetit energjetik.

Figura 23: Potenciali për kursime (Manastir)

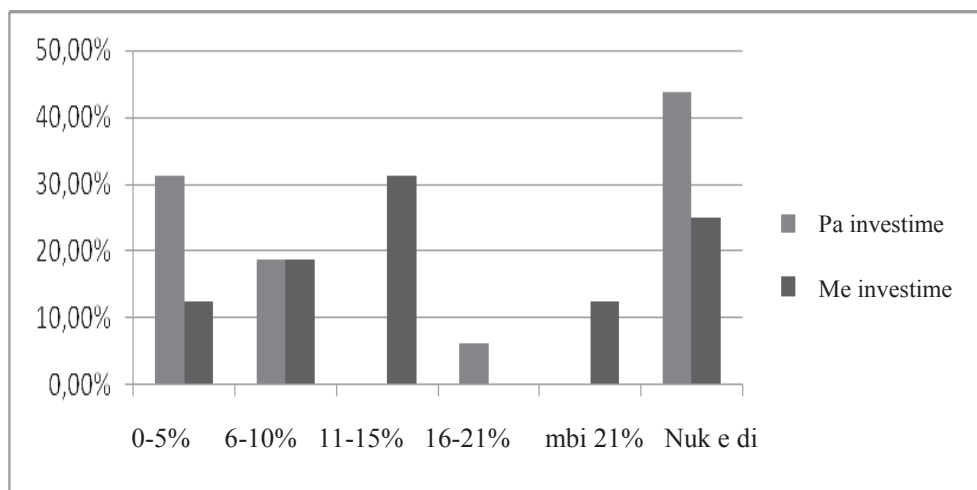
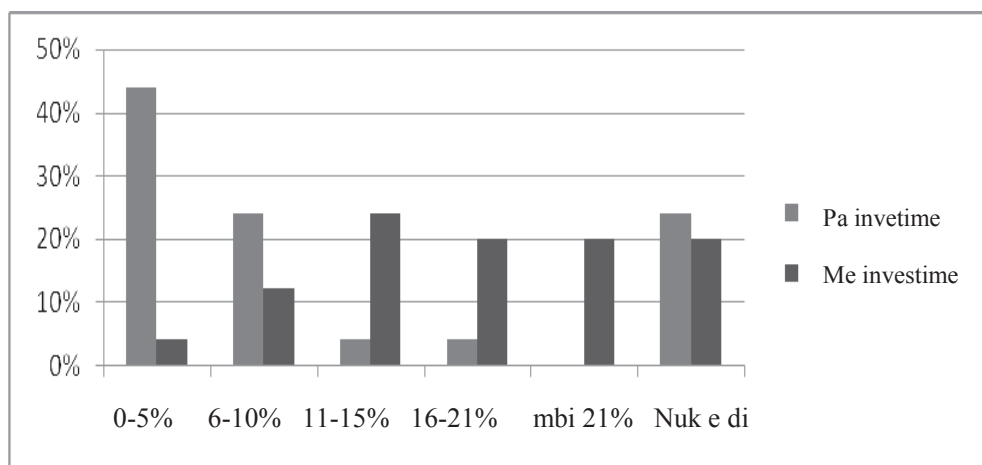

Figura 24: Potenciali për kursime (Kërçova)

Burim: Anketë e CRPM për efikasitet energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014

Në përpjekje për tu tejkaluar sfidat e tilla, linjat kreditore dhe huat gjithmonë janë një nga opsionet, kuptohet në kushte ideale. Ky ishte edhe motivi që ta hulumtojnë gatishmërinë dhe nivelin e informimit të kompanive rreth mundësisë për balancim të gjendjes momentale me atë që e ofrojnë bankat. Edhe pse pjesa më e madhe e kompanive kanë informacione në lidhje me kreditë bankare për efikasitet energjetik (81,25% nga rajoni i Kërçovës dhe 88% nga rajoni i Manastirit), megjithatë ato nuk janë në gjendje t'i ngrejë këto kredi për rinovim dhe rekonstruim për kursim të energjisë për shkak të pamundësisë t'i kthejnë ato. Ngjashëm si me rastin e qytetarëve dhe banorëve të Manastirit dhe Kërçovës, i pyetëm kompanitë çfarë është më kritike në veprimtarinë e tyre dhe çfarë është ajo që konsumon sasi më të madhe të energjisë dhe mjeteve për t'i mbuluar ato dhe mund të zëvendësohet me mekanizëm me efikasitet më të lartë energjetik (aparaturë, makinë, instalim, sistem). Shumica e të anketuarve u përgjigjën se më urgjente për sanim janë sistemet e ngrohjes dhe ftohjes. Në rajonin e Kërçovës rikonstruimi i pajisjeve dhe rikonstruimi i sistemeve për ngrohje dhe ftohje janë një lloj të rëndësishme (18,75%). Kompanitë e tjera konsiderojnë se duhet të investohet në kombinim me nga 2,3 ose 4 ndryshime nga të lartpërmendurat, me qëllim që të bëhen më efikas në aspektin energjetik. Në rajonin e Manastirit situata nuk është shumë më ndryshe, gjegjësisht 20% e të anketuarëve konsiderojnë se duhet të investohet në ngrohje dhe ftohje, ndërsa të tjerët janë të qënirmit se duhet të kushtohet vëmendje njëkohësisht në më shumë sektorë.

Kur bëhet fjalë për përmirësimin e efikasitetit energjetik, fuqia e informimit dhe niveli i informimit kanë rëndësi të veçantë. Dhe këtu anketa tregoi që ka nevojë dhe hapësirë për veprim. Gjegjësisht, 92% e kompanive nga Manastiri dhe 81,25% nga Kërçova konsiderojnë se kanë nevojë për më shumë informacione dhe të dhëna në lidhje me llogaritjen për kursime eventuale para vendimit për investim. Më shumë se gjysma e kompanive në të dy rajonet nuk dinë nga cilat institucione ose organizata do të mundeshin t'i marrin këto informacione ose këshilla, ndërsa kompanitë që thanë se e dinë kush mund t'ju ndihmojë, i përmendën EVN Maqedoni, Qeveria e RM, profesionistët, konsultuesit për energjetikë, përfaqësuesit e vetëqeverisjes lokale, bankat dhe kompanitë ndërtimore si burime potenciale për rritjen e njohurive të tyre.

Figura 25 (Manastir): Burimi për këshilla ose informacion

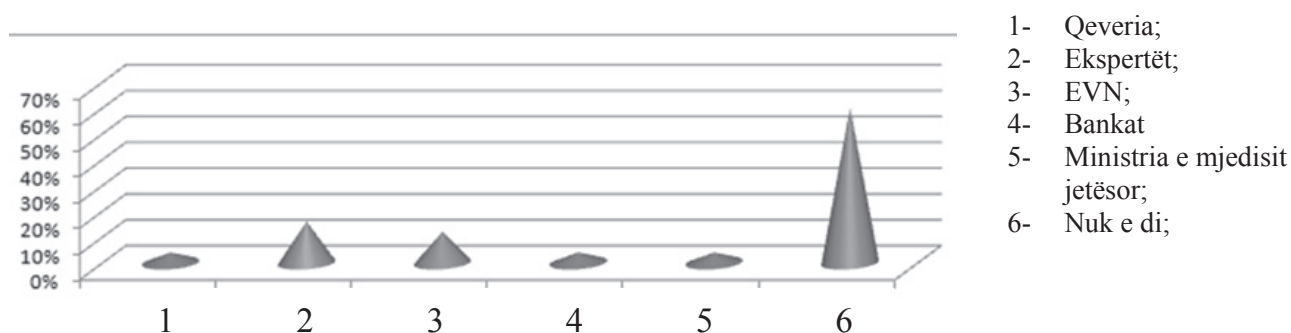
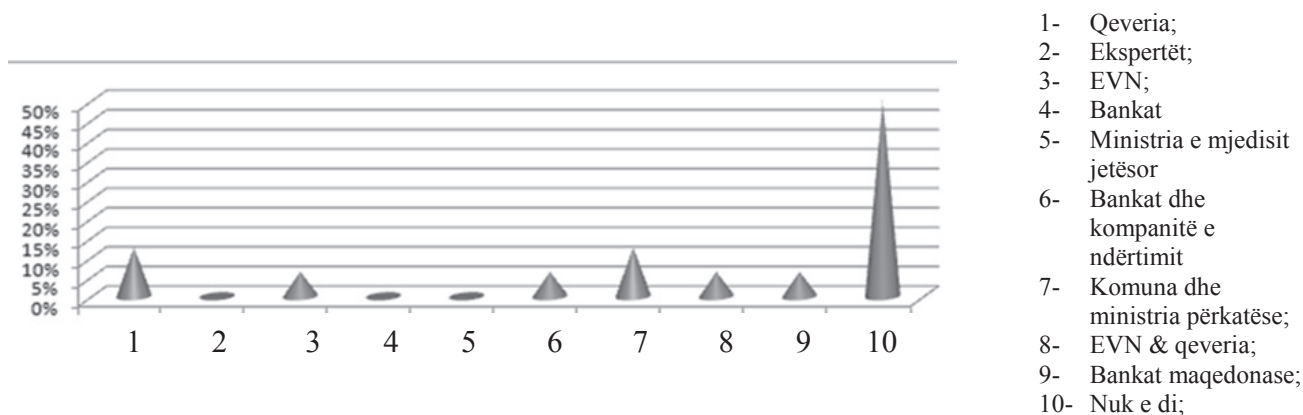

Figura 26 (Kërçova): Burimi për këshilla ose informacion

Burim: Anketë e CRPM për efikasitet energjetik në Kërçovë dhe Manastir, 2014.

Kapitulli 6: Përfundimi dhe rekomandimet

Pesë kapitujt paraprak na ndihmuan të kemi një pasqyrë të qartë dhe precize për atë se çka ndodh në fushën e efikasitetit energjetik dhe të shfrytëzimit të qëndrueshëm të energjisë në Manastir dhe Kërçovë, për gati të gjitha segmentet e mjedisit lokal në këto dy komuna. Në këtë kapitull do t'i sublimojmë të gjitha problemet dhe sfidat e detektuara, por këtë radhë në mënyrë të veçantë për secilin profil sepse kjo mënyrë do jetë më efikase për t'iu qasur obligimeve individuale që vijnë për secilin prej tyre në Planet e veprimt të paraqitura më poshtë.

Përfundime

Sa u përket **qytetarëve**, rezultatet përfundimtare treguan se 46,3% e banorëve në komunën e Manastirit dhe 63,2% e atyre që jetojnë në komunën e Kërçovës nuk janë të njoftuar me kuptimin e termit „efikasitet energjetik”. Veçanërisht shqetëson fakti se një përqindje mjaft e lartë e të painformuarve janë të moshës 18-34 vjeç, ndërsa përqindja e të painformuarve është edhe më e lartë tek më të moshuarit.

Të anketuarit e këtyre dy komunave pranuan se kanë nevojë për këshilla gjatë rikonstruimit eventual të shtëpive ose blerjen e teknikës/pajisjeve për përmirësimin e karakteristikave energjetike. Sa u përket të anketuarve nga komuna e Manastirit përqindja është 75% ndërsa vetëm 25% e të anketuarve në Kërçovë thanë se u duhet ndihmë e tillë. Diskrepanca e madhe mes këtyre përqindjeve mund të shpjegohet me nivelin e ulët të informimit për atë se çka përfshin dhe cilat janë efektet e vërteta nga një ndërtim ose blerje e këtij lloji, por sërish ekziston mundësi e lartë që përqindja në komunën Kërçovë e reflekton situatën reale në terren.

Dëshmi se vetëdija dhe njohuritë nga kjo lëmi relativisht janë të ulëta, flet edhe fakti që 79% e të anketuarve nga Manastiri dhe 85,2% nga Kërçova nuk e dinë se çka janë klasat energjetike të prodhimeve. Përqindja modeste e të anketuarve që e dinë kuptimin e termit nuk dinin të përgjigjen se të cilës klasë energjetike janë një pjesë e aparateve të tyre të amvisërisë.

Pjesa dominuese e të anketuarve të përfshirë me anketën në Manastir (85,3%) dhe Kërçovë (82,5%) u përgjigjen se jetojnë në shtëpi të ndërtuara para dhjetë ose më shumë viteve – kur nuk i kushtojnë shumë vëmendje vendosjes së termo-izolimit përkatës në fasada, çati, dysheme, etj. Kjo u vërtetua dhe nga pyetjet e tjera të anketës. Gjegjësisht, dy të tretat e atyre që morën pjesë në anketën tonë jetonin në shtëpi pa termo-izolim përkatës në fasadën e tyre. Pak më e mirë është gjendja me izolimin e çatave, ndërsa në Kërçovë kjo përqindje është 40,3%. Vendosja e dritareve me efikasitet energjetik me siguri është më pak i kushtueshëm ndër masat e mundshme për përmirësimin e karakteristikave energjetike në shtëpi, prandaj edhe rezultatet tregojnë se gati gjysma e shtëpive të të anketuarve në komunën Kërçovë kanë vendosur dritare të tilla ndërsa në komunën Manastir kjo përqindje arrin në 46,2%.

Përveç vetëdijes së ulët për këtë lëmi, si arsye për gjendjen e tanishme me karakteristikat e këqija energjetike të shtëpive në Manastir dhe Kërçovë, është edhe fuqia e dobët blerëse e popullsisë lokale. Në këtë kontekst, 83,3% e të anketuarve nga Manastiri dhe 79,2% e atyre nga Kërçova e potencuan këtë pengesë si problem më të madh në tendencat për të rinovuar ose për të blerë sistem të ri për ngrohje. Fuqia e dobët financiare është pengesë për marrjen e „kredive të gjelbra” nga bankat komerciale me të cilat do të përmirësoheshin karakteristikat energjetike të banesave.

Edhe në rastet me hyrje të kufizuara në buxhetin familjar, amvisëritë duhet të funksionojnë, të kryhen të gjitha aktivitetet ditore siç janë gatimi, higjiena personale, dhoma të ngrohta etj. Ngrohja padyshim është barrë më e madhe për buxhetin familjar në komunat Manastir dhe Kërçovë. Nga anketa arritëm të mësojmë se shpenzimet për energji gjatë muajve të verës lëvizin në intervalin 2.000-3.000 denarë, ndërsa gjatë periudhës së ngrohjes shpenzimet shtohen nga 2.000 deri në 5.000 denarë. Këto shpenzime tërheqin një përqindje të lartë të të ardhurave familjare në veçanti tek ata me të ardhura të pakta mujore, tek të cilët gjatë dimrit këto shpenzime zënë deri në 30% të të ardhurave të tyre.

Sa u përket mënyrave të ngrohjes së shtëpive, pjesa dominuese e qytetarëve të Kërçovës dhe Manastirit atë e bëjnë në mënyrë tradicionale – me dru. Në komunën e Kërçovës kjo përqindje arrin deri në 89,5%, ndërsa në Manastir dhe rrethinë 66% e të anketuarve u përgjigjën se druri është energjensi me të cilin ngrohen gjatë muajve të dimrit. Sa u përket energjensëve të tjerë, energjia elektrike është mjeti primar për ngrohjen e shtëpive të 8,8% kërçovarëve të anketuar ose 32% të të anketuarve nga Manastiri (para së gjithash për ata që jetojnë në banesa). Gazi dhe nafta janë pak të përfaqësuara në të dyja vendet, ndërsa gjendja është edhe më keq me llojet e tjera të energjensave siç janë peletat, biomasa etj. Një pjesë e vogël e amvisërive (5%) në Manastir dhe Kërçovë kombinojnë disa energjens, para së gjithash dru dhe energji elektrike me qëllim që të arrijnë temperaturë optimale për shtëpitë e tyre.

Për shkak të shpenzimeve të larta për energji dhe të ardhurave të kufizuara mujore në shtëpitë e qytetarëve të Manastirit dhe të Kërçovës, vihet re tendenca e uljes së rehatisë me qëllim që t'i ulin shpenzimet për ngrohjen e shtëpive – gjendje e cila njihet si „varfëri energjetike”. Rezultati nga kryqëzimi i të dhënave shërben në favor të këtij pohimi për Manastirin. Këto të dhëna tregojnë se familje me më shumë se katër anëtarë nuk ngrohin më shumë dhoma sesa familjet që kanë deri në katër anëtarë, d.m.th. familjet me më shumë anëtarë qëndrojnë në numër të njëjtë dhomash si ata me më pak anëtarë. Sa i përket Kërçovës, në këtë rast konstatuam se të ardhurat mujore janë në korrelacion të fortë me numrin e dhomave që ngrohen, dhe kjo ndikon në rehatinë që banorët lokal mund t'ia lejojnë vetes. Dëshmi për pohimin se varfëria energjetike është prezente edhe në këtë pjesë të republikës është fakti se dallimi mes familjeve që kanë të ardhura deri në 50.000 denarë dhe atyre me vetëm 8.000 denarë është vetëm një dhomë më shumë e ngrohur, gjegjësisht, më të pasurit mund t'ia lejojnë vetes vetëm një dhomë më shumë për të ngrohur në krahasim me ata që kanë të ardhura shumë më të vogla.

Ndërsa sa i përket energjensit që përdoret për kryerjen e aktiviteteve dhe nevojave të familjes si përgatitja e ushqimit dhe ngrohja e ujit për higjienë personale, energjia elektrike është primare. Për 87,2% të amvisërive në Manastir dhe për 84,7% të familjeve në Kërçovë energjia elektrike është mjet primar për ngrohjen e ujit. Rezultatet nga hulumtimi tregojnë se edhe përqindja e vendosjes së kolektorëve diellor është shumë e ulët në të dy komunat, në veçanti në Kërçovë me 0,2% ndërsa në Manastir përqindja arrin 2,5%. Sa i përket përgatitjes së ushqimit, më shpesh e përgatisin në soba elektrike. Në dhe rreth rajonit të Manastirit, 53,7% e të anketuarve gatuajnë me energji elektrike dhe 37,2 me dru. Gazin në këtë pjesë të vendit e përdorin 8,8% e popullsisë për gatim. Në Kërçovë situata është krejt ndryshe. Atje deri më 77,3% e amvisërive ushqimin e përgatisin me dru ndërsa 8,8% përdorin energji elektrike për të njëjtin qëllim. Gazi përdoret shume pak për gatim në Kërçovë (0,7%).

Të dhënat nga anketa e realizuar në Manastir dhe Kërçovë tregojnë se dhe të anketuarit që përdorin energji elektrike për ngrohjen e ujit dhe përgatitjen e ushqimit në masë të madhe e përdorin edhe tarifën e lirë me qëllim që t'i ulin shpenzimet mujore për konsumimin e rrymës. Përgjigjet e të anketuarve për përdorimin e tarifës së lirë lëvizin nga *çdo ditë në shpesh*.

Sa u përket perceptimeve dhe përvojave të nëpunësve dhe kryetarëve të komunave Kërçovë dhe Manastir në lidhje me efikasitetin energjetik dhe shfrytëzimin e qëndrueshëm të energjisë, kemi vërejtur një varg sfidash, problemesh dhe pengesash të cilat i potencuan të dy komunat dhe të tilla që janë specifike për secilën komunë. Në bisedë me nëpunësit komunal u potencua se një nga sfidat më të mëdha në të dy komunat është ulja e shpenzimeve për ndriçimin e rrugëve por pa e ulur kualitetin ose numrin

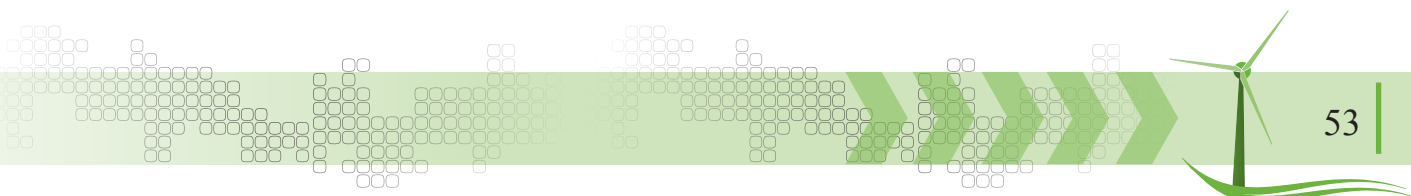
e dritave në rrugë. Sa i përket Manastirit, nëpunësit e intervistuar nga kjo komunë potencuan se arrijnë të mbajnë tempo të shpejtë në zëvendësimin e poçeve të vjetra, më shpesh me drita LED. Ky është dhe rekomandim i Ministrisë për ambient jetësor dhe planifikim të hapësirës, të cilës komuna e Manastirit informon se i përmbahet plotësisht dhe në kohë por kjo merr shuma të mëdha nga buxheti komunal. Sa i përket Kërçovës, situata me ndriçimin rrugor dhe tempon e zëvendësimit të poçeve të vjetra me të reja paraqet sfidë të vazhdueshme që është më e madhe se në komunën Manastir. Buxheti i kufizuar komunal është shkak kryesor për këtë, por megjithatë arrihen rezultate si në hapësirat urbane edhe në ato rurale të komunës, por sërish ngelet hapësirë e madhe për përmirësimin e situatës ekzistuese.

Nëpunësit nga komunat e Kërçovës dhe Manastirit si shqetësuese e veçojnë gjendjen me karakteristikat energjetike të objekteve publike të të dy komunave, para së gjithash të ndërtesave shkollore. Nëpunësit në Manastir potencuan se progres i vazhdueshëm realizohet në vendosjen e dritareve me efikasitet të lartë energjetik, ndërsa në përgjithësi gjendja me izolimin termik të fasadave dhe çative ngelet e keqe edhe pse bëhen plane për largim sa më të shpejtë të këtij problemi. Edhe në komunën e Kërçovës ballafaqohen me problem identik dhe siguron se situata e tillë tërheq shuma edhe më të mëdha për ngrohjen e ndërtesave. Nëpunësit e komunave kompetent për këtë çështje, në veçanti e potencuan problemin me shpenzimet e larta për ngrohjen e shkollave. Një nga shkaqet për këtë me siguri janë karakteristikat e dobëta energjetike të ndërtesave, por kështu që për ngrohje paraqesin problem shtesë.

Kuptohet, ka edhe shembuj pozitiv për të dyja vetëqeverisjet lokale. Përveç vendosjes së pompës termike ajrore në sallën e takimeve të këshillit komunal me të cilën lidhet edhe inspektorati, nëpunësit në Manastir potencuan se nëpër kopshte ka filluar procesi i instalimit të kolektorëve diellor me të cilët do të ngrohet uji për nevojat e kopshtit. Në këtë komunë tani më janë vendosur dy kolektorë të tillë në dy kopshte, dhe tanimë vërehen edhe kursimet e para. Tendencë e ngjashme ekziston dhe në Kërçovë. Një nga kopshtet tani më furnizohet me ujë të ngrohtë me ndihmë të kolektorit diellor, ndërsa pritet që kjo të vazhdojë edhe në ndërtesat e shkollave. Sipas nëpunësve, çdo aktivitet varet nga mjetet e disponueshme të cilat siç thonë, asnjëherë nuk janë të mjaftueshme. Si alternativë për lidhjen e asaj që është e nevojshme dhe realitet ata shohin në transferet shtesë nga buxheti qendror i dedikuar ekskluzivisht për financimin e aktiviteteve që kanë të bëjnë me efikasitetin energjetik, por edhe në formimin e Fondit për efikasitet energjetik.

Sa i përket Fondit, atë e shohin si katalizator i cili do ta nxiste procesin e rinovimit dhe rikonstrimit të objekteve të cilat janë nën kompetencat e komunës ose gjenden në territorin e saj, ndërsa nga komuna e Kërçovës konsiderojnë se nëse Fondi do të strukturohet në mënyrë që të ofrojë kredi ose norma interesi me norma të njëjta ose të përafërta me ato të bankave komerciale, atëherë nuk do të arrihen rezultatet e dëshiruara. Ata sugjerojnë që Fondi të jetë i vetëmbështetur, gjegjësisht kursimet që do të gjenerohen pas përfundimit të aktiviteteve të caktuara ose të rinovimit të derdhen në vetë fondin me të cilat do të financohen projekte të tjera. Njëkohësisht, ekipet e të dy komunave kërkojnë debat të hapur dhe përfshirjen e tyre të drejtpërdrejt në diskutimet për mënyrën se si do të punojë fondit. Në këto dy komuna paraqitet edhe nevoja e intensifikimit të partneritetit publiko-privat, së pari për ndriçimin e rrugëve. Gjegjësisht, meqë asnjë marrëveshje e tillë nga sfera e efikasitetit energjetik nuk është nënshkruar në komunat Manastir dhe Kërçovë, edhe pse potencial për një gjë të tillë ekziston veçanërisht në pjesën e ndriçimit të rrugëve.

Nëpunësit nga këto komuna e potencuan edhe problemin me stafin e kufizuar i cili në të njëjtën kohë është i angazhuar me më shumë punë (regjistrimi i konsumit, shërbime komunale, aktivitete administrative etj.) si dhe nevojën e komunave për staf që do jetë i fokusuar vetëm në efikasitetin energjetik dhe projektimin e zgjidhjeve për shfrytëzim të qëndrueshëm të energjisë. Sipas bisedave me nëpunësit nga Manastiri, kjo është dhe një nga shkaqet pse ende ka vonesa me miratimin e programeve komunale për efikasitet energjetik, në pajtim me Ligjin për energjetikë.

Programi i tillë i fundit në komunën Manastir u soll për periudhën 2009-2013, ndërsa nivelin e realizimit të asaj që ka qenë e paraparë, nëpunësit e vlerësojnë si të pjesshme. Rritjet më të mëdha janë realizuar në fushën e ndriçimit rrugor, ngrohjen e ujit me kolektorë diellorë, formimi i një kompanie të veçantë që do e ketë për detyrë ta zbatojë projektin e ngrohjes qendrore. Dështimet në segmentet tjera të programit vijnë së pari për shkak të faktit se në komunë edhe më tej ka nevojë për ndërhyrje infrastrukturore të cilat tërheqin shuma të mëdha të parave nga arka e komunës si dhe për shkak të mbingarkimit të nëpunësve komunal. Për dallim nga komuna Manastir, komuna e Kërçovës deri më tani nuk ka përgatitur program të tillë as për periudhën e kaluar as për periudhën që vijon. Në rastin e kësaj komune, përveç nevojës për rritje të stafit, faktor që e rëndon situatën është dhe periudha e tranzicionit nëpër të cilën kalon komuna në kuptimin administrativ për shkak të bashkimit të Zajazit, Drugovës, Vraneçnicës dhe Oslomejit me komunën Kërçovë si dhe mosinteresimi i kryetarëve të mëparshëm të komunës për të përgatitur një program të tillë. Megjithatë, mungesa e një programi të tillë nuk është pengesë për veprime në këtë sferë, gjë që dhe realisht ndodh në terren në kuadër të mundësive, por sërish ngelet fakt se bëhet fjalë për obligim ligjor i cili duhet të respektohet deri në fund.

Në të dyja komunat ka gatishmëri për të ndihmuar në ngritjen e vetëdijes qytetare për dobritë e efikasitetit energjetik, por kujtojnë se fuqia e dobët financiare është pengesë për të cilën duhet të gjendet zgjidhje. Të dyja komunat, gjithashtu, e potencuan nevojën për komunikim të rregullt mes njësisë të vetëqeverisjes lokale të organizuar në mënyrë sistematike dhe me kalendar të rregullt. Si bazë për këtë ata e shohin Rrjetin për efikasitet energjetik në BNjVL, por mendojnë se bashkëpunimi në këtë rrjet duhet patjetër të përmirësohet si në aspektin organizativ ashtu edhe në aspektin teknik.

Sa u përket perceptimeve, qëndrimeve, përvojave dhe mendimeve të kryetarëve të tanishëm të komunave Kërçovë dhe Manastir në lidhje me çështjen e efikasitetit energjetik dhe shfrytëzimit racional të energjisë në këto dy vetëqeverisje lokale, mund të përfundojmë se për të dy kryetarët këto çështje janë prioritet të larta. Sipas tyre, për këtë flet jo vetëm përfshirja konstante në projektet dhe aktivitetet vijuese por dhe programet parazgjedhore në të cilat parashihen masa në këtë fushë. Që të dy konfirmojnë se janë të përfshirë në ndjekjen e konsumit të energjisë në komunat përkatëse, si dhe në analizat për atë se çka është e nevojshme që të përmirësohet kualiteti, por dhe të zvogëlohen shpenzimet për energji. Megjithatë, që të dy konstatojnë se ekzistojnë një varg faktorësh të cilët e diktojnë tempon e investimeve dhe rikonstruimeve.

Për kryetarin e komunës së Kërçovës, Fatmir Dehari, përveç periudhës transitore të administratës, problem paraqesin edhe financat, gjegjësisht mjetet që mund të dedikohen për këtë çështje. Ai na siguron se një nga pengesat më të mëdha për punuar më intensivisht në këtë çështje është buxheti i kufizuar, ndërsa problem paraqesin edhe borxhet që i janë mbledhur komunës nga koha e RSFJ-së. Edhe kryetari i komunës së Manastirit potencoi se gjithmonë ka nevojë për më shumë mjete nga buxheti, për të gjitha çështjet, përfshirë edhe për këtë. Megjithatë, Taleski tha se gjatë përgatitjes së buxhetit për secilin vit të ardhshëm, bëhet kujdes që ai të jetë në kornizat e mundësive dhe realitetit duke mbajtur në këtë mënyrë kontinuitet në tejkalimin e problemeve me të cilat ballafaqohet komuna, por dhe realizim të lartë të buxhetit.

Pavarësisht situatës së tillë, në të dyja komunat implementohen projekte dhe operacione me qëllim që të përmirësohen portfoliot energjetike të komunave – zëvendësimi i dritareve dhe vendosja e termo-izolomit në ndërtesa shkollore, vendosja e kolektorëve diellor dhe të ngjashme. Për të dy kryetarët problem më i madh është ngrohja e shkollave për shkak të kazanëve të vjetër dhe energjensave siç janë drunjtë, mazuti dhe nafta të cilat e dëmtojnë ambientin në Kërçovë dhe Manastir. Sa i përket vonesës me programin për efikasitet energjetik në Manastir, kryetari i komunës potencoi se po punojnë në këtë çështje meqë bëhet fjalë për dokument strategjik i cili shërben si udhërrëfyes për atë se nga duhet të orientohen investimet. Ai e vlerësoi si të dobishëm programin e fundit dhe në veçanti e potencoi projektin për ngrohje qendrore në Manastir, i cili, siç thotë kryetari i komunës, është shtylla e të gjitha angazhimeve

rreth planeve për ngrohjen e shtëpive në Manastir. Sa i përket Kërçovës, Dehari tha se në periudhën në vijim do e ketë prioritet miratimin e këtij programi për herë të parë dhe siguron se komuna është e gatshme vetë ta përgatisë këtë dokument.

Ajo që ishte e dukshme nga biseda me kryetarin e komunës së Manastirit ishte fakti se kjo komunë ka përvojë dhe komunikim me komunat e tjera në vend, por edhe me ato në Greqi përmes programit IPA për bashkëpunim ndërkufitar. Kryetari i komunës së Kërçovës tha se para komunës së Kërçovës qëndron potencial i madh për bashkëpunim me njësitë e tjera të vetëqeverisjes lokale në vend, por dhe me ata jashtë vendit.

Megjithatë, u potencua nevoja për kalimin në fazën tjetër të programeve të projekteve të cilat i financon BE-ja dhe donatorët e tjerë, gjegjësisht më shumë mjete për projekte kapitale dhe strukturore me të cilat në terren realisht do të përmirësohen karakteristikat e objekteve të cilat janë nën kompetencat e komunës ose janë në territorin e saj. Sa i përket formimit të Fondit për efikasitet energjetik, të dy kryetarët e komunave potencuan se një fond i tillë është i nevojshëm por kërkuar debat më të hapur rreth kësaj çështje.

Sa u përket **organizatave joqeveritare** të cilat aktivisht punojnë në rajonin e Manastirit dhe Kërçovës, pas intervistave me to, mund të përfundojmë se bëhet fjalë për organizata të cilave u nevojitet ndihmë me qëllim që të fitohen njohuri më të thella nga fusha e efikasitetit energjetik, por dhe shkathtësi rreth procesit të përgatitjes dhe zhvillimit të aplikimeve për projekte. Për shkak të këtyre arsyeve nuk është realizuar asnjë projekt i pavarur nga kjo sferë, ndërsa numri i vogël i aktiviteteve vjen si rezultat i përfshirjes së pjesshme dhe të kohëpaskohshme në projekte ekzistuese të administruara nga organizata ose grupe tjera. Përveç njohurive të kufizuara në këtë temë, pengesë shtesë paraqet edhe mungesa e mjeteve të mjaftueshme për kofinancimin e projekteve që eventualisht mund t'i fitojnë, që është një nga parakushtet e pjesëmarrjes në procesin e aplikimit, në veçanti kur bëhet fjalë për projekte të financuara nga fondet e BE-së.

Për të gjitha organizatat ishte karakteristike dëshira për ta zhvilluar portfolion e projekteve të tilla sa më shumë që këto përshtateshin me qëllimet dhe ambiciet e programeve të tyre. Nevojitet angazhim i shtuar për bashkëpunim dhe përforsim i rrjeteve të bashkëpunimit mes vetë organizatave lokale në Manastir dhe Kërçovë, por edhe me ata nga kryeqyteti, meqë situata momentale mund të vlerësohet si e dobët me komunikim dhe shkëmbim të kohëpaskohshëm të përvojave, pa iniciativa konkrete..

Hapësirë për ndryshime ka edhe në marrëdhënien komunë – organizatë lokale joqeveritare. Gjegjësisht, nga kjo fushë thuajse nuk ka projekt të realizuar as në Manastir e as në Kërçovë. Megjithatë, interesant është fakti se aktivistët e këtyre organizatave kanë potencial të lartë për punë të përbashkët në temën e efikasitetit energjetik, në veçanti në rritjen e vetëdijes së qytetarëve për kuptimin e këtij koncepti. Aktivistët u ankuan edhe për tendencën që të gjitha debatet ose tryezat e rrumbullakëta me vlerë më të lartë për këtë sferë të mbahen në kryeqytet me çka pjesa tjetër e vendit anashkalohet. Ata konsiderojnë se fushata të gjëra edukative janë të nevojshme në të dy qytetet, në veçanti për më të moshuarit, por thonë që paralelisht me fushatën duhet të gjenden zgjidhje për tejkalimin e problemit me fuqinë e dobët blerëse sepse vetëm në atë mënyrë do të mundet realisht të ketë ndikim njohuria që do të fitohet eventualisht. Një nga mekanizmat më të përmendura për këtë nga organizatat lokale joqeveritare ishte parimi i subvencionimit ngjashëm si ato për vendosjen e kolektorëve diellorë ose në formën e ndihmave që bujqit i marrin nga shteti. Bashkëbiseduesit nga sektori joqeveritar në Manastir gjithashtu potencuan se nevojitet realizim i projekteve infrastrukturore në Manastir, duke iu referuar para së gjithash rrjetit të ngrohjes qendrore, ndërsa në Kërçovë u kërkuar përparim i dukshëm në lidhje me gazifikimin e vendit. Ata konsiderojnë se operacionet e tilla të mëdha do të kontribuojnë në mënyrën se si ngrohen shtëpitë në këto dy qytete, që nga ana tjetër do të kontribuojë edhe në uljen e ndotjes së ajrit. Organizatat nga Manastiri konsiderojnë se ekziston hapësirë e madhe për thellimin e bashkëpunimit rajonal me organizata tjera joqeveritare nga Greqia, Bullgaria dhe Shqipëria, ndërsa organizata nga Kërçova kanë

nevojë për kontakte initiale me partnerë nga rajoni për shkak të mungesës së çfarëdo bashkëpunimi ose aktiviteti në këtë fushë.

Sa u përket gazetarëve që punojnë në rajonin e Manastirit dhe Kërçovës, si pengesë e parë paraqitet fakti se asnjëri nga gazetarët e intervistuar nuk raporton vetëm për energjetikën por për të gjitha temat shoqërore. Sipas tregimeve të tyre, lajmet e lidhura me energjetikën janë të përfaqësuara në botimet informuese, gjegjësisht, raportimet lokale, por jo edhe në lajme dhe tema të cilat drejtpërdrejtë kanë të bëjnë me efikasitetin energjetik. Pjesa më e madhe e gazetarëve të cilët morën pjesë në këtë hulumtim konsiderojnë se edhe gjatë ditëve kur informohet për ngjarje në lidhje me energjetikën, ajo në shumicën e rasteve paraqitet si përplasje mespartiake dhe pa ndonjë peshë në përmbajtje. Gazetarët në Manastir potencuan se numri i vogël i raporteve mbi shfrytëzimin racional të energjisë në shumicën e rasteve u referohet aktiviteteve vijuese në komunë ose rajon, si për shembull, si vendosja e kolektorëve diellorë. Problem shtesë i cili padyshim ndikon mbi tempon por edhe kualitetin e asaj që publikohet është mungesa e njohurive për efikasitetin energjetik dhe shfrytëzimin racional të energjisë si koncepte. Gjithashtu u përmend dhe skema redaktoriale jo vetëm e medimeve lokale por edhe e atyre që kanë qasje në të gjithë territorin e vendit. Gjegjësisht, politizimi i lajmeve, para që gjithash raportet për përplasjet mespartiake, problemi me emrin dhe tema tjera që gjithmonë janë aktuale krijojnë një situatë në të cilën është shumë rëndë të thyhet akulli që të informohet për ndonjë temë ose ngjarje të tretë, në këtë rast për efikasitetin energjetik.

Thua se të gjithë gazetarët potencuan se ekziston potencial i madh për raportim dhe promovim të këtyre temave me çka do të rritej vetëdija e qytetarëve për kuptimin e veprimit të arsyeshëm me energjensat dhe energjinë në përgjithësi. Edhe pse në mungesë të ndonjë analize ose hulumtimi të mirë, gazetarët nga këto rajone na sigurojnë se ekziston hapësirë e gjerë për përmirësimin e nivelit të vetëdijes së qytetarëve për dobitë nga efikasiteti energjetik, por sërish si faktor kufizues e parashtrajnë fuqinë e dobët blerëse të banorëve lokal. Gjithashtu na u bë me dije mungesa e numrit të nevojshëm të ekspertëve dhe profesionistëve në të dy komunat të cilët do mundeshin të shërbenin si bashkëbisedues relevant për të zhvilluar një raport ose temë por konsiderojnë se pjesa më e madhe e ngjarjeve që kanë të bëjnë me këtë problematikë janë të koncentruara në Shkup dhe kërkojnë decentralizimin e tyre me çka do të kontribuohet në gjallërimin e pjesës tjetër të vendit në këtë fushë. Disa nga ata gjithashtu e potencuan problemin me institucionet të cilat nuk janë të hapura ndaj tyre edhe kur ata raportojnë për tema të fushës së energjetikës, me çka sipas tyre pengohet edhe një faktor i cili gjithashtu ndikon mbi motivin, dëshirën dhe deri diku edhe me kualitetin e asaj që do prezantohet para opinionit lokal ose më gjerë.

Spektori i biznesit në këto dy qytete gjithashtu u përfshi me këtë hulumtim. Të dhënat tregojnë se energjia elektrike është zgjedhja parësore për funksionimin e kompanive. Kombinimi i rrymës me naftë (në rastin e Manastirit) ose me gaz (Kërçovë). Derisa kompanitë e vogla ndajnë nga 3.000 – 30.000 denarë, të mesmet nga 40.000 e më lartë, ndërsa kompanitë më të mëdha ndajnë dhe deri në 200.000 denarë në muaj për shpenzimet e energjisë. Konstalacioni i tillë i shpenzimeve sipas kompanive, ndikon mbi punën e tyre të përgjithshme. Gjegjësisht, vetëm 48% e të anketuarve në Manastir dhe 50% e të anketuarve në Kërçovë në shkallën i vogël-mesatar-i madh, ndikimin e këtyre shpenzimeve e vlerësojnë së të mesëm edhe pse këto shpenzime padyshim janë barë për kompanitë për planet e tyre eventuale për investim. Kështu, për 72% të menaxherëve në Manastir dhe 81,25% të afaristëve kërçovarë ky shpenzim është variabël e pashmangshme e cila gjithsesi e rrit hezitimin për zgjerimin e bizneseve. Anketa e CRPM tregoi se 44% e të gjitha kompanive të anketuara në Manastir dhe 37,5% e të anketuarve në Kërçovë nuk kryejnë monitorim të energjisë, gjegjësisht nuk e regjistrojnë konsumin e energjisë në nivel mujor ose vjetor. Ky hulumtim tregoi se menaxherët në Kërçovë dhe Manastir janë shumë pak të njoftuar me këtë term, ndërsa kjo u pasqyrua dhe në rezultatet përfundimtare – 62,5% e të kompanive të anketuara në Kërçovë dhe 44% e atyre në Manastir kanë njohuri ose informacione për këtë nocion. Me këtë përshtatet edhe gjetja se vetëm 8% e kompanive në Manastir, dhe atë kryesisht kompanitë e mëdha kanë punësuar

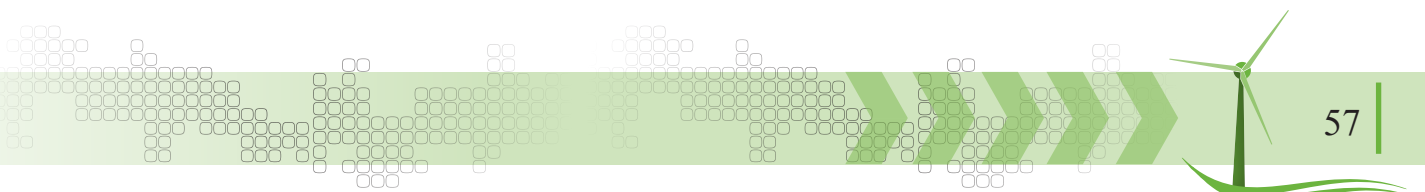

person kompetent për efikasitetin energjetik, në krahasim me Kërçovën, ku gjatë hulumtimit nuk u vu re asnjë shembull i tillë.

Megjithatë situata me vetëdijesimin nuk është dhe aq e nxirë nëse merret parasysh që gati 68% e kompanive në shumicën e rasteve në mënyrë gojore i këshillojnë të punësuarit për mënyrën dhe praktikën e shfrytëzimit më racional të energjisë. Pengesa kryesore për përmirësimin mënyrës së shpenzimit të energjisë në subjektet në fjalë të përfshira me këtë hulumtim janë mungesa e mjeteve financiare. Ky është problem për thuajse gjysmën (44%) e kompanive në Manastir dhe Kërçovë, ndërsa 24% e tyre u përgjigjen se shkak për këtë është fokusi i plotë që e kanë vënë në prodhimtarinë dhe funksionimin e ndërmarrjeve të tyre. Kushtet financiare të kompanive janë një nga faktorët pse ata nuk vendosen për të ngritur të ashtu-quajtur „kredi të gjelbra”. Pavarësisht nga instalacioni i tillë i shkaqeve, 2/3 e kompanive në periudhën e kaluar kanë ndërmarrë masë për efikasitetin energjetik. Ndryshim më të madh, në kuptimin pozitiv, kemi vërejtur në pyetjen që i referohet procesit të blerjes së instalimeve dhe makinave të reja, në të cilën 75% e kompanive nga Kërçova dhe 88% e atyre nga Manastiri u përgjigjen se në këtë procedurë u kushtohet vëmendje e madhe karakteristikave energjetike. Udhëheqësit e dinë dhe janë të bindur se këto investime/aktivitete pozitivisht do të ndikojnë në punën e përgjithshme të vetë kompanive. Vërejtëm se 44% e menaxherëve janë të bindur se dhe pa investime, por me vetëdije të ngritur dhe kontroll mbi konsum, potenciali për kursim lëvizë mes 0 dhe 5%.

Rekomandime

Rekomandimet, d.m.th. planet për veprim për tejkalimin e pengesave dhe sfidave të lartpërmendura për komunat Manastir dhe Kërçovë i organizuam në tabela me qëllim që të ketë paraqitje më të lehtë për obligimet individuale të cilat palët e involvuara duhet t'i ndërmarrin. Autore e Plan veprimit për Komunën Kërçovë është Ana Stojilovska, ndërsa për Komunën Manastir Sonja Zuber, hulumtuese nga organizata think-tank „Analitika“.

Plan për veprim – Manastir

QËLLIMI PROGRAMOR 1: Rritja e diturive dhe shkathërsive të qeverisjes lokale dhe nëpunësve të komunës me qëllim që të arrihet implementim më i gjërë dhe gjithëpërfshirës i masave për EE dhe BRE në komunën Manastir.

Masa/Aktivitet	Rezultatet e pritura	Indikatorë	Afat	Zbatues i mundshëm	Buxhet	
					Shuma	Burimi i mundshëm
Qëllim afatshkurtër 1.1: Formimi i një ekip/sektori të posaçëm për efikasitet energjetik në komunë						
Vendim për formimin e Sektorit për efikasitet energjetik në komunën e Manastirit. Pajisja e zyrës. Rishpërndarje e stafit.	Funksionimi i ekipit si njësi e veçantë brenda vetëqeverisjes lokale.	Zyrë e hapur Numri i projekteve të realizuara nga fusha e efikasitetit energjetik dhe burimeve të ripërtëritshme të energjisë.	2015	Komuna Manastir	5000 euro	Buxheti i komunës/ buxheti qendror/ donatorë ndërkombëtarë.
Qëllimi afatshkurtër 1.2: Rritja e numrit të nëpunësve që punojnë në ekipin/sektorin e EE në komunë.						
Vendim për angazhimin e vullnetarëve në komunë në mënyrë specifike për sektorin e efikasitetit energjetik. Trajnime për ekipin e efikasitetit energjetik për atë se si të përgatisin plane për efikasitet energjetik, projekte, si ta shfrytëzojnë Ligin për partneritet publik-privat, si të shfrytëzohen mjete nga programi IPA, si të zbatojnë kampanja dhe të ngjashme me qëllim që të zbatohen masa më të rëndësishme për EE në gjithë komunën, jo vetëm ndërtesat publike.	Janë ngritur kapacitete Implementim i masave për EE në komunë në nivel vjetor. Shfrytëzim aktiv i Ligjit për PPP për implementimin e masave për EE dhe BRE në komunë.	Numri i projekteve të realizuara në fushën e efikasitetit energjetik dhe burimeve të ripërtëritshme të energjisë. Është përgatitur program për efikasitet energjetik në komunën Manastir për periudhën 2015–2017. Formimi i së paku 2 PPP për realizim të projekteve nga fusha e EE dhe BRE.	2015–2017	Komuna Manastir/ ekspertë nga vendi dhe jashtë	3000 euro	Buxheti i komunës/ buxheti qendror/ donatorë ndërkombëtar.
Qëllim afatshkurtër 1.3: Njohuri e shtuar e të gjithë nëpunësve komunal për atë se cilat masa për EE mund t'i zbatojnë në punë por dhe në shtëpi.						
Trajnime për të gjithë nëpunësit për atë se si të zbatojnë masa për EE dhe si në mënyrë të qëndrueshme ta shfrytëzojnë energjinë në punë dhe shtëpi.	Nëpunësit janë të njohuar mirë me termet EE dhe BRE. Nëpunësit aktivisht marrin masa për kursimin e energjisë gjatë punës dhe në shtëpi.	Ulja e konsumit të energjisë. Nëpunësit kanë paraqitur kursim të energjisë dhe në shtëpitë e tyre.	2016–2017	Komuna Manastir/ organizata joqeveritare/ ekspert të huaj.	1000 euro	Buxheti i komunës/ buxheti qendror/ donatorë ndërkombëtarë.
Qëllimi afatshkurtër 1.4: Formimi i një zyre për informimin e qytetarëve, kompanive dhe palëve të tjera të interesuara për temat: energji e pastër, mjedis jetësor ejt.						
Projekt për formimin e zyrës për efikasitet energjetik.	Është formuar zyrë për efikasitet energjetik..	Numri i qytetarëve/kompanive/ palë tjera të përfshira që e kanë vizituar Zyrën.	2015–2016	Komuna Manastir.	3000 euro	Buxheti i komunës/ buxheti qendror/ donatorë ndërkombëtar.

Qëllim afatshkurtër 1.5: Komuna është pjesë e rrjeteve në nivel lokal, por dhe me palë të interesuara nga komuna të tjera dhe jashtë vendit me qëllim që të ndahet njohuria dhe përvoja në financimin dhe zbatimin e projekteve për EE dhe BRE.						
Formimi i rrjeteve në nivel lokal, rajonal, ndërkombëtar për aplikim dhe implementim të përbashkët të projekteve nga fusha e EE dhe BRE.	Komuna është pjesë e rrjeteve për implementim të masave për EE dhe BRE në dhe jashtë Maqedonisë. Takime të rregullta të rrjeteve. Projekte të përbashkëta për EE dhe BRE.	Numri i rrjeteve në të cilat bën pjesë komuna. Numri i projekteve në të cilat komuna punon si pjesë e rrjeteve.	2015–2017	Komuna Manastir/ komuna tjera nga Maqedonia/komuna nga Shqipëria/ komuna nga Greqia etj.	500 euro	Donatorë të huaj.
Qëllim afatshkurtër 1.6: Shkollat janë të njoftuara për atë se cilat masa për EE mund t'i zbatojnë dhe të mos shpenzojnë shumë mjete, në punën e tyre të përditshme.						
Zbatimi i fushatave nëpër shkolla për ngritjen e vetëdijes tek më të rinjtë për dobësi nga efikasiteti energjetik dhe për atë se si mund ta kursejnë energjinë..	Mësimdhënësit dhe nxënësit janë të njoftuar për masat për kursim të energjisë, masa të EE të cila mund t'i përdorin në shkolla.	Është zvogëluar shfrytëzimi i energjisë. Numri i masave të zbatuara për EE dhe kursimin e energjisë. Numri i shkollave të përfshira në këto masa.	2015–2017	Organizata qytetare/ vullnetarë/ ekipi për efikasitet energjetik tek komuna.	1000 euro	Projekt i financuar nga donatorë të huaj ose vendor.
Qëllim afatshkurtër 1.7: Broshura të përgatitura posaçërisht të dedikuara për secilën kategori shoqërore të ndëjshme si palë të ndikuara për temën e implementimit të masave për efikasitet energjetik dhe shfrytëzim i qëndrueshëm i energjisë, edhe atë për qytetarët, kompanitë, organizatat qytetare dhe mediumet.						
Projekt për përgatitjen e broshurave posaçërisht të dedikuara për secilën kategori shoqërore si palë të ndikuara për temën efikasiteti energjetik dhe shfrytëzim i qëndrueshëm i energjisë, edhe atë për qytetarët, kompanitë, organizatat qytetare dhe mediumet.	Shpërndarja e broshurave deri tek të gjitha palët shoqërore të ndikuara: amviseri, kompani, organizata qytetare, medime etj.	Numri i broshurave të shtypura. 90% e palëve të ndikuara të identifikuar janë të njoftuara dhe e kanë broshurën. Është rritur kursimi i energjisë si rezultat i masave të sugjeruara në broshura.	2016	Komuna Manastir/ ekspert të huaj ose vendor.	1000 euro	Projekt i financuar nga donatorë të huaj ose vendor.

QËLLIMI PROGRAMOR 2: Ngritja e njohurive mes qytetarëve të Manastirit për dobëti e efikasitetit energjetik, mundësitë që i ofron si kursimi i energjisë elektrike, fatura më të vogla të rrymës, ambient më i pastër etj, dhe dobëti nga shfrytëzimi i shtuar i burimeve të ripërtëishme të energjisë.

Masa/Aktivitete	Rezultatet e pritura	Indikatorë	Afat	Zbatues të mundshëm	Buxhet	
					Shuma	Burim i mundshëm
Qëllimi afatshkurtër 2.1: Të rinjtë në moshë 7-25 vjet, e dinë ç'do të thotë efikasitet energjetik dhe si mund të kursehet energjia pa kushtuar shumë.						
Trajnime që i synojnë të rinjtë me qëllim që t'i njoftojnë me termet efikasitet energjetik, energji e qëndrueshme, mbrojtja e mjedisit jetësor	Është rritur njohuria e qytetarëve për EE dhe BRE. Kursim i energjisë	Anketa e realizuar me këtë grup të synuar tregon rritje të përqindjes së të rinjve që janë të njohur me masat për EE dhe BRE për 40% në krahasim me më parë.	2016–2017	Organizatat qytetare/komuna.	1000 euro	Donatorë vendas dhe të huaj.
Qëllimi afatshkurtër 2.2: Më të moshuarit, dmth. Pensionistët (mbi 62 vjeç), e dinë se ç'është, para së gjithash, varfëria energjetike, si me pak mjete mund t'i përmirësojnë karakteristikat energjetike në shtëpi, si dhe ku t'i gjejnë mjetet për implementimin e masave për EE në shtëpitë e tyre, ku dhe sa para do të kursejnë çdo muaj me implementimin e masave për EE, vendosjen e kolektorëve diellor etj.						
Trajnime që synojnë pensionistët (mbi 62 vjet.) me qëllim që të njohohen me termin varfëri energjetike, të mësojnë si me pak mjete përmirësohen karakteristikat energjetike të shtëpisë, si dhe ku t'i gjejnë mjetet për implementimin e masave për EE në shtëpitë e tyre, si dhe sa para kursehen çdo muaj me implementimin e masave për EE, vendosjen e kolektorëve diellor etj.	Janë përcaktuar nevojat për amvisëritë. Është ngritur njohuria e më të moshuarve për EE dhe BRE. Kursim i energjisë nëpër amvisëri.	Anketa e realizuar me këtë grup të synuar tregon rritje të përqindjes së implementimit të masave për EE nëpër shtëpi për 30% në krahasim me situatën paraprake.	2015–2017	Organizata qytetare/ekspert të vendit ose të huaj/kompani/komuna.	1000 euro	Donatorë vendas dhe të huaj.
Qëllimi afatgjatë 2.3: Pjesa tjetër e banorëve është e informuar për atë se cilat masa të EE dhe BRE mund t'i zbatojnë në shtëpitë e tyre, sa kushton secila masë, sa është kursimi në nivel mujor dhe vjetor, ku më lehtë mund të marrin mjete për ata masa etj.						
Trajnime për gjithë banorët e interesuar për atë se ç'do të thotë EE, çfarë masa mund të zbatohen, si mund të ngrenë „kredi të gjelbra” etj.	Janë përcaktuar nevojat e banorëve rreth kursimit të energjisë nëpër shtëpi. Është rritur njohuria e qytetarëve për EE dhe BRE	Përqindja e numrit total të banorëve të komunës Manastir të njohur me masat e EE dhe BRE është 50%. Dendësia e masave për EE të ndërmarra nëpër shtëpi.	2015–2017	Organizata qytetare/ekspertë vendorë të jashtëm/kompani/komuna.	1000 euro	Donatorë vendas dhe të huaj.
Qëllimi afatshkurtër 2.4: Banorët e komunës janë në komunikim të vazhdueshëm me komunën për temat EE dhe BRE dhe e shfrytëzojnë Zyrrën për efikasitet energjetik, në të cilën kanë qasje për tu informuar, këshilluar, etj.						
Informimi i qytetarëve të komunës për Zyrrën për efikasitet energjetik, për atë se si mund ta shfrytëzojnë, për mënyrën e komunikimit me qeverisjen lokale për këto tema etj.	Shfrytëzim i vazhdueshëm i Zyrrës në komunë dhe kontakt i rregullt me nëpunësit.	Numri i qytetarëve që e shfrytëzojnë Zyrrën.	2016–2017	Komuna Manastir	500 euro.	Buxheti komunal.

QËLLIMI PROGRAMOR 3: Organizatat qytetare dhe mediumet nga territori i komunës Manastir janë mjaft të njoftuara me termet efikasiteti energjetik, shfrytëzim i qëndrueshëm i energjisë, burime të ripërtëritshme të energjisë, varfëria energjetike, etj. të cilat përmes projekteve, trajnimeve dhe aktivitete të ngjashme aktivisht punojnë në përmirësimin e situatës me efikasitetin energjetik dhe shfrytëzimin e qëndrueshëm të energjisë në komunë.

Masa/Aktivitet	Expected results	Indikatorë	Afat	Zbatues i mundshëm	Buxhet	
Qëllim afatshkurtër 3.1: Organizatat qytetare janë mjaft të njoftuara me temat EE, BRE dhe janë të ndërlidhura me organizata nga vendi dhe më larg, veçanërisht nga Shqipëria dhe Greqia, për punë të përbashkët në temat e lartpërmendura.						
Trajnime të destinuara për organizata qytetare për njohim më të mirë me temat EE, BRE. Takime tematike me organizata nga vendi dhe më gjerë, veçanërisht nga Shqipëria dhe Greqia, për punë të përbashkët në temat e lartpërmendura.	Njohuri më të mirë për temat EE dhe BRE. Janë formuar rrjete dhe partneritete me organizata nga vendi dhe rajoni.	Trajnimet e mbajtura Numri i aktivistëve të trajnuar nga organizatat qytetare. Takimet e mbajtura Numri i rrjeteve të formuara	2015–2016	Organizata qytetare nga Maqedonia dhe rajoni/komuna/ekspert të huaj ose vendor.	1000 euro	Donatorë të huaj ose vendas.
Qëllimi afatshkurtër 3.2: Organizatat qytetare punojnë në projekte për EE dhe BRE së bashku me komunën.						
Aplikim për projekte në bashkëpunim mes komunave dhe organizatave qytetare në tema të fushës së EE, BRE, mbrojtja e mjedisit jetësor.	Është formuar partneritet mes organizatave qytetare dhe komunës me qëllim që të zbatohen projekte nga fusha e EE dhe BRE.	Numri i projekteve të zbatuara nga fusha e EE dhe BRE.	2016–2017	Organizata qytetare/Komuna Manastir.	500 euro	Buxheti komunal.
Qëllimi afatshkurtër 3.3: Organizatat joqeveritare në mënyrë të pavarur punojnë me banorët e komunës në shpërndarjes së njohurive për EE dhe BRE.						
Projekte të destinuara për organizata qytetare ku së bashku me banorët përmes aktiviteteve të ndryshme do të punohet për përmirësimin e situatës me efikasitetin energjetik të komunës.	Organizatat qytetare nga Manastiri njihen nga qytetarët për punën e tyre rreth implementimit të masave për EE dhe BRE në kuadër të komunës.	Numri i aktiviteteve të zbatuara në komunë.	2017	Organizatat qytetare.	1000 euro	Donatorë të huaj ose të vendit.
Qëllimi afatshkurtër 3.4: Mediumet janë të trajnuara të raportojnë për tema nga sfera e energjetikës, në veçanti për EE, shfrytëzim të qëndrueshëm të energjisë, etj.						
Trajnime të destinuara për mediumet ku do të mësojnë si të informojnë dhe të edukojnë për tema që kanë të bëjnë me energjetikën.	Mediumet dhe gazetarët janë më thellësisht të informuar për termet EE dhe BRE.	Numri i trajnimeve të mbaruara. Numri i gazetarëve të trajnuar.	2015–2016	Ekspert të huaj dhe nga vendi.	1000 euro	Donatorë të huaj dhe nga vendi.
Qëllimi afatshkurtër 3.5: Mediumet, rregullisht, së paku njëherë në javë emitojnë material për energjetikën, të cilët përveç se informuese janë dhe edukuese.						
Projekte për mediume në të cilët një herë në javë do e kenë për obligim të hulumtojnë dhe shkruajnë për tema që kanë të bëjnë me energjetikën dhe që janë të rëndësishme për komunën.	Raportim i rregullt për tema energjetike në komunë.	Numri i artikujve në javë të dedikuar për tema energjetike.	2017	Mediumet nga Komuna Manastir/organizata qytetare.	1000 euro	Donatorë të huaj ose nga vendi.

QËLLIMI PROGRAMOR 4: Kompanitë nga territori i Komunës Manastir janë të njoftuar me masat për efikasitet energjetik që mundën t'i zbatojnë, kanë të punësuar që kujdesen poasçerishtë për menaxhimin energjetik të kompanisë, dinë ku të drejtohen për ndihmë gjatë implementimit të masave për EE dhe për kursimin e energjisë, dhe janë në komunikim dhe bashkëpunim të vazhdueshëm me komunën rreth implementimit më të lehtë të aktiviteteve të lartpërmendura.

Masa/ Aktivitete	Rezultate të pritura	Indikatorë	Afati	Zbatues i mundshëm	Buxhet	
					Shuma	Burim i mundshëm
Qëllim afatshkurtër 4.1: Kompanitë e dinë cilat dhe çfarë masa për EE dhe për kursim të energjisë mund të zbatojnë me pak mjete.						
Trajnime për kompanitë ku do të mësojnë më shumë për atë se si mundën a shumë mjete të zbatojnë masa për EE dhe BRE në hapësirat e veta të punës.	Nevojat janë evidentuar. Trajnimet janë mbajtur. Është rritur njohuria e termave EE dhe BRE.	Numri i kompanive që i kanë ndjekur trajnimet. Numri i trajnimeve të mbajtura.	2015–2016	Ekspert nga vendi dhe të jashtëm/organizata qytetare.	1000 euro	Donatorë të huaj dhe nga vendi/kompanitë me mjetet e veta.
Qëllimi afatshkurtër 4.2: Kompanitë e dinë ku të drejtohen për ndihmë gjatë implementimit të masave për EE.						
Ndërlidhja e kompanive me kompanitë e ndërtimit, kompani që shesin kolektorë diellorë dhe të ngjashme., përmes Zyrës për EE me qëllim që të ketë implementim më të lehtë të masave për EE në kompanitë e Manastirit.	Masat për EE dhe BRE janë zbatuara nga kompanitë.	Numri dhe lloji i masave për EE dhe BRE të zbatuara nga kompanitë.	2016–2017	Kompanitë.	1000 euro	Kompanitë/kredi nga bankat.
Qëllimi afatgjatë 4.3: Kompanitë kanë punësuar njerëz vetëm për menaxhim energjetik dhe planifikim për investim në kursimet nga implementimi i masave për EE.						
Projekt për trajnim dhe punësim të personelit kompetent për menaxhimin energjetik të kompanisë.	Janë punësuar persona që kujdesen për menaxhimin energjetik të kompanive.	Numri i të punësuarve që kujdesen për menaxhimin energjetik të kompanive është rritur për 50% nga viti paraprak. Shpenzime të zvogëluara të energjisë për 40% nga viti paraprak.	2015–2016	Kompanitë.	400 euro në muaj neto.	Kompanitë.
Qëllim afatshkurtër 4.4: Kompanitë bashkëpunojnë me komunën, e shfrytëzojnë Zyrën për efikasitet energjetik për tu informuar, por dhe për të ndarë përvojat e veta.						
Projekte të përbashkëta mes komunës dhe kompanisë ku punohet drejt përmirësimit të situatës me efikasitetin energjetik dhe shfrytëzimit të qëndrueshëm të energjisë në nivel lokal.	Bashkëpunimi mes kompanive dhe komunës është në nivel të lartë.	Numri i projekteve të përbashkëta të zbatuara. Numri i takimeve të realizuara. Numri i marrëveshjeve të nënshkruara për bashkëpunim.	2016–2017	Kompanitë/komuna.	Varësisht nga projekti.	Donatorë të huaj/ buxheti i komunës/ buxheti i kompanive.

PLAN PËR VEPRIM – Kërçovë

Palët e përfshira	Aktiviteti	Rezultati	Indikator i suksesit	Afati	Buxheti	Burimi i buxhetit
Komuna Kërçovë	Angazhim i vullnetarëve për përkrahje të implementimit të Platformës.	Janë angazhuar vullnetarë.	Është angazhuar një vullnetar.	Shkurt 2015.	1000 euro (kompensim sipas Ligjit për vullnetar) për shkurt-dhjetor 2015.	Komuna Kërçovë/ organizata qytetare/ sektori i biznesit/ donatorë.
Komuna Kërçovë me përkrahjen e donatorëve, organizatave qytetare, komunës tjera, etj.	Përgatitja e programit për efikasitetin energjetik me fokus tek masat për ngrohje dhe përkrahje për masa për efikasitetin energjetik për qytetarët.	Është përgatitur program për efikasitetin energjetik.	Programi për efikasitetin energjetik është përgatitur brenda afatit të propozuar me masat e parapara.	Mars –nëntor 2015.	300 euro (shpenzime udhëtimi për takim me Komunën Karposh, Strumicë, Qytetin e Shkupit, Gostivar, donatorë, organizata qytetare, BNjVL).	Komuna Kërçovë.
Komuna Kërçovë në bashkëpunim me komunën Manastir, Pogradec dhe Korçë.	Takim vjetor me kolegët nga dy komunat shqiptare dhe komunën Manastir për përgatitjen e aplikimeve për projekte.	Janë mbajtur takimet e parapara.	Janë mbajtur dy takime vjetore në afatin e paraparë dhe komunat e parapara me nga dy përfaqësues nga secila.	Takimi i parë është korrik 2015 dhe takimi i dytë në dhjetor 2015.	500 euro për komunën për 1 vit (qëndrim për dy persona për dy net dhe transport).	Komuna Kërçovë.
Komuna Kërçovë.	Botimi i broshurave informuese për qytetarët të cilat e shpjegojnë efikasitetin energjetik dhe masa të propozuara për përmirësimin e efikasitetit energjetik me më pak dhe më shumë mjete financiare dhe vlerësim të kursimit të energjisë dhe parave pas zbatimit të masave për efikasitetin energjetik, si dhe kontakt informacione për institucione dhe firma relevante për më shumë të dhëna (katër faqe format A4 në formë të broshurës)..	Janë botuar broshura	Janë botuar 500 broshura (300 maqedonisht dhe 200 shqip) me të dhënat e parapara në afatin e paraparë dhe të gjitha u janë ndarë qytetarëve prezent.	Qershor 2015.	100 euro për 500 copë (dizajnim dhe shtyp me ngjyrë).	Komuna Kërçovë/ donator/ BNjVL.
Komuna Kërçovë së bashku me organizatën qytetare	Ditë e hapur në komunë për qytetarët – dita e efikasitetit energjetik – si mundem me mjete minimale të kursej energji.	Është mbajtur Dita e hapur.	Është mbajtur një ditë e hapur me temën dhe afatin e paraparë me minimum 100 qytetarë prezent.	Tetor 2015.	300 euro (shpenzime udhëtimi për 2 ekspertë nga Maqedonia, për përfaqësues nga një institucion – p.sh. Ministri, Agjencia për energjetikë, shpenzime për poçe kursejese për qytetarët, stende, materiale promovuese etj.).	Komuna Kërçovë/ donator.
Komuna Kërçovë.	Diskutim për rristrukturimin e të punësuarave në komunë për të formuar njësi për efikasitetin energjetik.	Është mbajtur diskutim për formimin e njësisë për efikasitetin energjetik.	Diskutimi në këtë temë është mbajtur në afatin e paraparë dhe është sjellë vendim.	Mars 2015	Nuk ka buxhet plotësues	/

Komuna Kërçovë.	Të merret parasysh mundësia për anëtarësim në Marrëveshjen e Kryetarëve të Komunave (Convenant of Mayors).	Mundësia për anëtarësim në Marrëveshjen e Kryetarëve të Komunave është marrë parasysh.	Mundësia për anëtarësim në Marrëveshjen e Kryetarëve të Komunave është sikur në atë të parapara dhe është sjellë vendim.	Shkurt 2015.	Nuk ka buxhet plotësues – anëtarësimi në këtë Marrëveshje është pa pagesë.	/
Komuna Kërçovë.	Diskutim për përmirësimin e ngrohjes në komunë (zgjidhje e një nga tre mundësitë): 1) gazifikim, 2) ngrohje qendrore ose 3) ngrohje me peleta, furnizim me shporetë efikas për ngrohje dhe përmirësim të izolimit.	Është mbajtur diskutim për përmirësimin e ngrohjes së komunës.	Është mbajtur diskutim për përmirësimin të ngrohjes në komunë dhe është sjellë vendim i cili do të zbatohet nga që të tre opsionet.	Mars 2015.	Nuk ka buxhet plotësues.	/
Komuna Kërçovë.	Përgatitje për gazifikim (në qoftë se zgjidhet ky opsion): bisedime me Qeverinë për të marrë përkrahje për partneritet publik-privat, shikimi i mundësisë për përgatitje të një tenderi ndërkombëtar, biseda me Strumicën për mundësinë e gazit natyral të lëngshëm.	Nëse zgjidhet opsioni, janë realizuar kontakte me palët e përfshira të parapara.	Nëse zgjidhet opsioni, është mbajtur së paku një takim me Qeverinë dhe një takim me komunën e Strumicës.	Prill – nëntor 2015.	200 euro (për shpenzime udhëtimi për takime).	Komuna Kërçovë.
Komuna Kërçovë.	Përgatitja e ngrohjes qendrore (nëse zgjidhet opsioni) shikimi i vlefshmërisë, mundësisë për marrjen e huasë – takime me Ministrinë e financave, Qeverinë, etj.	Nëse zgjidhet opsioni, kontakte të realizuara të me palët e përfshira të parapara.	Nëse zgjidhet opsioni, është mbajtur së paku një takim me Ministrinë e financave dhe një me Qeverinë, është bërë analizë vetanake për mundësitë e realizimit të këtij opsioni.	Prill-nëntor 2015.	100 euro (për shpenzime udhëtimi për takime).	Komuna Kërçovë.
Komuna Kërçovë.	Përgatitje për ngrohje me peleta, furnizim me shporetë efikas për ngrohje dhe përmirësim të izolimit (nëse zgjidhet ky opsion): konsiderimi i mundësisë për partneritet publik-privat –takime me komunat Manastir, Dibër, Dollnen, takime me donatorë si Habitat dhe USAID.	Nëse zgjidhet ky opsion, janë realizuar kontakte me palët e përfshira të parapara.	Nëse zgjidhet ky opsion, janë tre komuna që kanë pasur partneritete publike-private (si psh. Manastiri, Dibra, Dollneni), një takim me Habitat dhe një takim me USAID.	Prill – nëntor 2015.	200 euro (për shpenzime udhëtimi për takime).	Komuna Kërçovë.
Komuna Kërçovë dhe kompani që prodhojnë dhe shesin kolektor diellorë.	Program për kolektor diellor për qytetarët në territorin e komunës: komuna ndërmjetëson në shifjen e kolektorëve diellor qytetarëve me çmime më të ulëta dhe me pagesa me rata.	Kolektorë diellor u janë shitur qytetarëve me kushte preferenciale për shkak të ndërmjetësimit të Komunës Kërçovë.	50 kolektor diellor u janë shitur qytetarëve.	Shtator 2015.	Nuk ka buxhet plotësues.	/
Komuna Kërçovë.	Shikim i opsionit për themelimin e një fondi për subvencione për qytetarët për mbarrimin e fasadave në territorin e komunës.	Opsioni është shikuar.	Opsioni është shikuar dhe është marrë vendim.	Nëntor 2015.	Nuk ka buxhet plotësues.	/

Komuna Kërçovë në bashkëpunim me kompani të fushës së energjetikës (për izolim, shitiën e peletave etj.).	Shikimi i mundësisë për subvencione për qytetarët e interesua në formën e investimeve direkte në efikasitetin energjetik – blerje e peletave, shporetëve efikas për ngrohje, ndërimi i dritareve, përmirësimi i izolimit.	Mundësia për subvencione konsideruar.	Mundësia për subvencione është konsideruar dhe është sjellë vendim.	Prill – nëntor 2015.	100 euro (për shpenzime udhëtimi për takime).	Komuna Kërçovë.
Komuna Kërçovë në bashkëpunim me Odën ekonomike dhe kompanive nga fusha e energjetikës.	Panair për efikasitet energjetik i destinuar për sektorin privat – si të arrij shpenzime më të vogla për energji në kompaninë time dhe ku mund të informohem për efikasitetin energjetik – dy ditë.	Është organizuar panairi i paraparë në afatin e paraparë për temën e paraparë të cilin e kanë frekuentuar së paku 30 kompani.	Është organizuar panairi i paraparë në afatin e paraparë për temën e paraparë të cilin e kanë frekuentuar së paku 30 kompani.	Shtator 2015.	800 euro (qëndrimi dhe udhëtimi i një eksperti nga rajoni, katering për dy ditë për 50 persona, kompensim për një person nga ko-organizuesit, psh. Oda ekonomike).	Komuna Kërçovë/donator/ sektori privat.
Organizata qytetare aktive në Komunën Kërçovë, Komuna Kërçovë.	Trajnime për shkrimin e projekteve të BE-së për trajnimin e organizatave qytetare në Kërçovë në bashkëpunim me Komunën Kërçovë për punim të përbashkët të aplikimeve për projekte.	Janë organizuar trajnime për shkrimin e projekteve të BE-së.	Janë organizuar së paku dy trajnime të tilla me së paku 20 pjesëmarrës.	Gusht dhe nëntor 2015.	600 euro (për shpenzime udhëtimi dhe ushqim gjatë trajnimeve, hapësirë në Komunën Kërçovë, kompensim për trajnues).	Organizata qytetare, donator, Komuna Kërçovë.
Organizata qytetare aktive në Komunën Kërçovë.	Lidhje me organizata më të mëdha nga Maqedonia dhe jashtë të cilat punojnë në këtë fushë për përmirësimin e kapaciteteve të brendshme, qasje më të mirë tek mjetet dhe ndikim më të madh mbi politikë publike.	Është arritur lidhje me organizata më të mëdha/përfshirje në rrjete rajonale.	Janë themeluar së paku tre rrjete/realizuar lidhje me së paku pesë organizata qytetare.	Dhjetor 2015.	200 euro për një vit (takime të dy organizatave qytetare me organizata nga qytete tjera – transport për dy takime për secilën organizatë).	Organizata qytetare aktive në Komunën Kërçovë.
Komuna Kërçovë së bashku me organizata qytetare.	Ligjëratë për efikasitet energjetik në shkollë të mesme në Kërçovë.	Janë mbajtur ligjëratat për efikasitet energjetik në shkollën e mesmet në Kërçovë.	Janë mbajtur së paku tre ligjëratat për së paku 100 nxënës.	Nëntor 2015.	200 euro (udhëtim për tre përfaqësues nga sektori civil në Maqedoni).	Komuna Kërçovë/donator.
Gazetarë në territorin e Komunës Kërçovë.	Përgatitja e reportazheve hulumtuese për fushën e efikasitetit energjetik me fokus në implikimet e këtyre masave mbi qytetarin e thjeshtë dhe deklaratë e një pale të përfshirë të rëndësishme (ministër, kryetar komune, etj.).	Janë përgatitur reportazhe hulumtuese për efikasitetin energjetik.	Së paku tre reportazhe hulumtuese për efikasitet energjetik me fokusin e paraparë që do të lexoheshin nga së paku 300 qytetarë.	Dhjetor 2015.	200 euro (shpenzime udhëtimi për në Shkup) për një vit për pjesëmarrje në ngjarje për efikasitetin energjetik.	Gazetarë/mediumet.
Gazetarë në territorin e Komunës Kërçovë.	Veëdukim – ndjekje e reportazheve hulumtuese të mediumeve të huaja më të mëdha në sferën e efikasitetit energjetik.	Reportazhet hulumtuese të mediumeve të mëdha të huaja në sferën e efikasitetit energjetik janë lexuar.	Së paku një lexim në muaj i një reportazhi hulumtues të mediumeve të huaja nga një gazetar i secilit medium.	Dhjetor 2015.	Nuk ka buxhet plotësues.	/

BURIME DHE LITERATURE E SHFRYTËZUAR:

1. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL „Energy Efficiency and its contribution to energy security and the 2030 Framework for climate and energy policy“. Brussels, July, 2014.
2. „Bringing Energy Home Understanding how people think about energy in their homes“. B. Motherway, T. Halpin. Ireland, September, 2010.
3. „Bilanset energjetike, 2013“. Enti shtetëror për statistik. Shkup, tetor 2014.
4. „Për herë të pare pas shumë vitesh kursehet rryma” (intervistë me Koço Angjushev, kryetar I Asociacionit maqedonas të energjisë). Nova Makedonija, gazetar: Zh. Vasilevski. Shkup, shkurt, 2013.
5. Plan veprim për efikasitet energjetik (2010–2018), prill 2011.
6. „Strategji për shfrytëzim të burimeve të ripërtëritshme të energjisë në Republikën e Maqedonisë deri në vitin 2020”. Qeveria e Republikës së Maqedonisë, Ministria e ekonomisë. Shkup, 2010.
7. „Strategjia për zhvillim të energjetikës në Republikën e Maqedonisë për periudhën 2008-2020 me vision deri në vitin 2030”. Akademia maqedonase e shkencave dhe arteve. Shkup, 2009.
8. „Strategji për efikasitet energjetik”. Qeveria e Republikës së Maqedonisë, Ministria e ekonomisë. Shkup 2011.
9. „Plan veprimi I pare për efikasitet energjetik i Republikës së Maqedonisë deri në vitin 2018”. Qeveria e Republikës së Maqedonisë, Ministria e ekonomisë. Shkup, 2011.
10. „Plan veprimi i dytë për efikasitet energjetik në Republikën e Maqedonisë deri në vitin 2018”. Qeveria e Republikës së Maqedonisë, Ministria e ekonomisë. Shkup, 2013.
11. „Karakteristikat energjetike të ndërtesave – Çertifikatë për EK”. M-r M. Llazarevska, A. Trombeva-Gavrilloska, M. Cvetkovska. Fakulteti i ndërtimtarisë/ Fakulteti arkitektonik. Shkup, 2014.
12. Ligji për energjetikë. Qeveria e Republikës së Maqedonisë (gjithë ndryshimet nga 2011 deri në vitin 2015). Shkup.
13. Z. Simonovski, R. Niksiq, N. Markovska. Shoqata gjermane për bashkëpunim ndërkombëtar (Fondi i hapur regional për efikasitet energjetik)/ Fondacioni Konrad Adenauer. Shkup, 2013.
14. CRPM. Anketë për efikasitetin energjetik në Kërçovë dhe Manastir. Shkup, 2014.
15. Programi për Efikasitet energjetik – Manastir.
16. „Implications of the new Energy Labelling Directive (2010/30/EU) and the Ecodesign of energy-related products (Ecodesign) Directive (2009/125/EC) on market surveillance activities“. S. Pahal, D.Pilenko ,F.Cohen, B. Tinetti, S.Mudgal. ATLETE II: Second Work Package. Paris, 2013.

17. „Old Washing Machines Wash Less Efficiently and Consume More Resources”. R. Stamminger, A. Barth, S. Dörr. Germany, 2005.
18. „Infotekë – Efikasiteti energjetik”. Organizata e konsumatorëve në Maqedoni. Shkup, 2012.
19. „Architectural Graphic Standards“. A. Pressman,. American Institute of Architects. New Jersey, 2007.
20. „Towards sustainable energy services for households and small businesses – barriers and recommendations“. D. Arne Høystad, J. Lineikro, A. Solgaard, R. Nilsen, R. Mugenyi. GRID-Arendal/ Norges Naturvernforbund. Norway, 2009.
21. „Organizatat joqeveritare dhe përgjegjësia (kalimi i provimit të llogaridhënies) në Maqedoni”. F. Marfi, M. Memeti. Shkup, 2010.

Burime nga Interneti:

<http://www.evn.mk/Za-nas/Proizvodstvo.aspx>

<http://energetskaefikasnost.info/veterniot-park-bogdantsi-vo-finalna-faza-na-izgradba/>

<http://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=57>

<http://www.porta3.mk/energetski-pasoshi-za-starite-objekti-duri-po-vlezot-vo-eu/>

http://ceprosard.org.mk/MK/pdf/25.11_april_Obuka_za_energetski_kontrolori.pdf

http://www.kapital.mk/mk/makedonija/89095/zimava_na_drva_nema_da_se_great_samo_tie_shto_nemaat_odzhak.aspx

http://faktor.mk/archives/73297?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=kraj-za-topilnicata-vo-veles#

